Z
6458
.D15
S9

B 586,027

STATUTI

PRIMORSKIH GRADOVA I OPĆINA.

BIBLIOGRAFIČKI NACRT.

NAPISAO

Dr. IVAN STROHAL,

ČLAN DOPISNIK JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE.

IZDALA

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

POTPOROM KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEMALJSKE VLADE.

U ZAGREBU 1911.

KNJIŽARNICA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)

(ĐURO TRPINAC).

TISAK DIONIČKE TISKARE.

1817
ARTES VERITAS SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

Z
6458
.D15
S9

(224

JUGOSLAVENSKA
AKADEMIJA
ZAGREB

STATUTI

PRIMORSKIH GRADOVA I OPĆINA.

BIBLIOGRAFIČKI NACRT.

NAPISAO

Dr. IVAN STROHAL,

ČLAN DOPISNIK JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE.

IZDALA

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

POTPOROM KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEMALJSKE VLADE.

U ZAGREBU 1911.

KNJIŽARNICA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)

(ĐURO TRPINAC).

TISAK DIONIČKE TISKARE.

Z
6458
.D15
S9

Sadržaj.

Strana

Pristup 1

A. Statuti dalmatinskih kopnenih gradova:

I. Grad Zadar (Jadera).

A. Statut od god. 1305. i reformacije u latinskom jeziku 8
B. Druge zbirke, u kojima imade zakona i pravnih ustanova, koje su vrijedile za Zadar 14

II. Grad Šibenik.

A. Statut i reformacije u latinskom jeziku 14
B. Statut i reformacije talijanskim jezikom 19
C. Druge zbirke, u kojima ima zakona i pravnih ustanova, koje su vrijedile za grad Šibenik 19

III. Grad Skradin.

Statut latinskim jezikom 20

IV. Grad Trogir.

Statut od god. 1322. i reformacije latinskim jezikom 20

V. Grad Spljet.

A. Stariji rukopisi statuta i reformacija latinskim jezikom 25
B. Noviji rukopisi statuta i reformacija pisani u latinskom jeziku . . 26
C. Statut i reformacije talijanskim jezikom 29

VI. Grad Kotor.

A. Statut i statutu pridruženi kasniji zakoni latinskim jezikom 31
B. Druge zbirke, u kojima imade zakona i pravnih ustanova, koje su vrijedile za grad Kotor 34

VII. Grad Budva.

Statut talijanskim jezikom 36

B. Statuti na otocima Jadranskoga mora.

VIII. Grad i otok Krk.

A. Statut od god. 1512. latinskim jezikom 37
B. Statut od god. 1512. talijanskim jezikom 39

IX. Gradovi Cres i Osor.

Statut (iz 15. vijeka) i privilegiji 39

X. Otok Rab.

Statut latinskim (i talijanskim) jezikom uz druge ustanove, koje su vrijedile za otok Rab 41

XI. Otok Pag.

A. Statut od god. 1433. latinskim jezikom uz druge kasnije ustanove, koje su vrijedile za otok Pag 48
B. Druge zbirke, u kojima imade zakona i pravnih ustanova, koje su vrijedile za otok Pag 51

XII. Otok Brač.

A. Statut od god. 1305. (1375.) i reformacije latinskim jezikom . . . 53
B. Druge zbirke, u kojima imade zakona i pravnih ustanova, koje su vrijedile za otok Brač 54

XIII. Otok Hvar (i Vis).

Statut od god. 1331. latinskim jezikom uz druge kasnije ustanove, koje su vrijedile za otok Hvar 55

XIV. Otok Korčula.

Statut od god. 1214. (1428.) uz kasnije ustanove, koje su vrijedile za otok Korčulu 57

C. Zakoni grada Dubrovnika i podređenih mu mjesta:

XV. Grad Dubrovnik.

A. Libri consiliorum 60
B. Liber statutorum compositus anno 1272. 64
C. Liber omnium reformationum 73
D. Liber viridis 77
E. Liber croceus I. i II. 82
F. Liber legum criminalium 89
G. Liber statutorum doanae 90
H. Capitulare dela douana grande 90

I. Regolamenti della republica di Ragusa per la navigazione nazionale 92
K. Kazala za sve dubrovačke zakone 92
L. Knjige ulomaka iz dubrovačkih zakona 92

XVI. Grad Ston 93

XVII. Otok Mljet.

A. Talijanski tekst statuta 93
B. Hrvatski tekst statuta 94

XVIII. Otok Lastovo 95

D. Statuti pisani hrvatskim jezikom:

XIX. Grbaljska ustanova od god. 1427. 96
XX. Statut poljičke općine od god. 1400. (1440.) uz kasnije dodatke 96
XXI. Vinodolski zakon od god. 1280. 98
XXII. Statut otoka Krka (osobito grada Vrbnika) od god. 1388. i 1470. uz neke dodatke 102
XXIII. Statut grada Trsata obnovljen god. 1640. 103
XXIV. Statut grada Kastva iz god. 1400. (?) 104
XXV. Statut općine veprinačke od god. 1507. 105
XXVI. Statut mjesta Boljuna u Istri 106
XXVII. Statut grada Mošćenice u Istri 106
XXVIII. Statut općine risanske u Boci Kotorskoj 106

E. Riječki, senjski i karlobaški statut:

XXIX. Statut grada Rijeke od god. 1530. latinskim jezikom . . . 107
XXX. Grad Senj:
1. Statut od god. 1388. latinskim jezikom 107
2. Statut od 14. srpnja 1640. latinskim jezikom 108
3. Statut od 5. prosinca 1757. latinskim i talijanskim jezikom 108
XXXI. Statut grada Karlobaga talijanskim i hrvatskim jezikom . . 108

F. Statuti istarskih gradova i gradova Trsta, Tržića, Gradiške i Gorice:

XXXII. Grad Labin (Albona); od god. 1341. uz kasnije dodatke:
1. Latinskim jezikom 109
2. Talijanskim jezikom 109
XXXIII. Grad Barban na Raši; iz god. 1576.—1743. 110
XXXIV. Grad Buzet (Pinguente); od god. 1575. uz dodatke 110
XXXV. Kaštel Oprtalj (Portole) 110
XXXVI. Grad Motovun (Montona) 111
XXXVII. Grad Pulj (Pola); od god. 1431. latinskim jezikom 111
XXXVIII. Grad Vodnjan (Dignano); od god. 1492. latinskim jezikom 111

XXXIX. Mjesto (Valle Bal); od god. 1477. 112
XL. Grad Rovinj (Rovigno); od god. 1531. talijanskim jezikom . 112
XLI. Mjesto Vrsar (Orsera); od god. 1609. talijanskim jezikom . 112
XLII. Grad Poreč (Parenzo); od god. 1363. latinskim jezikom . . 112
XLIII. Grad Novigrad (Cittanova); od god. 1450. talijanskim jezikom 113
XLIV. Mjesto Grižnjan (Grisignana); od god. 1558. talijanskim jezikom 113
XLV. Dva Kaštela (Due Castelli); iz XIV. vijeka latinskim jezikom 113
XLVI. Grad Buje; od god. 1371. talijanskim jezikom 113
XLVII. Mjesto Sv. Lovreč (San Lorenzo); talijanskim jezikom . . . 113
XLVIII. Grad Umag (Umago); od god. 1528. latinskim jezikom . . 114
XLIX. Grad Piran; od god. 1307. latinskim jezikom 114
L. Općina Ižula (Insula, Isola); od god. 1360. latinskim jezikom 115
LI. Grad Kopar (Justinopolis, Capo d'Istria); od god. 1394. (1423.) latinskim jezikom 115
LII. Grad Milje (Muggia); iz XIII. vijeka latinskim jezikom . . 116
LIII. Grad Trst:
1. Statut od god. 1150., pravije iz početka 14. vijeka, latinskim jezikom 116
2. Statut od god. 1350. latinskim jezikom 116
3. Statut od god. 1365. latinskim jezikom 116
4. Statut od god. 1421. latinskim jezikom 117
5. Statut od god. 1550. latinskim jezikom 117
6. Statut od god. 1767. njemačkim i talijanskim jezikom . 117
LIV. Tržić (Monfalcone); od god. 1625. 117
LV. Grad Gradiška 118
LVI. Grofija Gorica; od god. 1605. latinskim jezikom 118

G. Manje statutarne ustanove:

LVII. Popis običajnoga prava za teritorij između Zadra i Nina iz god. 1551. i 1553. 118
LVIII. Zakoni grada Nina 119
LIX. Zakoni mjesta Rogoznice, Makarske i Primorske Krajine uopće 119
LX. Zakoni grada Omiša 120

Pristup.

Kako u Italiji, tako su se i u našim primorskim krajevima tijekom XII.—XVI. vijeka pojavili osobiti statuti za pojedine gradove i općine, napose u onim krajevima, koji su stajali pod većim ili manjim utjecajem romanske kulture i u budi kakovoj svezi s pojedinim talijanskim gradovima, osobito s Mlecima. To je bilo u gradovima i općinama, koje su bile više pod utjecajem romanske kulture, koje su primile ili imale više romanskih ili romanizovanih elemenata, u latinskom, a kasnije u talijanskom jeziku; u općinama pak, kod kojih je taj utjecaj bio slabiji, u jeziku hrvatskom.

Odatle ipak, što je većina tih statuta pisana latinskim ili talijanskim jezikom, ne valja još izvoditi, da se Hrvata i Slavena ništa ne tiču. Većina pučanstva bila je u vrijeme, kad su se ti statuti stvarali, gotovo u svim tim gradovima po svome podrijetlu hrvatska dotično slavenska. Ta pak većina, makar često i gotovo posve romanizovana, stvorila je tradiciju i zakone, iz kojih su nastali ti statuti. Zato, makar se i ne može osporiti romanski utjecaj na sastav tih statuta; makar je u njih mnogo toga slijepo recipirano iz talijanskih statuta i iz tradicije talijanskih slobodnih gradova: ipak imade u njima mnogo toga, što je niklo na hrvatskom, slavenskom tlu. Nadalje, ti statuti, makar i jesu pojedine ustanove u njima recipirane iz statuta talijanskih gradova, ipak su vrijedili za pučanstvo u svojoj jezgri hrvatsko (slavensko), i tako su postali hrvatski (slavenski) zakoni.

Poradi toga je ne samo dobro, nego za nas upravo nužno, da što bolje upoznamo te statute. Oni su zanimljivi ne samo za pravnoga historika, nego i za historika uopće. Oni najbolje pokazuju, kolik je bio utjecaj romanskoga svijeta i romanske kulture ne samo na pravni, nego i na čitavi kulturni život Hrvata i Slavena u primorskim gradovima i općinama uopće. Oni nam otkrivaju mnogu tajnu iz prošlosti; oni nam razjašnjuju mnoge pojave današnjega pravnoga i društvenoga života u tim gradovima i njihovoj okolici.

No želimo li se upoznati s tim statutima, u prvom je redu nužno, da se objelodane, ili da se ponovno objelodane, ako su jednom već otisnuti bili, ali se to otisnuto izdanje izgubilo. Uviđajući tu nuždu, Jugoslavenska je akademija već rano naumila publicirati te statute.

No prije nego li se pristupi samom izdanju, držalo se, da je nužno bibliografički opisati „spomenike i građu za historiju prava na slavenskom jugu"; pa je već god. 1872. izdala Jugoslavenska akademija bibliografički nacrt *„Pisani zakoni na slovenskom jugu, I.* Zakoni izdani najvišom zakonodavnom vlašću u samostalnim državam" od dr. *V. Bogišića.* Tu je Bogišić bibliografički opisao samo dubrovačke i poljičke zakone. Prema Bogišićevoj osnovi imao bi tek u drugoj svesci „Pisanih zakona" doći opis „radnje manjih zakonotvornih krugova, kao što su zakoni pojedinih predjela, municipija, otoka, općina, korporacija"; t. j. u drugoj svesci imao bi doći bibliografički opis statuta u pojedinim gradovima i općinama. Do te druge sveske, a tako ni do treće i četvrte nije ipak nikada došlo.

Kad je god. 1874. došao u Zagreb prof. dr. *J. Hanel,* povjerila mu je Jugoslavenska akademija u sjednici od 29. prosinca 1874., da sastav nacrt, po kom bi se moglo postupati pri izdavanju pravno-historičkih spomenika. Po njegovu prijedlogu, koji je Akademija usvojila u sjednici filologičko-historičkoga razreda od 19. svibnja 1875., imao se za te spomenike zasnovati osobiti zbornik pod natpisom *„Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium"*, u kojem bi prvu seriju imala zapremat *„Statuta et leges"*. Akademija je i počela po toj osnovi raditi, i izdala je nekoliko statuta dalmatinskih gradova i općina.

God. 1905. nabavila je međutim knjižnica kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu više starih statuta dalmatinskih gradova, pa se tim povodom profesorski zbor pravoslovnoga i državoslovnog fakulteta toga sveučilišta dopisom od 24. studenoga 1905. br. 465. obratio na Jugoslavensku akademiju s molbom, da pospješi izdavanje starih dalmatinskih statuta. Predstavkom od 15. prosinca 1905. br. 227. zamolila je Jugoslavenska akademija u kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade novčanu potporu za to; predstavku tu preporučio je pomenuti profesorski zbor (podneskom od 19. prosinca 1905. br. 501.), pa je kr. zem. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, naredbom od 14. siječnja 1906. br. II. 188. doznačila Jugoslavenskoj akademiji potporu od 5000 kruna za izdavanje dalmatinskih statuta, a ta se potpora dosad svake godine i dalje nanovo doznačivala. Jugoslavenska akademija izabrala je nato odbor za izdavanje statuta, i to gg. Tadu Smičiklasa kao predsjednika, a Vjekoslava Klaića, dra. Danu Grubera i dra. Ferdu pl. Šišića kao članove; o tome je obavijestila profesorski zbor dopisom od 22. siječnja 1906. br. 33. i pozvala ga, da priopći, koji su njegovi članovi voljni stupiti u taj odbor. U sjednici profesorskoga

zbora od 22. siječnja 1906. izjavili su dr. Franjo Spevec, dr. Milivoj Maurović i dr. Ivan Strohal, da su voljni stupiti u taj odbor, o čemu je Jugoslavenska akademija obaviještena dopisom profesorskoga zbora od 13. veljače 1906. br. 24. Predsjednik T. Smičiklas sazvao je taj odbor na dan 21. svibnja 1906. u prvu sjednicu, da se prije svega odredi osnova, po kojoj bi se nastavio rad oko izdavanja starih dalmatinskih statuta.

Nakon odulje rasprave o tom predmetu prihvaćen je jednoglasno ovaj prijedlog predsjednika T. Smičiklasa:

„Treba nastojati, da se skupi još više materijala, koji valja tražiti poglavito u dalmatinskim arhivima. Jugoslavenska akademija obratit će se na predsjedništvo c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru s molbom, da zatraži od podređenih mu sudova, da iz svojih arhiva pošalju materijal, koji se tiče starih dalmatinskih statuta, u Zadar, kamo bi mogao poći jedan ili dva člana ovoga odbora, da taj materijal prouče. Ujedno će zamoliti zemaljski odbor za kraljevinu Dalmaciju, da političkim oblastima isto naloži. Zamolit će i to, da se dotični materijal redom po više komada šalje Akademiji na porabu.

Svakako se imade sav materijal najprije opisati tako, da bude taj opis od koristi onima, koji će se primiti posla, da se priređe izdanja pojedinih statuta."

U istoj sjednici izjavio je prof. dr. M. Maurović, da će se latiti posla, da opiše materijal za izdavanje dalmatinskih statuta, te je umah počeo s onim, što mu je pri ruci u Zagrebu u akademijskom arhivu i u sveučilišnoj biblioteci.

Prema odborskom zaključku obratila se Jugoslavenska akademija dopisom od 24. svibnja 1906. br. 119. na predsjedništvo c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru i na zemaljski odbor kraljevine Dalmacije, da idu na ruku osobama, koje bi Akademija izaslala, da sakupljaju i proučavaju materijal za izdavanje starih dalmatinskih statuta, i da pozovu podređene oblasti, da nastoji svaka u svom području pronaći rukopise ili štampane knjige ove vrste, pa da se to skupi u gubernijalnom arhivu i kod c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru. Ujedno je zamolila c. kr. prizivno sudište, da bi komad po komad slalo na porabu Jugoslavenskoj akademiji u Zagreb. Zemaljski odbor kraljevine Dalmacije doista je pozvao podređena općinska poglavarstva (okružnicom od 29. svibnja 1906 br. 4944.), da mu dostave sav materijal, što ga imadu u svojim arhivima, i da uzrade, da isto učine i privatnici, koji imadu takovih rukopisa i knjiga. Tako je isto i predsjedništvo c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru (okružnicom od 31. svibnja 1906. br. 4869.) pozvalo sve dalmatinske sudove, da izvijeste, imadu li budi štampanih budi pisanih gradskih i općinskih statuta, i da ono, što imadu, točno opišu, a opis pošalju c. kr. prizivnom sudištu u Zadru. Na

žalost, obje te okružnice ostale su gotovo bez svakoga uspjeha. Velika većina općinskih poglavarstava i sudova izvijestila je, da ne zna ni za kakove primjerke statuta; neka općinska poglavarstva izvijestila su, da ima takovih statuta u rukama privatnika, ili da naslućuju, da imadu takovih statuta pojedini privatnici, no ovi ne dadu tih statuta iz ruku.

Da prouči materijal sabran na pomenute dvije okružnice, bio je u travnju 1907. prof. dr. *M. Maurović* u Zadru, pa je o tome materijalu i o svome radu u Zadru izvijestio u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije" za god. 1906. (21. svesci), na str. 102.—113. U tome je izvješću potanko opisan i uspjeh pomenutih okružnica.

Materijal, koji bi se imao opisati, ostao je i dalje rastresen po različnim javnim i privatnim bibliotekama i arhivima u Dalmaciji, a i izvan nje. Da upoznam taj materijal, posjetio sam mjeseca studenoga i prosinca god. 1909. veći dio tih biblioteka i arhiva u Dalmaciji. Napose pregledao sam[1] arhiv i biblioteku u c. kr. namjesništvu za Dalmaciju u Zadru, biblioteku u c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru, biblioteku u c. kr. talijanske gimnazije u Zadru, javnu biblioteku „Paravia" u Zadru, biblioteku arheološkoga solinskog muzeja u Spljetu, biblioteku talijanske čitaonice u Spljetu, biblioteku prof. V. Miagostovicha u Šibeniku, dubrovački arhiv, arhiv u c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku, biblioteku samostana Male Braće u Dubrovniku, biblioteku dra. V. Bogišića u Cavtatu i druge neke bibliteke i arhive, u kojima na žalost nijesam ništa našao. — Biblioteku u c. kr. najvišega sudišta u Beču, a i druge biblioteke u Beču, pregledao je dr. *Jos. Drag. Nagy*[2], minist. koncipist u Beču; od njega i potječu opisi pojedinih primjeraka iz bečkih biblioteka, sadržani u ovoj knjizi.

Pojedine primjerke tih statuta po bibliotekama i arhivima u Italiji opisali su: *Fr. Berlan* u „Statuti italiani, sagio bibliografico, 1858.", *A. Valsecchi* u „Bibliografia analitica di statuti italiani, 1862." i *L. Manzoni*

[1] Pri tome pripomogli su mi napose gg.: *M. Obuljen*, c. kr. savjetnik prizivnoga sudišta u Zadru; *B. Kukolić; E. Böttner*, bibliotekar kod c. kr. namjesništva u Zadru; gimn. ravnatelj *J. Lušić*, prof. *P. Domiacusic* i prof. dr. *P. Karlić* u Zadru; prof. *Vit. Brunelli*, bibliotekar u biblioteci „Paravia" u Zadru; mons. *Fr. Bulić* u Spljetu; c. kr. sudski savjetnik *E. Tore* u Spljetu; prof. *V. Miagostovich* u Šibeniku; prof. *G. Gelcich,* arhivar u Dubrovniku; *M. Bojanić*, predsjednik c. kr. sudišta u Dubrovniku; prof. dr. *M. Medini* i prof. dr. *Aranza* u Dubrovniku; o. *Urban Talia* u Dubrovniku; *Đ. Bijelić* u Cavtatu, ovaj posljednji priposlao je i opis jednoga primjerka dubrovačkoga „liber croceus"-a, koji dolazi u ovoj knjizi pod „Dubrovnik", E. 7. — Svoj toj gospodi izrazujem ovim najusrdniju hvalu.

[2] G. Nagyu pripomogao je pri tome g. *Fr. Zachar*, predsjednik senata kod c. kr. vrh. sudišta u Beču, kome također kao i g. Nagyu izričem ovime najusrdniju hvalu.

u „Bibliografia degli statuti, ordini e leggi dei municipi italiani, I. vol: 1876., II. vol. 1879.“ Rukopise pak tih statuta, koji se nalaze u biblioteci sv. Marka u Mlecima, napose je opisao *Valentinelli* u „Bibliotheca manuscripta ad S. Marci Venetiarum“, I.—VI., 1868.—1873. i u „Bibliografia dalmata tratta da' codici della Marciana di Venezia“; 1845. — Pojedine primjerke istarskih statuta opisao je *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana, 1864.“ Osim toga opisivanjem istarskih i tršćanskih statuta mnogo su se bavili: *P. Kandler*, *D. Rossetti*, *C. Buttazzoni*, *G. Vesnaver*, *C. de Franzeschi*, *G. Vassilich*, *L. Morteani*, *B. Benussi* i drugi u različnim svojim radnjama, a može se reći, da su oni potpuno proučili sve istarske i tršćanske biblioteke.

Koliko sam mogao utvrditi, imali su posebne statute gradovi: *Zadar* (Jadera), *Spljet* (Spalatum), *Šibenik* (Sibenicum), *Trogir* (Tragurium), *Skradin* (Scardona), *Omiš* (Almissa), *Kotor* (Catharum), *Budva*, — *Dubrovnik* (Ragusium), *Ston*, *Rijeka* (Flumen), *Senj* (Segnia), *Karlobag*, — zatim otoci: *Cres*, *Krk* (Curictae), *Pag* (Pagum), *Rab* (Arbe), *Brač* (Brachia), *Hvar* (Lesina), *Korčula* (Curzola), — *Lastovo* (Lagosta), *Mljet* (Meleda); dalje imale su statute: *poljička* općina u srednjoj Dalmaciji, *grbaljska* općina u Boci Kotorskoj, *vinodolska* općina u hrvatskom primorju, *vrbnička* općina na otoku Krku, *veprinačka* i *kastavska* općina u Istri, *trsatska* općina u hrvatskom primorju, *seljačko pučanstvo između Zadra i Nina;* od istarskih gradova i općina imali su svoje statute osim *Kastva* i *Veprinca: Kopar* (Justinopolis, Capo d'Istria), *Pulj* (Pola), *Piran*, *Rovinj* (Rovigno), *Poreč* (Parenzo), *Buzet* (Pinguente), *Vodnjan* (Dignano), *Milje* (Muggia), *Buje*, *Motovun* (Montona), *Novigrad* (Podgrad, Cittanova), *Ižula* (Isola), *Umak* (Umago), *Sv. Lovreč* (S. Lorenzo del Pasenatico), *Oprtalj* (Portole), *Grižnjan* (Grisignana), *Dva Kaštela* (Due Castelli), *Bal* (Valle), *Vrsar* (Orsera), *Barban na Raši* (Barbana sull' Arsa), *Labin* (Albona); od mjesta nastanjenih više manje slavenskim pučanstvom na granicama slavenskoga svijeta imadu još osobite statute: *Trst* (Tergeste), *Tržič* (Monfalcone), *Gradiška* i *Gorica*, a na talijanskome već tlu *Cividale* i *Vidam* (Udine). — Osim toga bilo je mnogo mjesta i gradova, koji ako i nijesu imali osobite statute, imali su ipak čitave zbirke privilegija, koje su im dali budi ugarsko-hrvatski, budi srpski, budi bosanski kraljevi, a kasnije opet duždevi mletački i njihovi proveditori za Dalmaciju i Albaniju. Takove zbirke imali su napose: *Nin*, *Makarska*, *Rogoznica*.

Pod mletačkom vladom dali su mnogi od pomenutih gradova svoje statute tiskati. Tako: *Zadar* u Mlecima god. 1564., *Šibenik* u Mlecima god. 1608., *Kotor* u Mlecima god. 1616, *Pag* u Mlecima god. 1637., *Cres* u Mlecima god. 1640., *Korčula* u Mlecima god. 1643., *Hvar* u

Mlecima također god. 1643., *Brač* u Vidamu god. 1656., *Trogir* u Mlecima god. 1708., *Kopar* u Mlecima god. 1668. Dalje bio je otisnut 3. senjski statut od 5. prosinca 1757. odmah, čim je izdan. Otisnut bio je i statut grada *Trsta* u Trstu god. 1625. i ponovno u Vidamu god. 1727.; otisnute bile su „constitutiones comitatus *Goritiae*“ u Vidamu god. 1605., 1651., 1670., 1688. (u Mlecima) i 1697. God. 1776. otisnut je u Mlecima *Buzetski* statut, a već god. 1606. *Piranski*. Od *dubrovačkih* statuta bili su otisnuti samo „regolamenti della repubblica di Ragusa per la navigazione nazionale“ i to dvaput: god. 1794. i 1805. — No bilo da su ti statuti otisnuti samo u malo primjeraka, bilo s kojega drugoga razloga, danas ima vrlo malo primjeraka od tih tiskanih statuta. Tako sam vidio samo dva primjerka tiskanoga paškog statuta, a i od drugih vidio sam samo jedno 5 do 6 primjeraka. Danas su i ovi tiskani primjerci osobita rijetkost, do koje se ne može lako doći.

Mnogi od tih statuta otisnuti su opet u novije doba. Tako je statut otoka Lastova otisnuo prof. *G. Wenzel* u „Archiv-u für Kunde österreichischer Geschichtsquellen“, II. Bd., 1. Hft., 1849., str. 43. i d. Isti *Wenzel* otisnuo je i statut otoka Mljeta (u talijanskom jeziku) u istom časopisu II. Bd., 1. Hft., 1849., str. 9. i d. Statut otoka Mljeta (u hrvatskom jeziku) otisnut je u *Banovu* časopisu „Dubrovnik, cvět narodnoga knjižtva“, III. sv. za god. 1851. (u Zagrebu 1852.), str. 193. i d. Dubrovački „liber statutorum doanae“ otisnuo je *R. Eitelberger von Edelberg* u „Jahrbuch-u der k. k. Central-Commission zur Erforschung der Baudenkmäler“, V. Bd. (g. 1861.), str. 290. i d. i ponovno u „Gesammelte kunsthistorische Schriften, IV. Bd., Die mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens“ (god. 1884.), str. 355. i d. Stari korčulanski statut „Confirmatio et augmentatio statutorum civitatis ac insulae Curzulae“ otisnuo je *Hormayer* u „Geschichte Tirols“, I., 2. Urk., n. 307.; nekoliko ulomaka iz korčulanskoga statuta otisnuto je u *Pardessus*-ovim „Lois maritimes“, V. sv., str. 96. i d. Statut grada Senja od god. 1388. otisnuo je *A. Mažuranić* u Kukuljevićevu „Arkivu za povèstnicu jugoslavensku“, knj. III. (g. 1854.), str. 155. i d.; senjski statut od god. 1640. otisnuo je *M. Magdić* u „Vjestniku hrv.-slav.-dalm. zem. arkiva“, II. (god. 1900.), str. 81. i d. Talijanski prijevod riječkoga statuta donosi uz osobiti tumač *Kobler* u svojima „Memorie per la storia della liburnica città di Fiume“ II. (god. 1896.), str. 124. i d. „Ustanova grbaljska u Boci Kotorskoj“ otisnuta je u zadarskom „*Pravdonoši*“, I. god. (1851.), br. 25. i d.

Najstariji tršćanski statut od god. 1150., pravije od god. 1318., izdao je *P. Kandler* god. 1849. u Trstu. Ulomke iz tršćanskih statuta, koliko se tiču šuma, donosi *D. Rossetti* u „Storia e statuti delle antiche selve Triestine“ u starom „L'archeografo Triestino“, III. (g. 1831.), str. 81.

i d. — Uprava pak muzeja tršćanskih starina publicirala je u I. svesci svojih „Atti istriani", god. 1843., statut grada Pulja („Statuti di Pola"), a u II. svesci, god. 1846., statut grada Poreča („Statuti di Parenzo"). *Kandler* opet publicirao je kao prilog svomu časopisu „Istria" god. 1851. statut grada Rovinja („Statuti municipali di Rovigno") i grada Novoga grada („Statuti municipali di Cittanova"), a u samom časopisu „Istria", V. sv. (god. 1850.), str. 265. i d. statut grada Buje, pa u III. sv. (god. 1848.), str. 58. i d. ulomak iz labinskoga statuta; nadalje publicirao je Kandler navodni ulomak iz piranskoga statuta od god. 1274. („Fragmentum statutorum terrae Phyrrani, currente anno Dom. 1274."). — „Società istriana di archeologia e storia patria" otisnula je u svojima „Atti e memorie" i nekoliko statuta; tako je ovdje otisnuo *G. Vassilich* statut grada Krka (I. sv. god. 1885., str. 51. i d., str. 205. i d., II. sv., god. 1886., str. 1. i d.); *L. Morteani* statut općine Ižule (Insula) (IV. sv., god. 1888., str. 349. i d., V. sv., god. 1889., str. 155. i d.); *B. Benussi* statut općine Umaka (terrae Humagi) (VIII. sv., god. 1892., str. 242. i d.). — U drugoj seriji časopisa „L'archeografo Triestino", i to odmah u 1. svesci (god. 1870.) str. 1. i d. otisnuo je *C. Buttazzoni* talijanski tekst statuta općine labinske; u 11. svesci (god. 1884.) str. 133. i d. otisnuo je *G. Vesnaver* talijanski tekst (prijevod) statuta općine Oprtalja (Portole); u 23. svesci (god. 1900.) str. 59. i d. i 355. i d. otisnuli su *U. Inchiostri* i *A. G. Galzigna* statut otoka Raba. U trećoj konačno seriji istoga časopisa, u 4. svesci (god. 1908.) str. 131. i d. otisnuo je *C. de Franzeschi* latinski tekst statuta općine labinske.

Kao prilog časopisu „Bullettino di archeologia e storia Dalmata", god. 1878., otisnuo je *G. Alačević* talijanski tekst spljetskoga statuta; kao prilog tome časopisu otisnuo je *U. Inchiostri* prve tri knjige šibenskoga statuta (i to god. 1893., str. 1.—28.; god. 1894., str. 29.—36.; god. 1895., str. 37.—72.; god. 1896., str. 73.—108.).

Sama Jugoslavenska akademija izdala je dosada u zbirci „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium" korčulanski statut god. 1877. kao 1. svesku (priredio *J. J. Hanel*); spljetski statut god. 1878. kao 2. svesku (priredio *J. J. Hanel*); budvanski, skradinski i hvarski statut god. 1882.—3. kao 3. svesku (priredio *S. Ljubić*); vinodolski, poljički, vrbnički, kastavski, veprinački i trsatski god. 1890. kao 4. svesku (priredili *Fr. Rački*, *V. Jagić* i *Iv. Crnčić*); lastovski god. 1901. kao 8. svesku (priredio *Fr. Radić*) i god. 1903. dubrovački od god. 1272. kao 9. svesku (priredili *V. Bogišić* i *C. Jireček*).

A. Statuti dalmatinskih kopnenih gradova.

I. Grad Zadar (Jadera).

A. Statut od god. 1305.[1] i reformacije u latinskom jezikom.

1. Rukopis zadarskoga statuta u *biblioteci talijanske gimnazije u Zadru* pod signaturom 3209. G. 8.

Rukopis taj pisan je na pergameni, pojedini listovi visoki su 34 cm; a široki 26 cm, svega imade 176 listova; no prva su dva i posljednji jedan prazni. Na svakoj strani ima po 37 redova. Pismo je polugotsko, ali vrlo čisto, te se dosta lako čita; smetaju samo mnoge kratice. Početna slova svake glave pisana su naizmjence crvenom ili modrom tintom; neka su slova (n. pr. prvo slovo teksta u 2. knjizi) pozlaćena; pojedina slova još su i napose urešena; inače pisano je crnom tintom, koja se dobro sačuvala. — Rukopis taj opisao je prof. *Vit. Brunelli* u članku „Gli ‚Statuta Jadertina'" u programu c. kr. talijanske gimnazije u Zadru za školsku god. 1905./6.

Rukopis svakako je vrlo star: Brunelli drži, da potječe iz prve polovice 14. vijeka. U njemu nema još nijedne reformacije. Posljednji datum u njemu onaj je datum, koji je naznačen u ugovorima sadržanima u posljednjoj glavi (V. 37.) statuta, i to od god. 1305.

U rukopisu stoji na prvome mjestu sam statut zadarski; statut ima pet knjiga: 1. knjiga (liber) ima 6 titula, a 28 glava (rubrica), i seže do 6. (ispisane) strane; 2. knjiga ima 22 titula, a 137 glava, i seže do 35. strane; 3. knjiga ima 32 titula, a 145 glava, i seže do 76. strane; 4. knjiga ima 83 glave i seže do 96. strane; 5. knjiga ima 11 titula, a 37 glava, a seže do 106. strane. Pred tekstom svake knjige dolazi najprije „tabula rubricarum", gdje su naznačeni redom svi natpisi pojedinih titula i

---

[1] *Jaromir Hanel* (u „Radu" Jugoslavenske akademije, sv. 32., str. 218.) pogrješno navodi, da je taj statut iz 16. vijeka; u 16. vijeku bio je on samo tiskan. Statut taj spominje se već god. 1313. te opet 1341., 1342. itd. (Monumenta spect. historiam Slavorum meridionalium I., str. 267., II., str. 122., 127., 139., 147. itd.).

glava u dotičnoj knjizi. Svršava se pak svaka knjiga riječima „Explicit liber (n. pr. secundus)", a odmah 2—3 reda poslije toga na istoj strani nastavlja se: „Incipit liber (n. pr. tercius)". U samome statutu ne veli se, kada je koja ustanova stvorena; izuzetak čini posljednja glava (V. 37.) toga statuta „De quarta parti decimae in fabricam ecclesiae sanctae Anastasiae"; tu se potanko razlaže, kako je ta ustanova god. 1302.—5. nastala, i donose se tri ugovora sklopljena o tom između zadarske općine i crkvene vlasti. Gradska općina bila je zastupana pri tome po komesu Ioanu Superanciju „et dominos Stanum de Varicassis, Vulcina de Matafaro, Jacobum Zadolin, Lumpre de Civalellis, Bogde de Lovretena, Jacobum de Petrez, Simeonem de Slorato, Micham de Martinusso, Fredericum Grisogoni et Dobrem de Begna nobiles viros et cives Jadren. electos ad infrascripta de voluntate unanimi, et consensu maioris consilii eiusdem civitatis".

Poslije tih ugovora stoji u tome rukopisu testamenat cara Friderika, a zatim neka pravila („regulae") o porabi torture i o kaznenom postupniku uopće. Regula tih imade 25, a za njima slijedi dosta opsežna, ali prilično naivna poduka o indicijama, po kojima se može utvrditi, da li je netko počinio neki zločin. Regule i naputak taj ne imadu ništa zajedničko sa statutom, pa i nijesu zakon, koji bi bio stvoren u Zadru ili za Zadar, nego su tu sadržana glavna načela ondašnje nauke (iz 14. vijeka) o kaznenom postupniku; to se najbolje vidi odatle, što se u njima citira Justinijanov kodeks, Gratijanov dekret i Dekretali Grgura IX. Pisane su ipak te regule istom rukom, kojom i sam statut. Na žalost upravo list, na kojem se nalazi početak tih regula, tako je oštećen, da se ne zna ni to, kako glasi natpis tih regula; tek jedan dio treće regule može se čitati. Regule i naputak taj obuhvataju svega 9 strana, a otisnuo ih je prof. *Vit. Brunelli* u pomenutoj raspravi u programu talijanske zadarske gimnazije za školsku god. 1905./6. na str. 26.—34., ispustio je samo navođenje indicija kod preljuba i sodomije.

Na posljednjem listu toga rukopisa popisano je još nekoliko recepata za neke bolesti. I te recepte otisnuo je *Brunelli* u pomenutoj raspravi na str. 35.

Rukopis dospio je u biblioteku zadarske talijanske gimnazije školske godine 1859./60. — *Brunelli* je pronašao, da je taj rukopis pred nešto 50 godina bio u posjedu obitelji Pasini, pa je od jednoga potomka te obitelji doznao, da je njegov djed Jerolim Pasini čuvao taj rukopis kao osobitu relikviju, i da je taj rukopis bio ukoričen i veći negoli danas, napose da mu je na čelu bio početak evanđelja Ivanova. Obitelj Pasini jednom je taj rukopis posudila i tako ga izgubila. — Taj se Pasiniev opis ne slaže baš posve s rukopisom u biblioteci zadarske talijanske gimnazije,

jer ako se i može dopustiti, da su se korice izgubile, ipak se pita, gdje li je taj početak Ivanova evanđelja; rukopis u zadarskoj gimnaziji imade naprijed dva prazna lista, a ipak nigdje nema toga početka Ivanova evanđelja. Po svoj se prilici tu radi o nekom drugom rukopisu. — Na drugom praznom listu rukopisa u biblioteci talijanske gimnazije u Zadru izrezan je doduše iz sredine jedan komad u obliku pačetvorine: Brunelli drži, da se tu nalazio potpis posjednika toga rukopisa (Pasinijev?); ali se ni to danas ne može utvrditi.

2. Rukopis zadarskoga statuta u *biblioteci samostana Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 322.

Rukopis taj pisan je na pergameni visokoj 27 cm, širokoj 18·5 cm. Ispisanih listova ima svega 62, zatim ima još dva prazna lista. Sve je pisano istom rukom, i to crnom tintom, samo su natpisi pojedinim glavama pisani crvenom; inače nema nikakvih osobitih uresa; pismo je polugotsko, napose dolazi dugačko „ſ“. Slova su vrlo sitna tako, da ima po 60 redova na jednoj strani; zato se taj rukopis i teže čita negoli onaj pod 1., premda je od njega mlađi.

I u tom rukopisu stoji na prvome mjestu sam statut. Statut je u glavnome posve jednak statutu u rukopisu pod 1. I ovdje stoji pred svakom knjigom „tabula rubricarum“; zajedničke tabule za svih 5 knjiga statuta nema ni u ovome kao ni u 1. rukopisu. — Statut se svršava na 48. listu, i to ugovorima, kojima i u 1. rukopisu.

Na 49. se listu počinju reformacije, i to najprije tabula rubricarum, a zatim odmah 1. reformacija „De processione fienda singulo anno quolibet ultimo die mensis Julij“. Ovih reformacija ima u svemu 131; no natpise imadu samo 130; 131. o poklonima i zapisima nekretnina crkvama i crkvenim licima nema osobitoga natpisa; ta posljednja reformacija modificirana je donekle otpisom mletačke vlade od 5. travnja 1437. Na istom (59.) listu odmah pod ovim otpisom o poklonima u korist crkava stoji otpis dužda Tome Moceniga od 24. kolovoza 1422., kojim se izdaje propis o taksama za različne poslove; na istom se (60.) listu počinju još i propisi „de arboraticijs“ od god. 1424. i 1448. Na listu 61. stoje još neke odredbe o svetkovanju nekoga praznika i zatim takse o težini i cijeni kruha (ovo je jedina ustanova u tom rukopisu pisana talijanskim jezikom). Konačno na listu 61. i 62. dolazi „Forma privilegiorum ligarum civitatis Jadre“ od zadarskoga komesa Petra Baxadone od 25. studenoga 1455.

Prema tome rukopis taj potječe iz doba poslije god. 1455. Odatle pak, što u tome rukopisu ne dolaze kasniji nadopunjci, pače ni uvod u reformacije od 14. svibnja 1458., može se izvoditi, da je taj rukopis napisan prije god. 1458. Izvana je napisano i to, da taj rukopis potječe iz XV. vijeka.

Regulama i naputku o postupniku u kaznenim stvarima nema u njemu ni traga. Čini se prema tome, da pod 1. pomenute regule i naputak nijesu u Zadru imale (bar ne trajno) potpune zakonske snage. —

Osim ovih ovdje opisanih dviju rukopisa zadarskoga statuta čini se da je bilo i drugih rukopisa.

U „Osservatore dalmato“ god. 1850. br. 165. javlja *Ferrari-Cupilli* uredniku Chiudini, da je on vidio u Zadru rukopis[1] stariji od tiskanoga statuta. Taj rukopis da se počinje: „Incipit proemium voluminis statutorum civitatis Jaderae, compilati temporibus nobilis et potentis viri Joannis Superantii egregii comitis civitatis ejusdem, et sub anno incarnationis Domini millesimo trecentesimo quinto die prima decembris[2] judices inceperunt ista statuta observare.“ Dalje se u tome uvodu veli: „perfecerunt injuncta concorditer, et optata ordinaverunt communiter et prudenter“. Rukopis taj da se malo razlikuje od tiskanoga statuta. Osim onoga, što je sadržano u tiskanom statutu, stoji ovdje: pomenuti već uvod, neka posveta Velikoga Vijeća od god. 1319. i bula pape Bonifacija IX. od 28. svibnja 1396.[3] Posljednja pak ustanova u tome rukopisu jedna je iz god. 1490. o vratima grada Zadra. — Prema tome čini se, da je taj rukopis potjecao negdje iz svršetka 15. vijeka. Čini se uopće, da je prije bilo više rukopisa zadarskoga statuta, koji se nijesu slagali. Vidi se to iz dukala od 12. rujna 1409., koji stoji u tiskanom izdanju toga statuta. God. 1458. podnesen je konačno jedan od tih rukopisa mletačkoj vladi na potvrdu kao autentični rukopis statuta.

Ovog rukopisa, koji spominje tu *Ferrari-Cupilli*, nijesam mogao naći, a nije poznat ni prof. *Brunelliu*, koji veli (str. 5.), da osim onoga u biblioteci zadarske talijanske gimnazije nema u Zadru nijednoga drugog. Naprotiv veli Brunelli, da se jedan rukopis zadarskoga statuta nalazi u biblioteci sv. Marka u Mlecima. No *Valentinelli* („Bibliotheca manuscripta ad S. Marci Venetiarum“ i „Bibliografia dalmata tratta da' codici della Marciana di Venezia“), komu bi to moralo biti najbolje poznato, ne zna o tome ništa. U toj biblioteci nalazi se doduše jedan primjerak zadarskoga statuta, no to nije rukopis, nego je tiskan primjerak, komu je dodano rukom pisano alfabetičko kazalo.

---

[1] Isti taj rukopis spominje *Ferrari-Cupilli* u svome članku „Statuto di Zara“ u „Scritti storici e letterari“, I. (1889.), str. 13.—15.

[2] Čudnovato je, da se tu tako točno navodi vrijeme, kada je taj statut stupio na snagu, dok *G. Lucio* („Memorie istoriche di Tragurio“, str. 196.) već god. 1674. nije znao, kada je zadarski statut konačno redigiran. — No u drugu ruku značajno je, da se taj navod u uvodu ovoga Ferrari-Cupillieva rukopisa slaže s datumima posljednje ustanove u statutu.

[3] Bulu tu otisnuo je *Farlati* u „Illyricum sacrum“, sv. V., str. 107.

3. *Tiskan* je taj statut, kako je već spomenuto, u *Mlecima* 1564., i to pod natpisom „Statuta Jadertina cum omnibus reformationibus in hunc usque diem factis, additoque indice locupletissimo, nunc primum typis excussa, Venetiis; apud Dominicum de Farris; MDLXIIII.“ Na listu za tim natpisom slijedi pismo, što ga upravlja „Franciscus Fumatus, iure consultus, Ioanni Francisco Salomono Iadrae praetori“ „Jadrae Kal. Martii MDLXIIII.“, i u njem se taj Fumatus zahvaljuje tomu Salomonu za trud, što ga je imao pri izdavanju toga statuta. — Odmah za tim pismom stoji alfabetsko kazalo, ali dosta slabo uređeno, i to najprije za sam statut kroz 35 nepaginirane strane; pri tome su alfabetskim redom poređane samo najznatnije riječi, n. pr. „de forensibus“ ili opet „de iuramento“, a pod ovakovom jednom riječju navode se svi natpisi pojedinih glava, u kojima ima ta riječ, i to najprije sam natpis glave, zatim naznaka broja knjige i glave, kojoj natpis tako glasi, i konačno naznaka broja listu, gdje se ta glava nalazi u toj knjizi. Za tim alfabetskim kazalom za sam statut stoji na 5 nepaginiranih strana kazalo za reformacije, ali to kazalo nije alfabetski poređano, nego su natpisi pojedinim glavama poređani kao i u samome tekstu, t. j. kazalo, koje se u 2. rukopisu nalazi pred samim reformacijama, preneseno je ovdje pred statut.

Tek za ovim kazalom počinje se sam statut; pa je i list, na kojem se počinje statut, paginiran brojem 1. — Sam statut u glavnom je ovdje jednak kao i u rukopisima: i ovdje stoji pred svakom knjigom „tabula rubricarum“; broj knjiga, titula i glava posve se slaže u tiskanom izdanju s brojem u oba pomenuta rukopisa. Statut seže do 97. lista, a svršava se ugovorima iz god. 1302.—1305. kao i rukopisi pod 1. i 2.; za tim ugovorima stoji na listu 97. i ovjerovljenje toga statuta po mletačkom kancelaru Francisku Celestinu, zadarskom komesu Andr. Bondimeriusu i notaru zadarskom Ivanu Antoniju Cernoti od 18. ožujka 1564. — Na 98. se listu počinju reformacije. Kazala dakako one ne imadu, jer je kazalo naprijed preneseno; ali mjesto toga uvrštene su pred reformacije, koje stoje u 2. rukopisu, dvije kasnije reformacije i uvod u reformacije, i to: na prvome mjestu reformacija „Quod contractus confici possint tempore pestis sine examinatoribus“ od 25. listopada 1469.; zatim „Provisio contra bannitos à Jadra, Territorio et Insulis“ od 23. ožujka 1470.; a na trećem mjestu uvod, kako su te reformacije nastale, što kao otpisi mletačke vlade, što kao odredbe zadarskoga komesa; taj uvod datiran je 14. svibnja 1458. Dalje se te reformacije potpuno slažu s rukopisom pod 2., samo što su ovdje za pomenutom „Forma priuilegiorum . . . “ nadovezane još i neke kasnije ustanove iz god. 1468., 1469., 1490., 1497., 1507., 1529., 1532. i 1537., a svršavaju se sve te ustanove na 128. listu ovjerovljenjem kao i statut na listu 97. Na pet nepaginiranih strana slijedi još jedan otpis

mletačkoga dužda od god. 1564,, kojim se potvrđuju neke odluke zadarskoga vijeća iz god. 1536.—1563.

Od toga tiskanog izdanja sačuvali su se, koliko je poznato, *ovi primjerci:*

a) i b) u biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu pod signaturom SM. 27. B. 5.; te primjerke, a i ostale primjerke dalmatinskih (tiskanih) statuta kupila je sveučilišna biblioteka od stare zadarske porodice Fanfogna, a ova ih je naslijedila preko biskupa Garagnina od Kotoranina Valerija.

c) U biblioteci c. kr. namjesništva u Zadru pod signaturom I. B. 7.; na koricama ovoga primjerka rukom je dopisan još jedan zakon od 1. kolovoza 1609.

d) U biblioteci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru pod signaturom 771. M. 273. Ovaj primjerak imade u rukopisu dodan kratak rječnik pod natpisom „Vocaboli antichi dello statuto Zaratino"; zanimljivo je, da se tu jedan put veli, da „tribuno significa giudice della corte maggior", a drugi put „tribuni sono esecutori delle sentenze"[1]: čitav rječnik dosta je nerazumljiv i neuredan, ako i jest lijepo pisan; dalje dodat je tome primjerku u rukopisu i neki „Summario dello statuto Zaratino", zatim neki tumač statutu i sumarij za reformacije; svega skupa obuhvataju ti sumariji i tumač 65 listova; ti rukopisni dodaci, sudeći po pismu, bez sumnje potječu negdje iz početka 19. vijeka. Ovaj primjerak zadarskoga statuta opisao je već *M. Maurović* u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije", sv. 21., str. 109. i d.

e) U biblioteci c. kr. talijanske gimnazije u Zadru pod signaturom 3208. I. 6.

f) i g) Dva primjerka u biblioteci javnoga bilježnika u Zadru R. Pappafave pod signaturom 232/a. i b.

h) U biblioteci D. Filippia u Zadru pod signaturom III. 6.

i) U biblioteci sv. Marka u Mlecima; tome primjerku dodano je, kako *Valentinelli* („Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro", str. 101.) veli, na 32 lista rukom pisano alfabetsko kazalo, koje je god. 1729. sastavio P. Baptista Lisca.

k) U biblioteci Josipa Machieda na Hvaru, ali oštećen.

l) U biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču.

---

[1] Slično tumačenje riječi „tribunus" u zadarskom statutu nalazimo i u *Inchiostria* u bilješkama nadodanima *C. de Franzeschieva* prijevoda Mayerove rasprave „La costituzione municipale dalmato-istriana e le sue basi romane" (u „Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria", sv. XXII., str. 453. i d.).

B. Druge zbirke, u kojima imade zakona i pravnih ustanova, koje su vrijedile za Zadar.

4. U *biblioteci sv. Marka u Mlecima* postoje „Acta quaedam veneta numero quadraginta septem, ex parte autographa, ab anno 1123. ad annum 1439., quibus insunt quoque vetustate exesa, a tabulario procuratorum ecclesiae s. Marci in Mariam translata anno 1786.“ pod signaturom L. XIV., L. XXI. Ova „acta“ opisao je *Valentinelli* u „Bibliotheca manuscripta ad S. Marci Venetiarum“, sv. III., str. 67. Tu se među ostalima nalazi „Capitulare comitum Jaderae“ od 6. travnja 1278. i „Capitulare comitum Arbe“ od god. 1313., „pacta deditionis Jaderae“ od god. 1247. i 1313. — „Capitulare comitum Jaderae“ i „pacta deditionis Jaderae“ od god. 1313. prepisao je sam Valentinelli, pa su njegovi prijepisi pohranjeni u arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu pod signaturom II. b. 63.

5. U *biblioteci c. kr. talijanske gimnazije u Zadru* postoji pod signaturom 7605. I. 7. *rukopis* „Capitolare del conte veneto di Zara del 18. novem. 1461. con aggionte sino all' ann. 1524.“: pisan je na pergameni visokoj 23 cm, a širokoj 17 cm, pa obuhvata svega 42 lista, no prvi je list izderan.

6. U *zadarskom općinskom arhivu* pohranjeno je 8 knjiga *odluka zadarskih vijeća* („libri consiliorum communitatis Jaderae“), i to iz doba od god. 1409. do god. 1806. Iz tih knjiga preuzete su i neke reformacije dodane statutu. Te knjige spominju napose: *Sabalich* u „Civiltà latina in Dalmazia“ i *Benevenia* u „Il commune di Zara nel secolo XIII.“ (u „Rivista dalmatica“, I., 2., str. 136.).

7. i 8. *Dva rukopisa* alfabetskih kazala za pojedine glave u zadarskom statutu u *biblioteci javnaga bilježnika u Zadru dra. R. Pappafave* pod signaturom 3. I. i 3. II.

II. Grad Šibenik.

A. Statut[1] i reformacije u latinskom jeziku.

1. Rukopis šibenskoga statuta u *biblioteci sv. Marka u Mlecima* pod signaturom Z. L. CCVIII.

Rukopis taj pisan je na papiru visoku 29·3 cm, široku 21 cm, a obuhvata 70 listova. Natpisi pojedinim glavama pisani su crvenom tintom, a početna slova glava naizmjence crvenom i modrom tintom. Inače je rukopis pisan crnom tintom.

---

[1] *Jaromir Hanel* (u „Radu Jugoslavenske akademije“, knj. 32., str. 218.) pogrješno navodi, da je taj statut od god. 1379.; od te godine samo je najstarija reformacija.

Sadržano je u njemu najprije na 8 listova kazalo natpisâ pojedinim glavama statuta, i to redom, kojim stoje u statutu. Zatim slijedi sam statut, koji se u glavnome slaže s kasnijim tiskanim izdanjem; samo je list, na kojem je bio ispisan svršetak 1. knjige (i to svršetak 51. glave te 52. i 53. glave cijele) istrgnut; drukčije je ovaj rukopis potpuno sačuvan.

Rukopis potječe još iz doba prije mletačke vlade, t. j. prije god. 1412. Vidi se to napose iz 47. glave I. knjige, gdjeno čitamo „domino regi“ i „domini regis“, dok su u kasnijim rukopisima i u tiskanom izdanju te riječi nadomještene sa „domino duci et communi Venetiarum“ i „ducis et communis Venetiarum“. — U rukopisu imade i mnogo bilježaka pobočke pripisanih.

Rukopis taj ostavio je biblioteci sv. Marka kardinal Jak. Contarini, a spominje se u katalogu *Zanettievu* „Lat. et Ital. S. Marci Biblioth.“, str. 108.; opisao ga je *Valentinelli* u „Bibliografia dalmata“, str. 33. i u „Bibliotheca manuscripta ad S. Marci“, sv. III., str. 147.

2. Rukopis šibenskog statuta u *biblioteci sv. Marka u Mlecima* pod signaturom L. XIV, CCXC.

Rukopis taj ima samo 11 papirnatih listova visokih 32 cm, širokih 22 cm, a sadržaje samo kazalo za natpise pojedinih glava u svih 6 knjiga statuta, pa ima prvih 16 glava prve knjige, a od 17. glave početak. Rukopis vrlo je istrošen i teško se čita, a potječe valjada negdje iz 15. vijeka.

Rukopis je opisao *Valentinelli* u „Bibliotheca manuscripta ad S. Marci“, sv. III., str. 66.

3. Rukopis starijih šibenskih reformacija u *biblioteci prof. Vin. Miagostovicha u Šibeniku.*

Rukopis je pisan na pergameni velike četvrtine. Obuhvata 19 listova, no pred ovih 19 listova bila su još dva lista, kojih danas više nema, a i druga dva (3. i 4.) znatno su oštećena; tako isto oštećen je i posljednji (21.) list.

U rukopisu su pisane reformacije šibenskome statutu do 145. glave (od god. 1402.), a potječu, sudeći po pismu, negdje iz prve polovice 15. vijeka. Možda je to kompilacija reformacija od god. 1438., koja se spominje u onom rukopisu, što ga navodimo pod 4., a koja se svršava 240. reformacijom.

4. Rukopis šibenskoga statuta i većega dijela reformacija u *biblioteci c. kr. talijanske gimnazije u Zadru* pod signaturom 4725. G. 7.

Rukopis je pisan na tvrdom papiru obične osmine. Natpisa nema nikakoga, nego se počinje naprosto „In Christi nomine, amen“[1], a u redu za tim stoji odmah natpis prve glave prvoj knjizi, a za tim već u 4. redu sam tekst te prve glave. Natpisi pojedinim glavama pisani su s početka crvenom tintom, a ostalo crnom; poslije su i natpisi pojedinih glava pisani crnom tintom. Prva se knjiga svršava na str. 34. glavom 53., za kojom slijede riječi „finis primi libri“, a odmah zatim „Incipit liber secundus“, koji se svršava na str. 82. glavom 82.; treća se knjiga svršava na str. 117. glavom 72., četvrta na str. 167., peta na str. 202. glavom 54., pa šesta na str. 251. glavom 133. Četvrta, peta i šesta knjiga imadu osobite natpise, i to: četvrta „de rebus mobilibus et immobilibus continens per ordinem sanctiones“, peta „de testamentis et ultimis voluntatibus, de nuptiis et de iure dotium consequenter capitula continens seriatim“, a šesta „accusationum criminalium et poenarum canones continens per distincta capitula“. Osim toga imadu u tome rukopisu 3., 4. i 5. knjiga neke uvode o sadržaju knjige; no ti uvodi označeni su u ovome rukopisu kao 1. glava, dok se u tiskanom izdanju ne ukazuju kao posebne glave; zato imade ovaj rukopis u pomenutim knjigama po jednu glavu više od tiskanoga izdanja.

Na vrhu strane 252. piše „R.“ zatim „In Christi nomine, amen. Anno nativitatis ejus MCCCCXXXVIII. indictione V. die XXIII. martij capta fuit pars . . . “, da se reformacije, kojima se statut nadopunjuje, imadu sakupiti, pa se taj posao povjerava Ioanu Tobolovichu, Luc. Butersichu i Hel. Signicichu; odluka se ta svršava na strani 255., a odmah zatim nastavlja se „Quod contractus usuratici non valeant — 1.“ od 15. kolovoza 1379. Te reformacije sežu do strane 461., posljednja je 291. od 26. srpnja 1535. Strane 462.—483. prazne su. Na str. 484. počinje se neko alfabetsko kazalo, koje seže do str. 550.; počinje se to kazalo za invokacijom Isukrstovom sa „Absens quomodo citetur — l° 2. cap. 19.“ a svršava se sa „uxori non nocet . . . “ Za tim slijedi još nekih 300 praznih strana.

Kazala za natpise pojedinim glavama nema u tome rukopisu, i to ni općena za sve knjige statuta i reformacije, ni osobitoga za pojedine knjige statuta i za reformacije. Ipak ima svaka glava svoj natpis.

Budući da u tome rukopisu nema posljednjih pet reformacija iz god. 1561.—1562., koje stoje u tiskanom izdanju, može se izvoditi, da je taj rukopis sačinjen negdje poslije god. 1535., a prije god. 1561.

---

[1] *Inchiostri* u „Gli statuti e le riformazioni di Sebenico“ na str. 1. u bilješci 1. veli, da ovaj rukopis nema toga „In Christi nomine amen“, dok prikazuje, kao da taj rukopis ima natpis „Statutorum civitatis Sibenici liber primus“.

Rukopis je opisao i *Inchiostri* u „Gli statuti e le riformazioni di Sebenico“, str. V.

5. Rukopis šibenskoga statuta i reformacijâ nazvan „Crvena knjiga“. Taj rukopis bio je priručna knjiga šibenske općine, a sada ga posjeduje *porodica pok. dra. F. A. Galvania* napose, kako čujemo, taj je rukopis u njegova zeta c. i kr. časnika *Gogole* u Budimpešti.

Rukopis je ukoričen u drvene korice omotane u crvenu kožu; odatle mu i ime „Crvena knjiga — Libro rosso“; na koricama su kovne kopče. Ima svega 447 popisanih strana i 21 praznu. Najprije stoji statut, koji se svršava na 153. listu; na svršetku statuta zabilježeno je, da je statut dotle prepisan 2. lipnja 1552. Na listu 154. počinju se reformacije; na svršetku reformacija potvrđuje god. 1563. notar Filip Angelini, da se taj prijepis posve slaže s originalima, koji da su pohranjeni u općinskoj kancelariji.

Rukopis je opisao *Inchiostri* u „Gli statuti e le riformazioni di Sebenico“, str. IV. i d., pa nam je i poznat samo iz njegova opisa.

6. *Tiskano izdanje* šibenskoga statuta i reformacija pod natpisom „Volumen statutorum legum et reformationum civitatis Sibenici cum tabula rubricarum; Venetiis, apud Nicolaum Morettum, 1608.“ Na drugom listu posvećuju „iudices maioris curiae Sicensis addictissimi S. P. F.“ ovaj statut „illustrissimo atque excelentissimo viro Nicolao Donato Venetae reipublicae senatori amplissimo patronoque singularissimo . . . “ Na 3. listu stoji odluka šibenskoga vijeća („spettabil consiglio de Nobili di Sebenico“) od 29. rujna 1607., da se taj statut ima tiskati. Na 4. listu ima dukal Mihajla Stena od 30. listopada 1412., u kojem se prima predaja Šibenika pod mletačku vlast. Za tim stoji dozvola trojice iz mletačkoga Vijeća Desetorice (i to P. Morosinia, N. Contarinia i P. Barbariga) od 18. travnja 1608. za tiskanje ovoga statuta: „hauuta fede dalli Signori Reformatori del Studio di Padoua per relatione del Circ. Secretario del Senato Gio. Maraueglia con giuramento che nelli Statuti della fedelissima Communità di Sebenico anticamente scritti a pena, e autenticati dal fedel Iseppo Matthiazzo Cancellier di quella Communità, et sigillati . . . del Conte et Capetanio di quella Città, non si trova cosa alcuna contraria alle leggi et sono degni di stampa . . . “ Zatim slijedi „epigramma Ioan. Baptistae Diphnici archidiaconi et nobilis sibenicensis sacrę theologię doctoris in librum statutorum Sibenicensium“; u tom se epigramu slave „Nicolaus Tranquillus nobilis Sicensis“ i pomenuti već Donatus. Na 6. se listu počinje kazalo za natpise pojedinih glava u statutu, i to redom, kojim stoje u statutu. To kazalo obuhvata 11 listova, a zatim ima još jedan list s ispravcima tiskanih pogrješaka.

Sada se tek počinje sâm tekst statuta, i tu tek se počinje paginacija. Statut ima 6 knjiga; 1. knjiga ima 53 glave, 2. ih ima 82, 3. ima 71, 4. ima 90, 5. ima 53, a 6. ima 133 glave; sam statut obuhvata 95 listova. Za statutom stoje na 79 listova reformacije, i to uz uvod 295 glava; najstarija od tih reformacija od 15. je kolovoza 1379., a posljednja od 21. lipnja 1562.

Na posljednjem listu pomenuti već Jos. Mattheacius potvrđuje 10. listopada 1607, da se primjerak određen za tisak slaže sa statutima, reformacijama, zakonima i odlukama, koje se nalaze „in suis authenticis in Officio Cancellariae"; a „Comes et Capitaneus Sibenici Franciscus Cornelio" 10. listopada 1607. potvrđuje, da je Jos. Mattheacius kancelar „huius magnificae communitatis".

Od toga tiskanog izdanja sačuvani su ovi primjerci:

a) u biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu pod signaturom SM. 27. B. 8.;

b) u biblioteci c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru pod signaturom I. B. 7. a.;

c) u biblioteci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru pod signaturom 773. M. 275.;

d) u biblioteci c. kr. talijanske gimnazije u Zadru pod signaturom 2767. L. 6.;

e) i f) dva primjerka u Filippievoj biblioteci u Zadru pod signaturom III. 5. i III. 6.;

g) u biblioteci prof. Vincenca Miagostovicha u Šibeniku;

h) u Josipa Machieda, općinskoga tajnika na Hvaru;

i) u biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču; sa strane ima taj primjerak rukom pisanih bilježaka, u kojima se pojedine ustanove među sobom isporeduju.

7. Rukopis šibenskoga statuta i reformacija u *Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu*. To je noviji prijepis tiskanoga izdanja pod 6., koji je dao prirediti valjada sam Bogišić.

8. *Tiskano izdanje* prvih triju knjiga šibenskoga statuta pod natpisom „Gli statuti e le riformazioni di Sebenico con prefazione ed appendice di documenti inediti o dispersi", u Spljetu, god. 1893.—1896. Za tisak priredio je te tri knjige *Ugo Inchiostri*, a otisnute su kao prilog *Bulićeva* „Bullettino di archeologia e storia patria" i to: god. 1893. — str. 1.—VIII. i 1.—28., god. 1894. — str. 29.—36., god. 1895. — str. 37.—72., god. 1896. — str. 73.—108. Podlogom je tomu izdanju služilo tiskano izdanje od god. 1608. i rukopisi pomenuti pod 4. i 5.

B. Statut i reformacije talijanskim jezikom.

9. Rukopis šibenskoga statuta i reformacija talijanskim jezikom u *biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu* pod signaturom SM. 33. A. 6. Natpis tome talijanskom prijevodu glasi: „Libro dei statuti, delle leggi e riformazioni della città di Sebenico traslato in lingua volgare da Giovanni Marcati quondam Domenico, l'anno 1740".

Rukopis je taj pisan na papiru u običnoj osmini. Tekst statuta počinje se odmah na prvom listu; sam statut obuhvata 131 list, za statutom stoje reformacije do 293. lista, a zatim alfabetsko kazalo kroz jedno 50 listova — Prijevod se posve slaže s tiskanim originalom pod 6. u latinskom jeziku.

Po pismu sudeći potječe taj rukopis iz 18. vijeka; možda je to vlastoručni rukopis G. Marcatia.

10. Rukopis šibenskoga statuta i reformacija talijanskim jezikom u *biblioteci prof V. Miagostovicha u Šibeniku;* taj prijevod potječe iz god. 1772., a slaže se s tiskanim originalom pod 6. u latinskom jeziku.

C. Druge zbirke, u kojima ima zakona i pravnih ustanova, koje su vrijedile za grad Šibenik.

11. Rukopis instrukcije mletačke vlade za šibenskoga komesa u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom II. a 75.

Natpis toj instrukciji glasi „Instructio regiminis Venetici pro comite Sibenicensi"; datirana je ta instrukcija „in nostro ducali palatio XIIII. Aprilis indictione VIII. MCCCCLXXXX."

Rukopis je pisan na pergameni male osmine, crnom tintom, koja je već požutjela. Prvi je list oštećen, no vidi se još i sada, da je bio vrlo lijepo urešen: okolo bojama vinjete od cvijeća, a prvo slovo „N" pozlaćeno. Cijela instrukcija obuhvata 20 listova, a sastoji se od 79 članaka.

12. Rukopis druge instrukcije mletačke vlade za šibenskoga komesa u *biblioteci c. kr. talijanske gimnazije u Zadru* pod signaturom 7603. I. 7.

Natpis toj instrukciji glasi: „Ludovicus Manin Dei gratia dux Venetiarum etc. commettemo a nobil homo E. Zan Francesco Corner fu d'sr. Anzolo diletto cittadin e fedel nostro, che in nome del Signor nostro Gesu Christo vadi e sij de nostro mandato conte e capitaneo a Sebenico per mesi 24..." Rukopis te instrukcije pisan je na pergameni visokoj 21 cm, a širokoj 15 cm; svega ima 146 strana vezanih u lijepe korice: na svakoj stranici napisano je po 6—10 redova; početak ispisan je crvenom tintom, a ostalo crnom. Po pismu sudeći potječe taj rukopis iz 18. vijeka. — Sastoji se ta instrukcija od više članaka, no bez svake numeracije; veći dio tih članaka izvađen je iz pojedinih dukala, pa se i označuje, iz kojega je dukala koji od tih članaka izvađen.

*

13. Nekoliko ulomaka iz šibenskih „libri consiliorum“ iz svršetka 15. i početka 16. vijeka našao je *U. Inchiostri* u *obitelji Franc. de Difnico*, kako to navodi u „Alcune parti prese nel consiglio di Sebenico“ u Miagostovichevu kalendaru „Il nuovo Cronista di Sebenico per l'anno 1895.“, str. 119. Napose našao je među tim ulomcima odluke šibenskoga vijeća, koje čine 288. i 289. glavu reformacija u tiskanom izdanju od god. 1608.

III. Grad Skradin.

Statut[1] latinskim jezikom.

1. Rukopis skradinskoga statuta u *biblioteci sv. Marka u Mlecima* sa signaturom L. V. 80. iz XIV. vijeka.

Rukopis taj napisan je na 33 pergamenska lista; nema natpisa a ni početka samoga statuta; na prvom listu stoji tek svršetak 2. glave, a na posljednjim listovima stoje počeci četiriju evanđelja; posljednja glava statuta 149. je, ali čini se, da je bilo više glava. Rukopis je vrlo oštećen, a na mnogim mjestima opažaju se očite pisarske pogrješke; potječe negdje iz XIV. vijeka.

Rukopis opisao je *Ljubić* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. III., str. VIII., a *Valentinelli* u „Bibliotheca manuscripta ad P. Marci Venetiarum“, III., str. 146. i d., i u „Bibliografia dalmata tratta da' codici della Marciana di Venezia“, str. 31. i d.

2. Rukopis skradinskoga statuta u *Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu;* no to je samo prijepis onoga pod 1., koji je dao sačiniti sam *V. Bogišić.*

3. Tiskano izdanje skradinskoga statuta u *III. svesci „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“*, str. 121.—148. Statutu nadovezani su ovdje dokumenti, koji se tiču Skradina, na str. 149.—163. Za tisak priredio je taj statut *Š. Ljubić.*

IV. Grad Trogir.

Statut od god. 1322. i reformacije latinskim jezikom.

1. Rukopis trogirskoga statuta i reformacija u *arhivu Jugoslavenske akademije* pod signaturom II. b. 182.

Pisan je taj rukopis na papiru visokom 27·8 cm, a širokom 21·1 cm; imade svega jedno 200 strana. Po pismu sudeći potječe taj rukopis negdje iz 16. vijeka. Pisan je sav istom (crnom) tintom, a nema nikakvih osobitih uresa. Rukopis je dosta sačuvan, no potkraj dosta je ružno pisan, pa se teško čita.

---

[1] Obično se ovaj statut drži za jedan od najstarijih dalmatinskih statuta. (Vidi *Mažuranića*, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, str. 46.). No to ne će biti tako: svakako je mlađi od spljetskoga, iz koga su u nj pojedine ustanove upravo do riječi prenesene.

Mjesto uvoda uvršteni su u taj rukopis pregovori o podvrgnuću grada Trogira mletačkoj vlasti. Počinju se ti pregovori natpisom „Hoc est exemplum pactorum, que sunt inter I. U. D. Ducem et Commune Venetiae ex una parte et Commune et homines Tragurii ex altera". Ova „pacta" potvrđena su, kako se dalje navodi, „in ducali palatio Venetiarum" 5. travnja 1322. „Pacta" obuhvataju ukupno prvih 13 strana.

Na 14. se strani počinje sam statut, i to riječima: „In nomine sanctae et individuae Trinitatis ad honorem beatae Mariae semper virginis et beatorum corporum sanctorum Laurentii martiris et Joannis episcopi et confessoris, protectorum et defensorum civitatis et communis Tragurii, ac omnium sanctorum curiae celestis. Hec sunt statuta, et capitula statutorum Tragur. Ciuitatis Trag. examinata, correcta, emendata, et approbata per nobiles et sapientes viros Matheum Sori, Gregorium Salinguerre, Zouem Zicichi, et Josephum Stephani judices, ac Dessam Palmote, Marcum Georgii, Dessam Zoui de Lucio, et Bitcoi Martini consiliarios civit. et cōis. Trag. ex auctoritate eis à gnli consilio dicte civit. tradita, et concessa currentibus annis Dnī 1322. Ind. 5. regnante D. Karulo Sermo Rege Vng. temporibus quidem Ven. patris D. Lampredij. Epī ac Egregij, et potentis Viri D. Marci Mauroceni Comitis Ciuitatis pred. pro Ill°. duce Venetiarum."

Zatim se počinje I. knjiga; I. knjiga sa 90 glava seže do str. 68.; II. knjiga sa 114 glava seže do str. 120.; III. knjiga sa 67 glava seže do str. 153.

Na str. 154. saziva se opet Sveto Trojstvo, Majka Božja, sv. Marko, sv. Lovrijenac i sv. Ivan Trogirski, pa se nastavlja „Haec sunt statuta publice sanctionata, concessiones, additiones, et diminutiones edita et firmata denovo in publica contione regnante D. Ludovico serenissimo rege et excelso et magnifico ddno. Andrea Dandulo Dei gratia Venetiarum, Dalmatiae et Croatiae duce inclito et Domino quartae partis et dimidiae totius imperii Romani... anno MCCCXXXXVII." Te se reformacije počinju sa „Prohemium" na tri strane. Zatim s oji „Correctio statuti positi lib. primo cap. XXIII." na str. 155. i 156.; na str. 157. ima još „correctio statuti positi in libro primo cap. XXVI.", na kraju te korekcije piše „finis uoluminis statutorum".

Zatim stoje drugim pismom i drugom tintom dalji dodaci k samomu statutu, ali uz novu paginaciju. Tih daljih dodataka imade svega 26, a obuhvataju 21 stranu. Mnogi od njih istovetni su sa reformacijama, koje stoje u kasnijem tiskanom izdanju ovog statuta. Tako dodatak 1. = u tiskanim reformacijama 19. glavi I. knjige; 2. = I. 65.; 4. = I. 88.; 5. = II. 7.; 6. = II. 6.; 7. = II. 9.; 9. = II. 15.; 10. = II. 25.; 11. = II. 29.; 12. = II. 31.; 16. = II. 56.; 17. = II. 69.; 20. =

II. 78 ; 21. = II. 79.; 22. = II. 83. — Poslije tih dodataka ima jedan prazan list, pa dvije povelje kralja Bele zatim kazalo za natpise pojedinih glava u samome statutu, onda neko kazalo za reformacije, konačno još neke kasnije ustanove na 8 strana, i to iz god. 1658. i 1702.

2. Rukopis reformacija trogirskomu statutu u *biblioteci Paravia u Zadru* pod natpisom „statuta vetera communitatis Tragurii“.

Rukopis je pisan na papiru u formatu osmine Osim natpisa ima 76 stranica. Potječe iz 17. vijeka. Pisano je vrlo ružno i bez svakoga uresa, sve istom (crnom) tintom.

Sadržane su u tome rukopisu reformacije trogirskome statutu. Počinju se na str. 1. onako isto kao i reformacije u rukopisu pod 1. na str. 154. Zatim slijede: „aditiones“ k I. (knjizi) 23. (glavi), I. 26., I. 30., I. 31., I. 43., I. 44., I. 49., I. 57., I. 58., I. 59., I. 68, I. 69., I. 78., I. 34., I. 65. i 66., III. 4., III. 7., III. 24., III. 25., III. 40. statuta; onda imade još do 70 reformacija bez naznake knjige i glave statuta, na koju bi se odnosile. Tu je sadržan veći dio reformacija, koje stoje u kasnijem tiskanom izdanju; napose su tu od onih u tiskanom izdanju: I. 18., I. 19., I. 20., I. 21., I. 22., I. 23., I. 24., I. 25., I. 26., I. 27., I 28., I. 29. i 30., I. 31. i 32., I. 33., I. 34., I. 35., I. 36., I. 37., I. 39., I. 40., I. 41., I. 42., I. 43., I. 44., I. 46., I. 47.—49., I. 45., I. 77., I. 78., I. 79., — I. 67., I. 68., I 69., I. 51., I. 52, I. 53., I. 54., I. 55., I. 56., I. 57., I. 58., I. 59., I. 60., I. 61., I, 62., I. 63., I. 64., I. 2., I. 3., I. 4, – I. 8., I. 9., I. 10., I. 11., I. 12., I. 13., I. 14., — I, 16., — I. 71, I. 74., I. 72., I. 73., I. 76., II. 22., II. 23., II. 24., II. 25,, II. 35.

Na str. 72. potvrđuje se, da se prijepis sadržan na tih 36 listova potpuno slaže s drugim starim rukopisom, koji je bio dva puta podnesen duždevoj kancelariji u Mletke, i koji da se nalazi u rukama sudaca trogirske općine.

Reformacije sabrane u tom rukopisu nijesu poređane hronologičkim redom; posljednja čini se da je od 22. studenoga 1431.

Na str. 73.—76. ima još neko kazalo, u kojem su naznačeni pojedini natpisi reformacija, sadržanih u tome rukopisu.

Ovo je jedan od onih rukopisa, koje spominje *Lucio* na str. 499. svojih „Memorie istoriche di Tragurio“. Budući da se ti rukopisi nijesu među sobom slagali, a i drukčije nije bilo u njima nikakova reda, to se *Lucio*, kako sam pripovijeda, dao na proučavanje starih spisa općinske kancelarije i tih rukopisa, i tako je sastavio novu redakciju tih reformacija. U toj je novoj redakciji u prvome redu poređao sve te reformacije hronologičkim redom: dalje je ono, što je sadržano u starijim rukopisima, nadopunio zakonima, koji su doista bili stvoreni, a nije ih bilo u tim

rukopisima; konačno ispustio je sve, što se pokazivalo suvišnim i nije imalo vrijednosti. Pobliže opisao je svoje priuređivanje tih reformacija na str. 498.—512. svojih „Memorie istoriche di Tragurio".

Iz listova I. Lucija Valeriju da Ponte od 1. kolovoza 1674. i 28. rujna 1675. (otisnutima u „Starinama", knj. XXXII., str. 73. i 81. i d.) razbira se, da je trogirski statut odaslao na tiskanje sam Lucio, ali do tiskanja nije došlo; tiskan je taj statut i reformacije tek poslije Lucijeve smrti onako, kako ih je on priredio.

3. Rukopis, koji je *bio pohranjen u biblioteci sv. Ivana i Pavla u Mlecima* pod br. 86. Naslov tome rukopisu glasi „Decreta Communitatis Tragurii collecta ex libris consiliorum a Joane Lucio I. U. D." Pisan je u 17. vijeku na papiru, a ima 72 lista.

4. *Tiskano izdanje* trogirskoga statuta i reformacija s natpisom „Statvta et reformationes civ. Tragvrii, dicata illvstrissimo et excellentissimo d. d. Aloysio Pisani, equiti, ac senatori praestantissimo, olim apud christianissimum Galliarum regem Ludovicum XIV. ordinario, nuper ad magnae Britanniae reginam, serenissimae reipublicae Venetae extra ordinem legato; Venetiis, MDCCVIII.; apud Hieronymum Albriccium; superiorum permissv, ac privilegio".

Na listu za tim natpisom slijedi posveta i uvod Jerolima Cipika. U tom uvodu veli Cipiko, da je zakone sadržane u toj knjizi uredio „Ioannes Lucius, vir celebris et eruditus concivis meus".

Na str. 6. slijedi kazalo natpisa pojedinim glavama sadržanima u statutima i reformacijama. Na str. 16. stoji dopuštenje za tiskanje toga statuta, a daju ga „Noi reformatori dello studio di Padoa", pa ona glasi: „Havendo veduto per la fede di revisione, e approbatione del. P. F. Fr. Vincenzo Maria Mazoleni inquisitore, nel libro intitolato Statuta, et reformationes civitatis Tragurij. non v'esser cos'alcuna contro la santa fede cattolica, e parimente per attestato del segretario nostro; niente contro prencipi, e buoni costumi, concedemo licenza à Girolamo Albrizzi stampatore, che possi esser stampato, osservando gl' ordini in materia di stampe, e presentando le solite copie alle publiche librarie di Venezia, e di Padoa. Dat. 2. Giuguo 1706." Potpisani su „Gio. Lando K. Proc. Reffor." i „Agostin Gadaldin Segr."

Na str. se 17. (označenoj kao 1.) počinje „Statutorum liber primus", a zatim tek onaj uvod „In nomine sanctae . . . ", koji je naveden kod rukopisa pod 1.

I. knjiga sa 90 glava seže do 26. (42.) strane, II. knjiga sa 114 glava do 52. strane, III. knjiga sa 67 glava do 66. strane. — Na strani 67. počinje se I. knjiga reformacija, i to najprije onima, koje su bile god. 1332. razvrstane u 16 glava, a koje su u rukopisu pod 2.

bile otraga svrstane; uz njih stoji kao 17. jedna reformacija iz god. 1346. Za ovih 17 reformacija slijedi zbirka reformacija od god. 1347., kojom se rukopis pod 2. počinje. Ta se kompilacija svršava 46. reformacijom ovoga izdanja; zatim su 47.—49. reformacija od 9. kolovoza 1353.; 50.—53. od 20. svibnja 1365.; 54. od 1. srpnja 1368.; 55. od 14. srpnja 1371.; 56. od 20. prosinca 1372.; 57. od 22. svibnja 1375.; 58. od 22. svibnja 1382.; 59. od 8. kolovoza 1383.; 60. od 22. studenoga 1383.; 61. od 31. prosinca 1386.; 62. od 11. siječnja 1390.; 63.—64. od 7. travnja 1396.; 65.—66. od 7. listopada 1396.; 67. od 17. srpnja 1397.: 68. od 10. srpnja 1397.; 69. od 11. rujna 1397.; 70.—71. od 26. veljače 1400.; 72.—73. od 9. ožujka 1402.; 74. od 5. srpnja 1402.; 75.—76. od 22. veljače 1406 ; 77.—80. od 27. kolovoza 1406.; 81. od 12. listopada 1411.: 82. od 3. siječnja 1415.; 83. od 19. ožujka 1417.; 84. od 31. ožujka 1417.; 85. od 11. svibnja 1418.; 86. od 10. siječnja 1419.; 87. od 30. travnja 1419.; 88. od 1. ožujka 1420. Reformacije, koje su izašle poslije, svrstala je Lucijeva redakcija u II. knjigu, koja seže od str. 104.—143. Od tih stoje u rukopisu 2. samo one pod br. 22.—25. i 35.

II. knjiga reformacija ima svega 86 glava; posljednja (86.) je izdana 28. veljače 1573. Posljednje tri (84.—86.) pisane su talijanskim jezikom, dok su drukčije cijeli statut i reformacije pisane latinskim; posljednja latinska reformacija (II. 83.) izdana je 25. studenoga 1546. U daljoj talijanskim jezikom sastavljenoj (84.) određuje se, da nobili, koji hoće u vijeće, moraju znati čitati i pisati. Svršava se ova knjiga ispravama str. 144.—148. Na koncu (str. 149.—164.) ima alfabetsko kazalo natpisâ pojedinim glavama u statutima i reformacijama.

Od ovoga tiskanog izdanja imade više primjeraka.

a) i b) u biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu dva primjerka sa signaturom SM. 27. B. 1.; oba ta primjerka kupljena su iz biblioteke obitelji Fanfogne u Trogiru;

c) u biblioteci c. kr. namjesništva u Zadru sa signaturom I. B. 7.;

d) u biblioteci samostana Male Braće u Dubrovniku: na tome primjerku piše na natpisnom listu: „Dalli spli ss^ri giudici della magn^a com^tà di Traù uien trasmesso il pnte libro al s^r dottor Girolamo Cauagnini parim^te nobile di Traù";

e) u biblioteci c. kr. talijanske gimnazije u Zadru sa signaturom 2549. I. b.;

f) i g) dva primjerka u biblioteci javnoga bilježnika u Zadru dra. R. Pappafave pod signaturom 3. i 284 ;

h) u Filippievoj biblioteci u Zadru pod signaturom III. 5.;

i) u biblioteci općinskoga tajnika na Hvaru Jos. Machieda;

k) u biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču;

l) u općinskoj biblioteci u Bologni.

5. Rukopis ulomaka iz trogirskoga statuta i reformacija u *biblioteci c. kr. namjesništva u Zadru* pod natpisom „Estratto dello statuto e riformazioni della città di Traù, inquanto riguarda li lavoratori delle terre ed i patroni delle terre medesime". Ispisane su iz statuta glave I. 29., II. 66., 69., 71., 72., 75., 76., III. 34., 35., 36., 48., 50., 60.; iz reformacija: I. 16., 57., 66., 69., II. 29., 40. i 41. Na svršetku toga prijepisa potvrđuje 17. svibnja 1837. trogirski notar, da je taj prijepis valjano ispisan iz tiskanoga izdanja.

6. Rukopis trogirskoga statuta i reformacija u *biblioteci V. Bogišića u Cavtatu*. To je točan prijepis tiskanoga izdanja iz novijega doba, a dao ga je sačiniti valjada sam V. Bogišić.

7. Vrlo mnogo ulomaka iz statuta i drugih pravnih spomenika trogirskih otisnuo je *G. Lucio* u *„Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù"* (god. 1674.).

V. Grad Spljet.

Stari spljetski statut, sastavljen god. 1240. za podestata *Gargana*, koji spominje Toma Arciđakon (u „Historia Salonitana", 34. c.), na žalost se nije sačuvao.

Nije se sačuvao ni original statuta sastavljena god. 1312. za podestata *Percevalla*. Od toga Percevallova statuta sačuvali su se samo kasniji prijepisi, i to uz kasnije statute i reformacije. Za razliku od kasnijih statuta naziva se Percevallov statut „starim" („statutum vetus"), a na nj se nadovezuju „novi statuti" („statuta nova") i reformacije.

Ovakih kasnijih rukopisa, u kojima je sadržan i Percevallov („stari") statut i novi statut i reformacije, imade više:

A. Stariji rukopisi statuta i reformacija pisani latinskim jezikom.

1. Rukopis spljetskih statuta i reformacija pohranjen u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom I. c. 11. Rukopis taj poklonio je Fr. Kukuljeviću fra Grizogon Karavanić iz Paga, redovnik sv. Frane Male Braće u Poljudima kod Spljeta, a on ga je kupio za 12 fiorina. Pisan je rukopis na pergameni visokoj 24·3 cm, širokoj 17·7 cm, i to u dva stupca (na svakoj strani) i 20 redova (u svakom stupcu); pisan je velikim polugotskim slovima, crnom tintom, a natpisi pojedinim glavama crvenom. Ukoričen je u debele korice i obuhvata mnogo listova, no nekoliko starih pergamenskih listova nadomješteno je novim papirnima, na kojima je ispisano ono, što je imalo biti ispisano i na starima. Sadržan je u tome rukopisu stari (Percevallov) statut, i to uz uvod I. knjiga sa 21 glavom, II. sa 62 glave, III. sa 129 glava, IV. sa 127 glava, V. sa

46 i VI. sa 75 glava; dalje su tu novi statuti sa 31 glavom i od reformacija 108 glava (posljednja od god. 1370.). Pergamenski listovi ispisani su istom rukom negdje početkom 15. vijeka, dok su (umetnuti) papirni listovi i nadodani listovi (na kojima su neke ustanove iz doba mletačke vlade, 15. vijeka) pisani mnogo kasnije.

Rukopis opisao je kao rukopis „B." *Jaromir Hanel* u uvodu akademijskoga izdanja ovoga statuta u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", sv. II., str. XII. i d.

2. Rukopis spljetskih statuta i reformacija pohranjen u *arhivu Jugoslavenske akademije* pod signaturom IV. c. 60. Pisan je na pergameni visokoj 32·4 cm, širokoj 22·3 cm; ispisano je po cijelom 78 listova i od 79. početak, i to dosta sitnim polugotskim slovima, na svakoj strani po 40 redova. Sadržano je u tome rukopisu kao i u onom pod 1.: stari (Percevallov) statut, 31 novi statut i 108 reformacija. Natpisi pojedinim glavama ispisani su crvenom tintom, a ostalo crnom, samo su početna slova pojedinih glava naizmjence napisana crvenom ili modrom tintom. Pisan je taj rukopis negdje u 15. vijeku. Rukopis opisao je pobliže *Jaromir Hanel* kao rukopis „A." u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", sv. II., str. XI. i d.

B. Noviji rukopisi statuta i reformacija pisani u latinskom jeziku.

God. 1671. na novo je sve spljetske statute (Percevallov statut, 31 novi statut i 112 reformacija) Petar Luposignoli uredio i razdijelio pod natpisom „Statuta Spalatinae urbis per excell. d. Percevallum nob. de Fermo in utroque jure peritum, et ejusdem civitatis potestatem edita anno MCCCXII. tunc sedente sanctissimo in terris Clemente V. Pontif. Max., nunc vero presidente universali matri ecclesiae Clemente X., imperante serenissimo Venetiarum duce Dominico Contareno sub auspiciis illmi et rendimi d. d. co. Bonifacij Albani, archiepiscopi Spalatensis, totius Dalmatiae et Croatiae primatis a Petro Luposignoli I. U. D. Spalati, Hungariae universique Illirij nob. et in eadem metropolitana Spalatensi canonico ac auditore generali, in paragraphos distincta, indice et repertorio Completata, anno MDCLXXI."

Među rukopise te redakcije idu:

3. Rukopis spljetskih statuta i reformacija u *biblioteci c. kr. namjesništva u Zadru* pod signaturom I. B. 9. — Spljetski zakoni rastavljeni su ovdje na dva sveska: prvi svezak sadržava stari statut kao i u rukopisima pod 1. i 2., samo je pred tim starim statutom posveta Petra Luposignolia nadbiskupu Bonifaciju Albanu, a za uvodom u sam statut (koji stoji i u rukopisima 1. i 2.) ima na 10 listova „index capitulorum in statutorum libris contentorum alphabetico ordine collocatus"; drugi

svezak ima 31 novi statut i 112 reformacija; prvi svezak obuhvata 389 strana, a drugi 106 njih.

4. Rukopis spljetskih statuta i reformacija, što je *bio* u sada već pok. *Jakova Chiudine u Zadru*. Rukopis taj opisao je *Jaromir Hanel* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, II., str. XIII. i d., a slaže se gotovo posve s onim pod 3., napose dijeli se na dva sveska, pojedine glave razvrstane su u paragrafe, imade isti natpis i posvetu, kao i onaj pod 3.; samo je pod natpisom „Privilegia Spalatensia“ nadovezan još privilegij mletačkoga dužda Tome Moceniga od 9. srpnja 1420.

5. Rukopis spljetskih statuta i reformacija u *biblioteci c. kr. talijanske gimnazije u Zadru* pod signaturom 2577. I. 7. Posve se slaže s rukopisom pod 3., samo se u samome natpisu ne veli, da je te zakone sredio Petar Luposignoli, nego da je stari Percevallov statut ovdje nadopunjen kasnijim ustanovama i dukalima; ali ima tu ista posveta kao i u rukopisu pod 3. i isto kazalo; sam statut i reformacije sežu do 320. strane; na str, 321.—3. stoje još neka aditamenta, napose jedan dukal Leonarda Lauredana od 13. siječnja 1507. i jedna klauzula o odobrenju od 12. srpnja 1676. Na svršetku (str. 323.) pripisano je, ali drugom rukom: „A di 19. decembre 1786.“ i potvrda, da je ovaj prijepis valjan; prema tome čini se, da je taj prijepis priudešen god. 1786.

6. Rukopis spljetskih statuta i reformacija u *biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu* pod signaturom SM. 33. C. 11. I taj rukopis pripada redakciji od god. 1671., premda se to iz natpisa, koji glasi naprosto „Statuta civitatis Spalati“, ne vidi: ali se to vidi iz Luposignoliove posvete Bonifaciju Albanu i iz kazala, koje je istovetno s onim kod 3—5. Za reformacijama slijede još dukali Leonarda Lauredana od 13. siječnja 1507. i Tome Moceniga od 9. srpnja 1420., potonji pod natpisom „Privilegia Spalatensia“. Na svršetku jednoga i drugoga dukala potvrđuje Lorenzo Cattonari, da se ovaj prijepis točno slaže s drugim rukopisom, koji se nalari u Lorenza Bernardia. — Svega ima taj rukopis 243 lista, a ne dijeli se na dva toma. — Rukopis pisan je, čini se, po narudžbi kotorskoga pravnika Valerija, od kojega je nasljedstvom došao u ruke obitelji Fanfogne, a od ove kupnjom u biblioteku kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu.

7. Rukopis spljetskih statuta i reformacija u *biblioteci arheologičkoga solinskog muzeja u Spljetu*. Rukopis taj ima potpuni natpis rukopisa ove redakcije, pa se i inače u posveti nadbiskupu Bonifaciju Albanu i u alfabetskom kazalu slaže s rukopisima ove redakcije. Za posvetom i kazalom stoji uz novu paginaciju najprije stari statut i seže do 242. strane; zatim su novi statuti do 270., a reformacije do 315. strane. Na kraju reformacija potvrđuje kancelar Andr. Gaudentius autentičnost prijepisa. Na strani, koja

je ponovno označena brojem 315., stoje „Priuilegia Spalatensia“ i sežu do 565. strane. Među tim privilegijima popisani su različni dukali i odredbe, koje se tiču Spljeta; nekima od tih privilegija potvrdio je autentičnost prijepisa pomenuti kancelar Gaudentius. No za 383. stranom ne javlja se više ta Gaudencijeva klauzula.

8. Rukopis spljetskih statuta i reformacija u *Cicogninoj zbirci gradskoga muzeja u Mlecima* pod br. 1189., pisan na papiru navodno u XVII. vijeku. Rukopis taj opisao je *Jaromir Hanel* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. II., str. XVI. Po tome, što se i u ovome rukopisu javlja Gaudencijeva klauzula o autentičnosti, sudimo, da i on pripada redakciji od god. 1671. kao i onaj pod 7.

9. Rukopis spljetskih statuta i reformacija u *biblioteci sv. Marka u Mlecima* pod signaturom Lat. V., 94. Rukopis taj opisao je *Jaromir Hanel* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. II., str. XVI. i *Valentinelli* u „Bibliografia dalmata tratta da' codici della Marciana“, str. 34. i d. Prema Hanelovu navodu ovaj se rukopis posve slaže s onim pod 4. dotično 3., a potječe iz XVIII. vijeka.

10. Rukopis spljetskih statuta i reformacija u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču.* I to je rukopis redakcije od god. 1671. s potpunim natpisom te redakcije. Pisan je na papiru visokom 28 cm, širokom 20 cm; obuhvata 12 nepaginiranih listova, zatim 108 listova paginiranih i konačno 104 nepaginirana lista. Na kraju toga rukopisa potvrđuje 23. ožujka 1825. kancelista F. Casotti, da se taj prijepis slaže s drugim takovim rukopisom i da je sastavljen po nalogu c. kr. sudišta I. molbe u Spljetu.

11. Rukopis spljetskih statuta i reformacija, *što ga je imao Gius. Alačević* i koji on spominje u svojim „Statuti di Spalato“, str. 365. Rukopis taj imao je potpuni natpis redakcije od god. 1671. Alačević ga je dobio od odvjetnika dra. M. Lallicha.

12. Rukopis spljetskih statuta i reformacija, koji je *Valentinelli* (prema rukopisu „Cathalogus manuscriptorum diversarum bibliothecarum Europae“ pohranjenu u arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu pod signaturom IV. a. 2.) *vidio u Spljećanina dra. Fr. Lanze.* U tom rukopisu ima, veli Valentinelli, uvod na 7 strana, dva alfabetska kazala. 1. na 16 strana, 2. na 32 strane, zatim stari statut (6 knjiga) na str. 1.—130., novi statuti na str. 131.—148., reformacije na str. 149.—180. i konačno privilegiji na str. 181.—186.

13. Rukopis spljetskih statuta i reformacija u *biblioteci prizivnoga sudišta u Zadru* pod signaturom 764. M. 266. — Rukopis taj pisan je na papiru velike osmine, uvijek istom (crnom) tintom. — Premda ovaj rukopis potječe iz novijega doba, ipak nije sačinjen prema redakciji od god. 1671., nego je bez sumnje prepisan iz starijega kojega rukopisa. Na

svršetku potvrđuje „Gaetano Carunchio publico giurato notajo residente in Spalato“: „Per copia conforme fatta estratta come sopra di pagine 118 dello statuto manoscritto dalla città di Spalato, e radotto nel presente e collazionato in più volte da me sottoscritto“. — Sadržaje taj rukopis samo statute i reformacije (ovih ima 112); onih privilegije i odredaba, koje stoje u pojedinim rukopisima redakcije od god. 1671., u ovom rukopisu nema, a tako nema ni alfabetskoga kazala ni posvete nadbiskupu Bonifaciju Albanu.

14. Prijepis rukopisa pomenutoga pod 4. i rukopisa pod 8., što ga je sačinio pok. *čuvar narodnoga muzeja Š. Ljubić;* prijepis taj spominje *Jaromir Hanel* u „Monumeta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. II., str. XV.

15. Prijepis spljetskih statuta i reformacija u *biblioteci V. Bogišića u Cavtatu.* Sačinio ga je po narudžbi Bogišićevoj M. Tomljenović god. 1871.

16. *Otisak* spljetskih statuta i reformacija u, „*Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*“, sv. II., str. 1.—308. (god. 1878.). Za tisak priredio je taj statut prof. dr. *Jaromir Hanel,* podjedno napisao je i latinsku „praefatio“ (str. V.—XVIII.), alfabetski „index rerum“ (str. 321.—328.), „index personarum et locorum“ (str. 329.—332.) i „glossarium“ (str. 333.—336.). *Hanel* je upotrebio pri tome rukopise navedene ovdje pod (A.) 1. i 2., (B.) 4. i 14., i (C.) 19. a znao je i za rukopise navedene ovdje pod B. 8. i 9. te C. 17. i 20.

C. Statut i reformacije talijanskim jezikom.

17. Rukopis spljetskih statuta i reformacija u *poglavarstva grada Spljeta.* Rukopis taj obuhvata 163 lista pergamene visoke 30 cm, široke 23 cm; na svakoj strani ispisan je po 31 red; natpisi pojedinim glavama pisani su crvenom tintom, a početna slova naizmjence crvenom i modrom; ostalo pisano je crnom tintom. Uvezan je taj rukopis u drvene korice omotane kožom. Sadržan je u njemu najprije stari statut, i to za uvodom (kao i u latinskom originalu) 1. knjiga sa 21 glavom, 2. sa 62 glave, 3. sa 130, 4. sa 128, 5. sa 45 glava, a 6. sa 74 glave; zatim novi statuti sa 34 glave[1]. Svršava se taj statut na listu 160., pa je na kraju istom rukom, kojom i čitav statut, napisano: „In MCCCLXXXXV fra Michel de Spalato si me scrissi et finisci a XVII del mese di feuar“. — *Alačević* drži, da je taj rukopis doista napisao god. 1395. pomenuti fra Michel, i da je talijanski tekst stariji od latinskoga. — Na listu 161. napisane su talijanskim jezikom 109. i 110. reformacija (latinskoga teksta) i 111. reformacija latinskim jezikom, a zatim još neka odredba o cijeni kruha (od god. 1443.); na 162. listu stoje neke potvrde toga statuta od 8.

[1] Ti novi statuti nikako se ne slažu s onima u latinskom tekstu.

lipnja 1556. i 20. siječnja 1639.; na posljednjem listu zapisana je još prisega Židova. Svi ti dodaci na listovima 161.—163. različnim su rukama kasnije pripisani.

Rukopis taj opisao je *Gius. Alačević* u „Statuti di Spalato", str. XV. i d., a spominje ga i *Hanel* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", sv. II., str. XVI.

18. Rukopis u *biblioteci senatora C. Giov. Malvezi de Medici u Bolonji;* svega ima taj rukopis 36 listova, a potječe iz 17. vijeka. Opisao ga je *Manzoni* u „Bibliografia degli statuti, ordini e leggi dei municipi italiani", sv. I., str. 466.

19. Rukopis u *biblioteci samostana Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 325. Ciulicheva kataloga. — Rukopis taj opisao je već *Jaromir Hanel* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", sv. II., str. XV.; ali se taj opis ne slaže s današnjim stanjem toga rukopisa. Danas sačuvana su samo još 102 lista toga prijevoda, na kojima je napisana I.—III. knjiga staroga statuta i prvih 11 glava IV. knjige. Zatim je jedno 20 listova izrezano. Tome je još nadodat početak reformacija, ali drugim pismom i latinskim jezikom. Taj početak reformacija obuhvata samo 6 listova, a tako je neuredno i ružno pisan, da se jedva razbira sadržaj. — *Hanel* drži, da taj rukopis potječe iz 18. vijeka; no na pergamenskim koricama njegovim zabilježeno je „Anno 1654."; odatle se dakako još ne može izvoditi, da je taj rukopis pisan te godine; način pisanja upućuje doduše na novije doba, ali je slovo „s" pisano ovdje kao gotsko „ſ". Da je taj rukopis pisan prije god. 1671., moglo bi se izvoditi i odatle, što nije sastavljen prema Luposignolievoj redakciji, premda bi se iz navoda Jaromira Hanela moglo protivno izvoditi, jer on veli, da se taj rukopis po sadržaju slaže s onim navedenim ovdje pod (B) 4.; napose nema u njemu posvete nadbiskupu Bonifaciju Albanu, a nema ni alfabetskoga kazala.

20. Rukopis talijanskoga prijevoda staroga spljetskoga statuta u *Cicogninoj zbirci gradskoga muzeja u Mlecima* pod br. 3116. (iz 18. vijeka). Pisan je na papiru, a sadržaje samo šest knjiga staroga statuta, premda potječe navodno iz XVIII. vijeka. Pobliže opisan je taj rukopis u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", sv. II., str. XVI.

21. Rukopis talijanskoga prijevoda, koji je za tisak priredio prema rukopisu pod 17. *Jos. Alačević*, a pohranjen je u *zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* pod signaturom I. B. 1.

22. *Otisak* toga talijanskoga prijevoda spljetskih statuta i reformacija, kao prilog „*Bullettinu di archeologia dalmata*", god. 1878. sa XXI + 435 + CXXVII strana. Izdanje to, uvod i kazalo priredio je tadanji urednik „Bullettina" *Gius. Alačević. Alačević* nadopunio je taj talijanski tekst u svom „Appendice" (str. 366.—435.) latinskim tekstom iz rukopisa

navedena ovdje pod 11.; napose je tu pridometnuo reformacije, kojih u talijanskom rukopisu nema.

D. Druge zbirke, u kojima imade zakona i pravnih ustanova, što su vrijedile za grad Spljet.

23. *„Libri consiliorum“* spljetske općine; ti su se sačuvali počevši od god. 1347. sve do 19. vijeka. Veći dio tih „libri consiliorum“ nalazi se sada, kako navodi *T. Smičiklas* u „Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae“, vol. II., str. VIII., u *zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva u Zadru.* Jedan je ipak dio tih „libri consiliorum“ (8 knjiga) iz god. 1621.—1744. ostao u *spljetskom općinskom arhivu.*

24. U *spljetskom općinskom arhivu* pohranjena je i t. zv. zlatna knjiga *„libro d'oro“;* u njemu su sakupljene sve važnije isprave (od god. 1341.—1778,), koje se tiču Spljeta. Sadržaj te Zlatne Knjige i pojedine isprave iz nje priopćio je *Gius. Alacevich* u „Il libro d'oro della antica communità di Spalato; Zara 1903.“, str. 1.—60.

VI. Grad Kotor.

A. Statut[1] i statutu pridruženi kasniji zakoni latinskim jezikom.

1. Rukopis kotorskoga statuta u *porodice nekadanjega korčulanskoga načelnika Mat. Kapora;* rukopis je pisan na pergameni, a ima svega 119 listova. Natpisi pojedinim glavama ispisani su crvenom tintom. Početna slova pojedinih glava ispuštena su: valjada ih je prepisivač mislio osobito lijepo izraditi, ali nije dospio. — Na prvih 17 listova stoji kazalo za natpise od 408 glava. Rukopis taj spominje *S. Gliubich* u „Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia“, str. 287., a opisuje ga *Valentinelli* u „Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro“ i u „Specimen bibliographicum de Dalmatia“, str. 23.

2. Rukopis kotorskoga statuta u *biblioteci sv. Marka u Mlecima* pod signaturom Lat. V., 32. Rukopis je pisan na papiru visokom 21 cm, širokom 15·3 cm; obuhvata svega 108 listova, a potječe iz 16. vijeka. Najprije stoji kazalo pojedinih glava (za njih 430), zatim sam statut; statut se počinje na 10. listu glavom „De constitutione iudicum civitatis Cathari“. Na 107. se listu svršava 438. glava riječima „Et alio modo dicte possessiones nullo modo affictari possint, ceu in dicta prima parte continetur, et sub illa pena in eadem presente contenta“. Dalja glava slijedi bez svake naznake broja uz natpis „Privilegia et confines civitatis Cathari“

---

[1] *Jaromir Hanel* (u „Radu Jugoslavenske akademije“, knj. 32., str. 218.) pogrješno tvrdi, da je taj statut iz 16. vijeka. Posljednje ustanove u samome statutu jesu iz početka 15. vijeka, a i te bez sumnje su tek kasnije umetnute, jer već dodaci tomu statutu potječu iz god. 1383.

s riječima „A laude sempiterna del omnipotente Dio creator del cielo, et de la terra, e del suo figlio Jesu Christo, et al Spiritu sancto Dio vivo“, a svršava se na 108. listu riječima „Et tutti hano visto la benediction et confirmation del Imperio ali primorij et prevelegij tuti de Catharo, et hano confirmati tutti, et benedicti, et la benediction et confirmation delo Imperio hano facto humelmente, et hano maledeto tutti quelli che contradira.

Finis laus Christi.

Deo gratias Amen.

Stephano per la Dio gratia Imperador de la Romania et de Sclavonia.

Finis laus Christi. Amen.“

Taj se rukopis nalazio u biblioteci sv. Ivana i Pavla u Mlecima, a iz ove je došao u biblioteku sv. Marka.

Opisao je taj rukopis *Valentinelli* u „Bibliografia dalmata tratta da' codici della Marciana di Venezia“, str. 23. i d. i u „Bibliotheca manuscripta ad S. Marci Venetiarum“, sv III., str. 147. i d.

Rukopis se gotovo posve slaže s kasnijim tiskanim izdanjem; pomenuta 438. glava u tome rukopisu istovetna je s 439. tiskanoga statuta, a posljednja glava rukopisa odgovara posljednjoj (440.) u tiskanom izdanju.

3. *Tiskano izdanje* s natpisom „Statuta civitatis Cathari, Venetiis, MDCXVI., apud Rubertum Meiettum“.

Na 2. strani piše „Statvta et leges civitatis Cathari, quibus, et vt respublica se ipsam, et populos subiectos admodum illustris illa communitas diù rexit, et ut serenissimo Venetiarum dominio spontè submissa regendum obtinuit; cum indicibus rubricarum secundum ordinem alphabeti“; pod time je slika sv. Trivuna, a na kraju strane „cum privilegiis“. Na 3. strani slika je krilatoga lava, zatim 3 grba: u sredini grb Joana Franciska Delphina, rektora, s lijeva grb Marijana Bucchie, s desna grb Joana Franciska Bolice. Pod time je posvetna pjesma Petrellia građanina mletačkoga a kancelara kotorske općine Joanu Francisku Delfinu rektoru i provizoru Kotora. — Na 4. strani opet uz grb porodice Bembâ posveta je gradu Veneciji i Bembu; pjesma posvećena Bembu svršava se na 5. strani. Na str. 6.—11. stoji uvod, što su ga (god. 1615.) sastavili izdavači tog statuta Marijan Bucchia i Francisko Boliza i posvetili rektoru Joanu Francisku Delfinu. Na str. 12. stoje još dvije pjesmice: jedna zakonima, druga gradu Kotoru. Na str. 13.—15. ima neki breve pape Klementa VIII. od 17. rujna 1594. Na str. 16. piše „Corrigebat doctor Huppertus Faber Vbius, Aggrippinas, anno partus Virginaei 1616. 3. Nonas Junij“. Na str. 17.—52. ima „Index alphabeticus singulares rubricas statutorum, quae in hoc volumine continentur indicans“.

Tek se na str. 53., koja je označena kao 1. strana, počinje sam statut. i to odmah natpisom prve glave „de constitutione iudicum civitatis Cathari“.

Statut nije podijeljen na knjige, nego samo na glave, od kojih svaka za se stvara u neku ruku za sebe zakon. Kod mnogih glava označen je i dan, kojega je taj zakon stvoren. No te glave nijesu hronoligički poređane; prije bi se moglo reći, da su poređane po sadržaju. Najstariji je datum označen kod glava 349. i 381. godinom 1301. Velika većina datiranih glava — njih 76 — potječe iz 14. vijeka (1301.—1390.), a samo je 15 glava iz 15. vijeka. Glava ima svega 440, a sežu do str. 274. (326.). Na svršetku samoga statuta (pred 440. glavom) piše: „Finis laus Christi, Steffno per la Dio gratia Imperador de la Romania et de Sclauonia". — Na str. 275. potvrđuje dne 24. kolovoza 1491. Mihajlo Aimo rektor i provizor kotorski, da je to pravi kotorski statut.

Na str. 277. slijede „partes captae in consiliis Catharinorum, quo tempore suis legibus, et institutis regebantur"; najprije stoji uvod na str. 277.—279. kao 1. glava; dalje slijede ovi pojedini zakoni („partes") iz god. 1383.—1420. kao glava 2.—40. (str. 279.—312.). (Neke od tih „partes captae" svrstane su i u sam statut, pa se ovdje samo ponavljaju; tako „pars capta" pod br. 4 = 43. glavi statuta, 15. p. c. = 381. gl., 19. p. c. = 361. gl., 25. p. c. = 169. gl., 29. p. c. = 80. gl., 38. p. c. = 209. gl.). — Zatim čitamo na str. 313. „sequuntur ea quae temporis successu evenere inter serenissimam Venetorum rempublicam, et magnificam ciuitatem et communitatem Cathari, quae matura deliberatione praeuia, spontanea voluntate sua libera, et ex certa scientia procedente, serenissimo illi dominio oblata simul et promissa fidelitate, vnanimi totius nobilitatis et populi consensu interueniente, eidem se tuendam felici auspitio tradidit, et gubernandam, Anno Christi Natalitio MCCCCXX." Tu su isprave o predaji Kotora Mlecima (str. 313.—343.). Na str. 345. stoje „partes captae in consiliis ciuitatis Cathari, ordinatis tempore serenissimi, et excelentissimi ducalis dominii Venetiarum . . . ", a ima tih „partes" iz doba komesa kotorskoga Antonija Aboculis 7 glava, Marka Barbadika 2 glave, Stefana Quirina 5 glava, Petra Duoda 1 glava, Joana Balbia 3 glave, Nikole Pisania 17 glava, Antonija da Pesaro 2 glave, Lovrijenca Victuria 3 glave, Pavla Contarena 2 glave, Albanija Segreda 2 glave, Petra Dalmaria 1 glava, Leonarda Bemba 8 glava; posljednja je od 23. travnja 1444. Te „partes captas" sakupio je, kako piše na str. 434., Joannes quondam Siluestri de Luxia, kotorski notar. — Sve te „partes captae", a i sam statut, pisane su latinskim jezikom. Na str. 435. i 436. stoji još jedan zaključak kotorskoga vijeća „De pregadi" od 23. travnja 1582. talijanskim jezikom. Na str. 437.—440. ima još nekih ulomaka iz dukala od 28. lipnja 1446. i od 20. travnja 1532. latinskim jezikom. Na 4 nepaginirane strane dodata su još imena kotorskih komesa od god. 1420.—1614., a na 1 strani tiskarske pogrješke.

Ovo tiskano izdanje sačuvalo se u više primjeraka:

a) U biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu pod signaturom SM. 27. B. 6. Ovaj primjerak ima još i dodatak u rukopisu; ovdje stoje različni dukali i naredbe proveditora za Dalmaciju i Albaniju, pa domaći kotorski zakoni i naredbe: u svemu ima 95 strana toga rukopisa. Najstariji je u tom rukopisu dukal Franc. Foscaria od god. 1441., a posljednja je neka odredba proveditora za Dalmaciju i Albaniju Karla Pisania. Kao vlasnik ovoga primjerka potpisan je „Antonius de Valeriis, utriusque juris doctor Ascriviensis".

b) U biblioteci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru pod signaturom 762. M. 264.

c) U biblioteci c. kr. namjesništva u Zadru pod signaturom I. B. 15. Ovaj primjerak vrlo je oštećen; natpisa i uvoda nema tiskana, nego je taj natpis i uvod prepisan, a donekle upravo prerisan.

d) U biblioteci Jugoslavenske akademije u Zagrebu pod signaturom XVII. b. 349. Ni ovdje nema natpisnoga lista, ali je ono, što bi imalo biti na tom listu tiskano, prepisao pređašnji vlasnik primjerka Š. Ljubić.

e) U biblioteci c. kr. gimnazije u Zadru pod signaturom 4746. I. 6.

f) U biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču: prvih triju i posljednjih triju listova nema ovaj primjerak, no sam natpisni list nadomješten je točnim prijepisom tiskanoga natpisnoga lista. Primjerak taj potječe iz biblioteke Karla Sirka nekadašnjega predsjednika okružnoga sudišta u Kotoru.

g) U biblioteci kr. senata u Rimu.

h) U c. kr. okružnoga sudišta u Kotoru.

B. Druge zbirke, u kojima imade zakona i pravnih ustanova. koje su vrijedile za grad Kotor.

4. Rukopis kasnijih ustanova, koje su vrijedile u Kotoru, sačuvan u *biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu* pod signaturom SM. 33. A. 5.; pisan je na pergameni, ali dosta oštećenoj.

Ovdje su ponajprije sadržane odluke kotorskoga Velikog Vijeća i „Vijeća Umoljenih", dalje dukali i odredbe dalmatinskih proveditora iz doba poslije sastava samoga statuta. Najprije stoji neko kazalo pojedinih glava toga rukopisa, zatim neki popis plemića kotorskih. Na 10. se listu počinju „partes captae", i to najprije one, koje su poprimljene prije negoli se Kotor podvrgao mletačkoj vlasti; ove se svršavaju već na listu 18., a u glavnom se slažu s tiskanim izdanjem. Zatim slijede „partes captae" u doba, dok je Kotor bio pod mletačkom vladom, i to iz doba komesa Antonija Aboculis 7 glava, komesa Marka Barbadiga 2 glave, komesa Stefana Quirina 5 glava, komesa Petra Duoda 3 glave, komesa Ivana Balbia 3 glave, komesa Nikole Pisania 32 glave, komesa Antonija Pesara 4 glave,

komesa Lovrijenca Victuria 5 glava, komesa Pavla Contarena 5 glava. komesa Alb. Segreda 4 glave, komesa Petra Dalmaria 1 glava, komesa Leonarda Bemba 9 glava. Ovim „partes captae“ nadovezani su još i dukali, koji stoje i u tiskanom izdanju (i to dukali Fr. Foscaria i Andr. Grittia). Na listu 52. svršavaju se ove „partes captae“. Potkraj lista 52. piše: „Philippus Fabricius coadiut. registrauit“. — Na listovima 53.—144. slijede različni privilegiji, dukali, odredbe iz kasnijega doba. Ponajviše su to dukali iz 15. vijeka (od Tome Moceniga, Franceska Foscaria), ali i iz 16. vijeka, pače i iz 17. Pisani su najviše talijanskim jezikom, ali ih ima (starijih) pisanih i latinski. Hronologičkoga poređaja nema, kasniji stoje često pred starijima. Pisano je različnim rukama.

5. Rukopis kasnijih kotorskih ustanova u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom II. b. 21 s natpisom „Catharensium miscellaneorum liber continens: informationes varias procuratorum generalium Dalmatiae et Albaniae nec non copias, regesta et excerpta antiquissimorum privilegiorum, statutorum, protocollorum etc. communitatis Cathari et ecclesiarum atque monasteriorum Catharensis civitatis ab anno 809. usque ad annum 1715.“ Pisan je taj rukopis na tvrdome papiru, čini se sav istom rukom. Svega ima 360 strana. Najstariji je prijepis nekoga testamenta od god. 809., zatim prijepisi različnih privilegija iz god. 1124., 1186., 1197., 1198., 1200., 1203., 1215., 1221., 1222., 1229., 1238., 1239., 1241., 1246., 1247. itd. — Veći dio ustanova u tome rukopisu potječe ipak iz kasnijega doba: 16. i 17. vijeka. Ima tu mnogo privilegija ugarsko-hrvatskih kraljeva, srpskih kraljeva, bosanskih banova i kraljeva, zetskih vladara itd. Povađeni su ti prijepisi iz različnih arhiva, napose iz kotorskoga gradskoga arhiva, pa se kod svakoga prijepisa napose veli, odakle je izvađen. Pisano je latinskim ili talijanskim jezikom, ali dakako mnogi privilegiji: srpskih i bosanskih vladara prikazani su tu samo u prijevodu.

6. Prijepisi različnih kotorskih privilegija iz starijega doba u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturama III. d. 4. i II. d. 199.

Prijepise dali su sačiniti u novije doba Kukuljević, Ljubić, Pappafava. Tu su napose privilegiji ugarsko-hrvatskih kraljeva Ludovika, Vladislava (od god. 1403. i 1407.) i privilegiji za pojedine aristokratske kuće u Kotoru (Luxia, Bolliza, Pasquali, Zaguri).

7. Mnogo ulomaka iz kotorskoga statuta i mnogo različnih privilegija i ustanova, koje se tiču Kotora, nalazi se i u knjizi: „*Catharus Dalmatiae civitas* in ecclesiastico et civili statu, historicis documentis illustrata... auctore *Flaminio Cornelio*, senatore Veneto, Patavij, Typis Seminarii, MDCCLIX.“

*

VII. Grad Budva.

Statut talijanskim jezikom.

1. Rukopis budvanskoga statuta u *biblioteci sv. Marka u Mlecima*, pod signaturom It. II. 38. sastoji se od 48 papirnih listova, na kojima je popisan sam statut sa 295 glava; na kraju potvrđuje javni notar u Kotoru Francesco Barisoni, da je taj rukopis valjano prepisan iz drugoga, koji je u rukama Nikole Scorovca. Po pismu sudeći potječe taj rukopis iz XVII. vijeka. Opisali su ga *Š. Ljubić* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. III., str. V., i *Valentinelli* u „Bibliografia dalmata tratta da' codici della Marciana“, str. 21. i d.

2. Rukopis budvanskoga statuta u *biblioteci sv. Marka u Mlecima*, pod signaturom It. II. 37. Odmah na prvoj strani označeno je, da je taj rukopis napisan god. 1700.; na 2. strani popisan je inventar relikvija u crkvi sv. Ivana Krstitelja u Budvi; zatim ima popis natpisa pojedinim glavama nekim alfabetskim redom, a onda sam statut sa 295 glava; za statutom stoji još: a) tarifa za pojedine kancelarijske poslove: b) popis privilegija i ustanova, koje se tiču Budve; c) popis ustanova, što su ih izdali proveditori za Dalmaciju i Albaniju, a tiču se Budve, i d) popis budvanskih podestata. — Rukopis taj opisao je *Š. Ljubić* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. III., str. V. i d. i *Valentinelli* u „Bibliografia dalmata“, str. 20. i d.

3. Rukopis budvanskoga statuta i privilegija u *biblioteci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru* pod signaturom 763. M. 265. s natpisom: „Privileggi e statuti della fedelissima communità di Budua“. Rukopis ima dva dijela: 1. privilegiji, 2. statut; statut obuhvata samo 279 glava s natpisima, a zatim još 4 glave bez natpisa; u ostalom se slaže s rukopisima pod 1. i 2. Na kraju statuta veli se, da ga je napisao Francesco Ivanovich; zatim slijedi još jedna tarifa za kancelarijske poslove, pa se konačno veli, da je to izradio Kristofor Ivanovich. Privilegija ima u tome rukopisu vrlo mnogo, i to ponajviše iz 15. i 16. vijeka. — Rukopis taj opisao je *Š. Ljubić* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. III., str. VIII., a spominje ga i *M. Maurović* u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije“, sv. 21., str. 107.

4. Rukopis budvanskoga statuta u *talijanskoj čitaonici (Gabinetto di lettura) u Spljetu*. Na kraju potvrđuju god. 1805. pretor Pavianovich, sekretar Laur. Zacharia Gratia i kancelar G. Batt. Saben, da se slaže sa jednim starijim rukopisom, na kojemu su podestà Catharin Ferro, kancelar Fr. Ivanovich i vicekancelar de Bravis potvrdili, da ga je kanonik i notar Kristofor Ivanovich valjano prepisao iz originala. U tome rukopisu razdijeljena je svaka strana na više stupaca, od kojih je jedan određen za tekst statuta, drugi za natpise glavama, treći za naznaku broja glava.

5. Rukopis budvanskoga statuta u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom II. d. 14. Rukopis se sastoji od 113 listova, a na kraju potvrđuje tadašnji gradski sekretar Stj. Ljubiša god. 1854., da se taj rukopis slaže s originalom, pravije s drugim rukopisom, na kojem su Pavianovich i Gratia potvrdili, da se slaže sa starijim rukopisom, koji je prepisao Kristofor Ivanovich, a autenticirali ga Ferro, Fr. Ivanovich i P. de Bravis. — Rukopis taj opisao je *Š. Ljubić* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", sv. III., str. VII.

6. Jedan noviji prijepis budvanskoga statuta nalazi se u *biblioteci V. Bogišića u Cavtatu.* Čini se, da je taj prijepis sačinjen po rukopisu u prizivnoga sudišta u Zadru pomenutom ovdje pod 3., i to po narudžbi samoga V. Bogišića.

7. *Otisak* toga statuta među publikacijama Jugoslavenske akademije „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", u 3. svesci te zbirke, i to statut na str. 3.—66, a „documenta", koja se tiču Budve, na str. 67.—118. Za tisak je priredio, sa uvodom i kazalom popratio taj statut *Š. Ljubić.*

B. Statuti na otocima Jadranskoga mora.

VIII. Grad i otok Krk.

A. Statut od god. 1512.[1] latinskim jezikom.

1. Rukopis krčkoga statuta u *poglavarstvu grada Krka*, po kom je *G. Vassilich* priredio tiskano izdanje i koji on u predgovoru toga izdanja spominje (u „Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria", I. sv., str. 51.). Statut je pisan latinskim jezikom, a sastoji se od tri knjige: I. ima 85 glava, II. ih ima 113, a III. ih ima 83. Statutu nadovezani su izvještaji mletačkih upravitelja nad Krkom od 27. kolovoza 1554., 16. srpnja 1559., 30. studenoga 1527., 3. lipnja 1571., 26. svibnja 1587.

2. Rukopis krčkoga statuta u *biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu* pod signaturom SM. 33. A. 3. — Rukopis je pisan na debelu papiru

[1] *Jaromir Hanel* (u „Radu Jugoslavenske akademije", knj. 32., str. 218.) drži, da je taj statut od god. 1388.; no iz samoga se statuta vidi, da ga je potvrdio mletački proveditor za Dalmaciju god. 1512., dok je god. 1388. sastavljen hrvatskim jezikom statut *vrbnički*, koji makar da je s istoga otoka, nije nikako istovetan s ovim. — Vidi o starosti ovoga statuta također i *Gius. Vassilicha* u „Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria", I. (2.), str. 52. i d.

visokom 29·6 cm, širokom 21·5 cm; pismo je dosta ružno i bez svakoga uresa; sve je pisano istom, crnom tintom; imade debele kožom ovijene korice, koje se mogu zatvoriti posebnom kovnom kopčom. Natpisa pravoga nema; na 1. listu stoji mjesto natpisa drugom rukom i talijanskim jezikom (premda je sam statut u latinskom jeziku) napisano „Statuti della città et... Veglia". Sam statut obuhvata 296 strana. Pred njim stoji još kazalo natpisâ pojedinim glavama u svim trim knjigama; to kazalo obuhvata 10 listova. Svršava se taj rukopis riječima: „Ex trireme apud Jadram die primo Novembris MDXII. Donatus Gavardus Canc^{ri} sup^{si}". U tiskanom izdanju i u rukopisu pod 3. slijedi još zatim: „Iterum proclamata fuerant suprascripta proclamata de mandato magnifici Domini Marini Polani Provisoris Veglae apud Lodiam in foro iuxta solitum per Johannem Turcinum Officialem Curiae die 27. Aprilis 1528., adstante populi multitudine etc. — Explicit liber ultimus Statutorum Veglae. — A. M. D. G. ac B. V. M. matris Domini et Salvatoris Nostri Jesu Christi. Amen".

3. Rukopis krčkoga statuta u *bibliotеci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru* pod signaturom 775. M. 277. Rukopis taj sadržaje samo sam statut bez kazala i natpisâ pojedinim glavama, a obuhvata 166 listova; u ostalom se slaže u glavnom s rukopisima pod 1. i 2., samo što je od ovih mlađi. *M. Maurović* drži, da potječe iz početka 18. vijeka. Rukopis taj opisao je *M. Maurović* u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije", 21. svesci, str. 108. i d.

4. Rukopis jednoga dijela krčkoga statuta našao je *Iv. Crnčić* u *Gorici*[1]. On je taj rukopis prepisao, ali ga na žalost nije opisao; pače ne znamo ni to, kako da je on svomu prijepisu dao natpis „Statut otoka Krka". Sudeći po tome prijepisu sastojao se taj rukopis u Gorici od više sveščića, od kojih su se sačuvali samo neki (njih 5); na njima je popisan veći dio glavâ iz II. i III. knjige i mnogo različnih otpisa i odluka mletačkih duždeva i proveditora, kojih u drugim rukopisima nema. Pojedine glave nijesu brojevima označene, tako da *Crnčić* nije znao, koji je prvi sveščić, koji li kasniji, pa je svoj prijepis počeo III. knjigom, i to svršetkom 26. glave; zatim slijede u tome Crnčićevu prijepisu: III. 27., 28., 29., 30., 31., 32., 33., 34., 35., 36., 37., 38., 39., 40., 41., 42., 43. (kao prijepis prvoga sveščića); II. 3., 7., 9., 15., 16., 17., 18., 19., 26., 28., 29., 34., 36., 37., 38., 44., 50., 53., 54., 55., 57., 59. i 60., 60. i 61., 60. (kao prijepis drugoga sveščića); II. 68., 69., 70., 71.—73., 74., 75., 76., 77., 78., 79., 80., 81., 82., 83., 86., 87., 88., 89., 90., 91., 92., 93., 94., 95., 96. (jedan dio), 98., 99., 100., 101., 103., 104, 109. (samo

---

[1] Rukopisa toga, kako javlja dr. *Bogumil Vošnjak*, danas više u Gorici nema; bar ga *Vošnjak* nije mogao naći u nijednoj ondašnjoj biblioteci.

početak) (kao prijepis trećega sveščića); III. 44., 45., 46., 47., 48., 49., 50., 51., 52., 53., 54., 55., 56., 57., 58., 59., 60., 61., 63.; zatim stoje još neke reformacije, u kojima se ponavlja ono, što je već naprijed napisano, i različni otpisi i odluke mletačkih duždeva i proveditora; ti otpisi i odluke prelaze i u peti sveščić.

Crnčićev prijepis zanimljiv je poradi bilježaka, u kojima se tumače pojedine riječi i ustanove u statutu. Tako n. pr. veli: „O vrijednosti Romanatov ne mogu drugo reći, nego da ih je moralo biti više vrsti, što sudim iz nekakve oporuke I. Lukarića bivšega Dobrinjskoga župnika god. 1749., koji ovako u njoj govori ‚puščam S. Kirinu kangranulu (otvětnik) od ovoga školja jedan romanat od L 2, nemoguć drugo, buduć ubog redovnik'"; „Čudno što drmun = dubrava, gaj samo na Krku je poznata; opominje nas na δρυμός = silva"; „Neresium = Nerez- iz = zemlja nedělana"; „Marko tal. znamenuje onaj bat, što polugi vage stodire = statera visi; što je pak ‚Zatta' ne znamo" (to je ad II. 3.); „Confalonerius, gonfaloniere = zaštitnik, odvětnik iliti kangranul"; „Što znamenuju beséde: narocire, norociri, narocitus, norocitus itd., možemo lasno doznati, kada jih na toliko měst čitamo; ali čije su, razviděti hitro ne možemo. Morda su potekle od starijeh glagola latinskoga ‚noro' = nosco, kakono i naše: svědok, svědočiti od věm, vědim = znam, jer valjda to znače" itd.

5. *Otisak* rukopisa pod 1. u „Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria", sv. I. (g. 1885.), str. 55.—128., 205.—302. i sv. II., str. 1.—80.

B. Statut od god. 1512. talijanskim jezikom.

6. Rukopis talijanskoga prijevoda toga statuta nalazi se u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču;* pisan je na papiru 29 cm visokom, 20 cm širokom; obuhvata 242 i 23 paginirana lista, a zatim još 8 nepaginiranih; vidi se, da nije cijeli istom rukom pisan, a potječe negdje iz 18. vijeka.

IX. Gradovi Cres i Osor.

Statut (iz 15. vijeka) i privilegiji.

1. *Tiskano* izdanje creskoga statuta pod natpisom „Statuto di Cherso et Ossero con licentia de superiori; apresso Gio. Antonio Giuliani; Venetiis MDCXXXX." Na listovima za tim natpisom stoje poslije nekoga uvoda „a' ilettori" odredbe, u kojima se dopušta tiskanje statuta.

Za natpisnim listom stoji uvod „a' ilettori", na listu zatim ima opet odredba generalnoga proveditora Alv. Moceniga od 31. srpnja 1636., kojom dopušta tiskanje ovog statuta; zatim stoji popis svih natpisa pojedinim glavama u tom statutu „Tauola delle rubriche", zatim još jedan

prazan list. Na strani pak 31. paginiranoj kao 1. počinje se sam statut, i to sa „Prologo di statuti dell' isola di Cherso, et Ossero". Tu se veli: „Hauemo adonque trouade le leze di questa vniversità di tutta l'Isola, quasi tutte da tanta oscurità suffogade, e dade à tanta varietà, che nissun frutto se poteua riceuere, e vario modo frà li giudicanti in obseruation delle dette leze per fin mò è stà obseruà. Però mi Giacomo Dolfin del Magnifico Misier Vettor per la Serenissima Dogal Signoria di Venetia, Conte de Cherso et Ossero, e d'altri luoghi de tutta l'Isola insieme con Sier Steffano de Petris, e con Barthole Bocchina Nobili, Domenego Beloglauaz e Andrea Radoca Popolari di Cherso, e Colane Drasa Nobile, e Gregol Domaldich Popolar di Ossero, Sier Zuane Ruich Nobile, e Nicolò Tenegalich Popular di Lubenizze, Sier Matthias Nobile e Iuanaz Popular di Caisole tutti vnanimiter e in concordio per vigor della libertà e balia à noi dada, e concessa e dà tuta l'vniversità dell' Isola atribuida"; zatim se produžuje zazivajući u pomoć Boga i svece, da sada pod vladom Franceska Foscaria (1423.—1457.) „femo, promulghemo reformemo, e componemo le ditte leze per nui cosi reformade"; napose se ističe, da su stari zakoni obnovljeni poglavito u tome, što su nanovo podati natpisi i ti zakoni porazdijeljeni na knjige.

Čitav statut imade 4 knjige, a 293 t. zv. zakona; pojedini zakoni imadu po više glava. Prvi t. zv. zakon tvori pomenuti prolog; drugi je o presumcijama; tek se za tim drugim zakonom počinje prva knjiga, u kojoj na prvome mjestu stoji 3. zakon. Ova I. knjiga ima 44 zakona (3.—46.). Na str. 20. počinje se II. knjiga: „Qvi comenza el segondo statvto over trattado de Sagramenti, de Offitiali, Testamenti, Succession ab intestato, Vendition, Alienation, de Possession e alguni Estraordinarij". Ta II. knjiga ide od 47. do 157. zakona. Na str. 55.: „Qvi comenza el terzo libro, che tratta de Pastori, Brauari, danni dadi e Bandi"; a ide ta III. knjiga od 158.—232. zakona. Na str. 88.: „Qvi comenza el qvarto libro che tratta de Maleficij", a obuhvata ta IV. knjiga zakone 233.—293.; svršava se na 103. strani. Sam se statut svršava riječima: „Qvesti sono Statuti dell' Isola de Cherso, e d'Ossero, commenzadi in tempo del Spettabel, e Zenoroso Homo Misier Giacomo Dolfin, olim honoreuol Conte, della ditta Isola, ... e finidi in tempo del Spettabel, e Zenoroso Homo Misier Polo Morosini honoreuol sò successor, i quali alla Signoria nostra furno mandadi per quella Signoria nostra, e remandadi per el Nobil Homo Sier Steffano de Petris de Cherso, el qual quelli presentò dapò in lo Conseio de Cherso, à dì Domenega dò de Aprile 1441. siando Zudesi Sier Zuane de Bochina e sier Biario de Colombis".

Za samim statutom ima u tome izdanju još vrlo mnogo različnih privilegija, dukala, naredaba itd. (str. 104.—352.). Počinju se dukalom

Mihajla Stena od 21. kolovoza 1409., gdje se prima podvrgnuće Cresa mletačkoj vladi. Stariji dukali iz 15. vijeka pisani su latinskim jezikom, ma da je inače sam statut pisan talijanski. — Svršava se to izdanje kazalom svih natpisa pojedinim glavama, privilegijima itd., koji se nalaze u toj knjizi

Od tog izdanja ima više primjeraka:

a) u biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu pod signaturom SM. 27. B. 39.;

b) u biblioteci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru pod signaturom 761. M. 263. — Ovaj primjerak imade rukom pisan dodatak s alfabetskim kazalom stvari sadržanih u statutu, ali obuhvata samo 10 pisanih strana;

c) u biblioteci c. kr. namjesništva u Zadru pod signaturom I. B. 16.;

d) u biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču; na drugoj strani ovoga primjerka rukom je napisano „Andrea Balbi Conte et Capitaneo di Cherso et Ossero“;

e) u biblioteci „del senato del Regno in Roma“;

f) rukopisni prijepis toga izdanja u Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu.

2. Nekoliko ulomaka iz creskog statuta donosi *Mitis* u *raspravi* „Note storiche sull' isola di Cherso“ priopćenoj u „Rivista dalmatica“, (1899.).

3. „*Libri consiliorum*“ creske općine nalaze se u *poglavarstva grada Cresa*. O tim „libri consiliorum“ piše *Mitis* u naprijed (pod 2.) pomenutoj raspravi.

X. Otok Rab.

Statut[1] latinskim (i talijanskim) jezikom uz druge ustanove, koje su vrijedile za otok Rab.

1. Rukopis rapskoga statuta, koji se nalazio u *posjedu don G. Gurata*, a koji je navodno potjecao iz 14. vijeka; rukopis taj opisao je *Gurato* u jednoj bilješci u rukopisu, koji dolazi ovdje pod 13.; tu bilješku priopćio je *M. Maurović* u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije“, sv. 21. str. 113. Prema toj bilješci potjecao je taj rukopis iz prve polovine 14. vijeka.

---

[1] *Jaromir Hanel* (u „Radu Jugoslavenske akademije“, sv. 32., str. 218.) pogrješno navodi, da je taj statut od god. 1597.; a imamo već i rukopisa toga statuta starijih od god. 1597., navodi se pače i rukopis iz prve polovine 14. vijeka. Statut taj (ili bar njegova peta knjiga) mora da je sastavljen poslije god. 1292., jer se u V. (knjizi), 1. (glavi) navodi rektor rapski *Marin Michiel*, a taj je bio rektorom negdje oko god. 1292. (isp. *Ljubić* u „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“, I., str. 127. i d.). No svakako je taj statut stariji od god. 1320., jer se spominje već u jednom dukalu Ivana Superancija od 28. kolovoza 1320. „statutum Arbi“ kao „vetus“ (isp. „Monumenta spectantia historiam Slavorum me-

2. Rukopis rapskoga statuta u *sveučilišnoj biblioteci u Padovi*. Rukopis je pisan kao i onaj pod 1. na pergameni, a potječe od god. 1573. Navodi ga *Manzoni* u „Bibliografia degli statuti e leggi dei municipi italiani", II., str. 95.

3. Rukopis rapskoga statuta u *općinskoj pismohrani grada Raba*. Rukopis je pisan na pergameni visokoj 35 cm, širokoj 24 cm; obuhvata 49 listova. Natpis ima „Statutum magnifice comunitatis Arbensis", a sadržaje u prvome redu sam statut, i to: 1. knjigu sa 12 glava, 2. sa 21 glavom, 3. sa 31 glavom, 4. sa 68 glava, a 5. sa 22 glave; statut dopire do 41. lista (*Maurović-Obuljen* vele, da do 32. lista, jer ne računaju u statut 5. knjigu „de sacramentis"). Pred svakom knjigom statuta napose stoje natpisi pojedinim glavama u toj knjizi; za statutom slijede počeci četiriju evanđelja, a zatim: a) neki dodatak za kriminalnu tarifu, b) dukal Aug. Barbariga od 19. rujna 1501., c) odredba sindika za Dalmaciju „o apelacijama" od 2. srpnja 1588., d) civilna tarifa, e) dukal Marina Grimania od 8. travnja 1601., f) odluka rapskoga konta Ben. Balba od 28. studenoga 1611. o apelacijama, i konačno g) dvije odredbe rapskoga Velikoga Vijeća od 19. prosinca 1615. i 1. srpnja 1604. Sam statut pisan je u tome rukopisu jednom rukom, i to prepisao ga je, kako se vidi iz jedne bilješke na kraju statuta (za onim počecima četiriju evanđelja)[1], rapski notar Ant. Cernotta god. 1597.[2] iz jednoga starijega rukopisa (možda onoga pod 1.). Dodaci pripisani u taj rukopis pisani su kasnije različnim rukama.

U rukopis je uvezana još jedna knjižica manjega formata pisana na papiru negdje u XVIII. vijeku, a sadržaje različne dukale, bule i druge svjetovne i crkvene naredbe, koje se tiču Raba. Rukopis taj pisan je ružno, i to isprva latinski, a dalje talijanski.

---

ridionalium", sv. I., str. 317.). God. 1321. traži opet mletačka vlada, da joj se pošalje jedan primjerak statuta („Monumenta", I., str. 329.). Statut rapski spominje se i god. 1322. („Monumenta", I., str. 344.); dalje iz god. 1326. imademo već odluke rapskoga vijeća, kojima se statut nadopunjuje. Najvjerojatnije je, da je taj statut nastao skoro izakako je bio komesom rapskim Marko Mihael, koji se u njemu i spominje kao nekadanji rektor, t. j. da je postao oko god. 1300.

[1] Bilješka ta glasi: „Ego Jo Antonius Cernotta q. sp. D. Hier-i nobilis Arbensis publicus notarius arbique iuratus sic requisitus a sp-bus DD. Agentibus M-ce Comunitatis sub regimine Cl-mi D. Laurentij Michael dig-mi comitis et cap-i Arbi sub anno D-ni mill-mo quingentesimo nonagesimo sep-mo ex libro veteri statutorum dicte civitatis ordines et leges pro ut stant et iacent fideliter exemplavi: nil addens vel minuens q-d mutet sensum vel variet intellectum ad litteram prout iacent. Ideo meo proprio nomine subscripsi et signum tabelionatus officij apposui S. S. C."

[2] Valjada poradi toga, jer je taj prijepis sačinjen god. 1597., došla je *Jaromiru Hanelu* misao, da je te godine sačinjen i sam statut.

Rukopis taj i uvezanu u nj knjižicu opisali su: *U. Inchiostri* i *A. G. Galzigna* u „Archeografo Triestino“, seriji II., sv. XXIII. (god. 1900.), str. 61., i *M. Maurović* (dotično *M. Obuljen*) u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije“, sv. 21., str. 111. i d.

4. Rukopis rapskoga statuta, koji spominju *Inchiostri* i *Galzigna* u „Archeografo Triestino“, seriji II., sv. XXIII., str. 62.; pisan je na papiru, obuhvata 39 numeriranih listova, a sadržaje osim svih 5 knjiga statuta još i neke isprave iz XVI. i XVII. vijeka, koje se tiču Raba. Inchiostri i Galzigna drže, da taj rukopis potječe iz konca XVII. ili početka XVIII. vijeka, i da nije prepisan iz rukopisa pod 3., jer se od njega na nekim mjestima bitno razlikuje.

5. Rukopis rapskoga statuta i različnih ustanova, koje se tiču Raba, pohranjen u *arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* pod signaturom I. B. 13. Natpis mu glasi: „Statutum Arbensis civitatis nobilis, quinque libris diuisum, praemisso amplissimo indice, qua in ipso continentur, additis quibusdam terminationibus, quas index... notabit.“ Na svršetku samoga statuta, dotično poslije onih početaka četiriju evanđelja, koja stoje i u drugim rukopisima, piše se: „Zorzi Spalatin di V. O. Nodaro Pubblico, e Giurato in Arbe nec non cancelliere all' officio ciuile di questa Città, ho il predetto statuto fatto da mano me fidele copiare, incontratto in fede sottoscritto, e col communi sigillo sigillato. 1763.“ No originalnoga pečata nema, nego je samo označeno „locum sigilli“. Slična bilješka nalazi se i na svršetku adicija (na str. 151.) i na svršetku čitavoga rukopisa (na str. 188.). Rukopis taj potječe negdje iz 18. ili početka 19. vijeka. Pismo je lijepo i čitljivo, pa mnogo podsjeća na pismo paškoga historika Marka Laura Ruicha. Iz sadržaja se ipak vidi, da je to prijepis (ako i ne neposredni, to ipak posredni) jednoga rukopisa iz početka XVII. vijeka, pa se zato ovaj rukopis kao i onaj pod 6. ukazuje po sadržaju starijim od onih pod 8.—10., makar su ovi i kasnije prepisani.

Na str. 3.—16. (za natpisnim listom) ima kazalo natpisâ pojedinim glavama u statutu, i to redom samoga statuta. Na str. 17. počinje se 1. knjiga, koja ima 12 glava; na str. 24. počinje se 2. knjiga, koja ima 21 glavu; na str. 39. počinje se 3. knjiga, koja ima 31 glavu; na str. 62. počinje se 4. knjiga, koja ima 68 glava; na str. 103. počinje se 5. knjiga, koja ima 22 glave; na str. 123.—125. prepisani su počeci četiriju evanđelja. Zatim stoji pomenuta već bilješka Z. Spalatina.

Na str. 127. počinju se dodaci, i to najprije s nekim kazalom. No već se na str. 129. počinju sami ti dodaci, i to: dukali od god. 1413. i 11. ožujka 1445.; zaključak rapskog općinskog vijeća iz god. 1461.; dukal Aug. Barbariga od 19. rujna 1501. (ovaj stoji i u rukopisu 3.); odredba dalmatinskoga sindika od 11. srpnja 1531.; dukal od 11. svibnja 1545.;

terminacija dalmatinskoga sindika od 2. srpnja 1588. (ovo je prva ustanova talijanskim jezikom u tome rukopisu, a stoji i u rukopisu 3.); dukal iz god. 1593.; na str. 137.—146. stoji tarifa civilna iz god. 1598., kojom se preinačuje starija tarifa od god. 1499. (ova tarifa stoji i u rukopisu 3.); zatim terminacija rapskoga komesa B. Balba iz god. 1611. (ima je i u rukopisu 3.); otpis mletačke vlade iz god. 1615., da se protiv osude druge molbe ne može prizvati; otpis o istoj stvari iz god. 1675.; konačno forma prisege za Hebreje.

Na str. 152. stoji izvadak nekih zakona iz Crvene Knjige, i to najprije kazalo na tri strane, a zatim sami ti zakoni. Tu je najprije zakon o vanrednim praznicima rapskoga suda, od 21. kolovoza 1364.; o pravnim lijekovima protiv osuda iz ogluhe, od 20. veljače 1481.; tarifa od 20. travnja 1499.; odredba, da su nepodijeljena dobra podvrgnuta daćama, pa bio jedan od zajedničara i svećenik, od 19. veljače 1507.; odredba, da se daće imadu plaćati od nekretnina, ako je njihov vlasnik i odsutan, od 10. kolovoza 1507.; neke odredbe u korist rapske općine; odredba, da isprave sastavljene bez eksaminatora ne vrijede, od 19. listopada 1524.; odredba o izvoženju janjaca, od 14. lipnja 1536.; opet neke odredbe sindika za Dalmaciju u korist rapske općine; odredba, da ima starija obveza prednost pred novijom, od 22. listopada 1559.; neki otpis mletačke vlade u korist rapskih „nobila“ protiv „populara“, od 19. veljače 1563. Konačno stoje na str. 180. neka „capitula“, koja su sindici za Dalmaciju potvrdili 6. rujna 1567., a tiču se Raba; tih kapitula ima do str. 184.—13; na str. 185. stoji pod br. 14. odredba o tome, tko je dužan naknaditi štetu, koju počine konji u „Paludu“; pod 15. ima opet neka odredba o istoj stvari; obje potječu iz god. 1595. Na str. 186. stoji pod 16. još jedna odredba sindika za Dalmaciju iz god. 1622.; poslije te odredbe svršava se na str. 188. ovaj rukopis sa autentikacijom notara Z. Spalatina.

Sam statut i starije ustanove u tome rukopisu pisane su latinski, dok su novije (iz 16. i 17. vijeka) pisane talijanski.

6. Rukopis rapskoga statuta u *općinskoj pismohrani grada Raba;* pisan je čitljivo na papiru visokom 24 cm, širokom 19 cm; dobro je sačuvan. I to je prijepis, koji je god. 1763. dao sastaviti notar Spalatin, a i inače se slaže gotovo posve s onim pod 5. Obuhvata taj rukopis 224 numerirane strane, i to: za kazalom na prve 124 strane svih pet knjiga samoga statuta; na str. 125.—126. početke četiriju evanđelja, a na str. 127.—224. dodatke pod natpisom „Addizioni dallo statuto“ uz kazalo. — Rukopis taj opisao je *M. Maurović* (dotično *Obuljen*) u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije“, sv. 21., str. 112.

7. Rukopis rapskoga statuta i nekih ustanova, koje se tiču Raba, u *arhivu c. kr. namjesništva u Zadru* pod signaturom I. B. 13. (priložen

rukopisu pod 5.). I taj rukopis pisan je na papiru kao i onaj pod 5., ali ružno; na mnogim je mjestima isprecrtan i zamrljan. Imade u njemu nekoliko slika (t. j. na svršetku 1., 2., 3. i 4. knjige statuta), i to slika lava (i tvrđe), grba, zmaja, lisice. Natpisa nema nikakova, a ni kazala; počinje se odmah sa „Liber primus. De testibus..." Po broju knjigâ i glavâ u pojedinim knjigama slaže se ovaj rukopis s onim pod 5. Na listu 38. svršava se statut; na listu 39. stoje počeci četiriju evanđelja. Zatim slijede različni dodaci, i to kao u rukopisu pod 5., najprije dukali od god. 1413. i 1445., zaključak rapskoga općinskog vijeća od god. 1461., dukal od god. 1501. i terminacija sindika za Dalmaciju od god. 1531. Zatim neke ustanove iz god. 1588., 1593., 1601., 1470., 1476., 1488., 1482., 1422. Na kraju (46. listu) stoji još neka ustanova o utjerivanju dosa i kontradosa protiv tražbina muževih vjerovnika.

I taj rukopis pisan je većim dijelom latinskim jezikom, samo su neki od dodataka, koji potječu iz druge polovine 16. i 17. vijeka, pisani talijanski.

8. Rukopis u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom II. d. 118. Ovo su doista tri rukopisa, i to:

a) Rukopis sa prve četiri knjige statuta, pisan dosta ružno na papiru; ima 22 lista, no poslije 1. i 2. knjige po dva su lista prazna, a pred 4. je kazalo natpisâ pojedinim glavama sadržanima u 4. knjizi. Pojedini listovi dosta su oštećeni. Natpisâ taj rukopis nema; počinje se odmah sa „Liber Primus. Cap. De testibus..." Pojedine knjige imadu isti broj glava, kao i drugi rukopisi. Za 4. knjigom slijedi bilješka o sadržaju pete knjige, a odmah zatim dvije terminacije generalnih proveditora za Dalmaciju, i to: Fil. Pasqualiga od 4. studenoga 1613. i Giov. B. Grimania od 1. srpnja 1642.

Iz jedne rukopisu priložene bilješke Fr. Račkoga vidi se, da je taj rukopis poklonio akademijskomu arhivu pop Ivan Danilov, a ovaj ga je dobio od popa Gurata. No rukopis taj nije sastavio sam Gurato, kako bi se to moglo suditi po *Inchiostrievoj* i *Galzigninoj* bilješci, da osim rukopisa pod 3. i 4. postoje samo noviji prijepisi toga statuta od ruke Guratove („Archeogr. Triest.", ser. II., vol. XXIII., str. 60. i d.). ***M. Maurović*** u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije", sv. 21., str. 112. drži, da taj rukopis potječe iz 17. vijeka.

b) Rukopis sa natpisom „Ex libro Rubro Arbensi additiones nonnulae exemplatae et arithmetico modo interius accomodatae". Tu stoje one ustanove o sudskim praznicima (od 21. srpnja 1364.) i o tarifama, koje su u rukopisu 5. na str. 156.—165. U svemu obuhvata taj rukopis 8 listova.

c) Rukopis, u kome je sadržan „liber quintus" rapskoga statuta. Ta 5. knjiga ima 22 glave, a obuhvata 26½ strane, za kojima stoje počeci

četiriju evanđelja; konačno dodaci pod natpisom: „Ex Statuto Arbensi. Additiones multae exemplatae et arithmetico modo inferius accomodatae“, i to oni isti dodaci, koji i u rukopisu 5. od str. 129.—151. U svemu ima ovih dodataka 12 strana.

9. Rukopis rapskoga statuta i različnih ustanova, koje se tiču Raba, u *biblioteci prizivnoga sudišta u Zadru* pod signaturom 769. M. 271. O njemu piše *M. Maurović* u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije“, sv. 21., str. 108. U tome rukopisu ima najprije popis natpisa pojedinim glavama u statutu, zatim popis biskupa rapskih ispisan do Petra Gaudentia (god. 1635.) istom rukom, dalje 4 biskupa drugom rukom i konačno još jedan Vincencij Lesic iz Korčule (god. 1714.) trećom rukom. Zatim tek slijedi sam statut. Sam statut pisan je u tome rukopisu u dva jezika: s jedne strane u latinskome, s druge strane u talijanskome. No od statuta sadržane su tu samo prve četiri knjige, i to s istim brojem glava kao i u drugim rukopisima. Zatim stoji kao u rukopisu 8. a. bilješka o sadržaju 5. knjige.

Tome statutu dodane su uz novu paginaciju adicije iz zaključaka rapskoga vijeća k mletačkim dukalima; napose „pars capta“ u rapskome vijeću 22. ožujka 1622.; dukal Joana Cornela od 17. listopada 1628.; „pars capta“ u rapskom općinskom vijeću 18. lipnja 1363.; dukal Gir. Priolia; naredba P. Maripetra, rapskoga komesa, od 14. travnja 1527.; naredba istoga komesa od 27. travnja 1527.; dukal A. Grimania; još jedan dukal A. Grimania od 24. svibnja 1522.; dukal Petra Landa iz god. 1570.; jedna ustanova iz god. 1563.; dukal Leonarda Lauredana od 21. veljače 1509.; dukal A. Vendramina od 20. svibnja 1675.; naredba rapskoga konta Marcella od 18. travnja 1518.; naredba istoga konta od 6. lipnja 1516.; naredba rapskog konta Falieria od 19. listopada 1531.; jedan dukal od 22. siječnja 1667.; naredba konta P. Maripetra od 24. travnja 1527.; jedna naredba od 16. veljače 1617.; naredba proveditora za Dalmaciju i Albaniju od 2. srpnja 1588. Ovi dodaci prepisani su navodno u taj rukopis iz samih originalnih pergamena; obuhvataju svega 35 strana, a ukazuju se donekle kao osobiti rukopis pored rukopisa, koji sadržaje latinski i talijanski tekst statuta. No oba dijela rukopisa potječu iz istoga doba, a i pisani su valjada istom rukom.

Čitav rukopis pisan je na papiru dosta čitljivo, samo su vrhovi posljednjih strana odrezani.

10. Rukopis rapskoga statuta i mnogobrojnih ustanova, koje se tiču Raba, u *biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu* pod signaturom SM. 33. A. 4.; pisan je na papiru, visokom 285 mm, širokom 192 mm, vrlo pomnjivo i čitljivo, a imade svega 673 strane; potječe negdje iz 18. vijeka.

U tom rukopisu stoji najprije ulomak iz *Lucieva* „De regno Dalmatiae et Croatiae“ (II. 8.), zatim neke bilješke iz Plinija, a onda neka odredba mletačkih upravitelja Dalmacije od 1. kolovoza 1604. o apelacijama protiv osuda rektorskih. Zatim tek slijedi sam statut (4 knjige). Statut je pisan s jedne strane latinskim jezikom, a s druge strane talijanskim. Počinje se na str. 6. latinski tekst, a na str. 7. talijanski, i to ide tako dalje s lijeve strane (na parnim stranama) uvijek latinski tekst, a s desne strane (na neparnim stranama) tekst talijanski. I sam natpis statuta sastavljen je u dva jezika: „Statutum Communis Arbae, Quatuor Libris Diuisum“ i „Statuto del Commun d'Arbe, Diuiso in quatro Libri“. — Ove četiri knjige sežu do 166. i 167. strane; na 168. i 169. strani nalazi se još bilješka o sadržaju pete knjige. Za samim statutom slijede mnogobrojni dodaci: ustanove mletačkih duždeva upravitelja Dalmacije, rapskih komesa; no stoje i „partes captae“ u vijeću rapske općine. Veliki dio tih ustanova tiču se parbî između rapskih „nobila“ i „populara“; mnogo ima ustanova, u kojima se zabranjuje siječenje drva na Rabu; mnoge se tiču odnošaja između Paga i Raba, pa opet između Raba i drugih susjednih otočića, a i odnošaja između pojedinih mjesta na Rabu. — Ali ima tu i starijih ustanova; tako na str. 264.: „Priuilegium Crassimiri Regis“ od 8. srpnja 1071.; na str. 265.: „Priuilegium Colmani Regis Vngariae“ od god. 1111. Veći dio tih ustanova potječe ipak iz 15. i 16. vijeka. Posljednja na str. 673. potječe iz god. 1741. Starije su sve sastavljene latinskim jezikom, a novije, počevši od polovine 16. vijeka, talijanskim. Uz novije je gotovo uvijek prepisana i neka autentikacija.

Čitav taj rukopis pisan je, čini se, istom rukom, i to negdje oko polovine 18. vijeka, jer imade u njemu ustanova još iz 18. vijeka (posljednja od 14. rujna 1741.). Bilješka na str. 233., da je ovu knjigu („hunc librum“) kupio neki Nikola, rapski „nobilis“, i da ju je darovao gradskoj općini 10. srpnja 1571., bez sumnje je naprosto prepisana iz druge koje knjige. — Na str. 209.—210. stoji i neki popis biskupa rapskih za godina 1249.—1714., dotično 1720., kadno je biskup Vicentius Lessius bio premješten na Krk; drugom rukom dodani su biskupi za god. 1721.—1746. Po tom se može reći, da se taj rukopis pisao između god. 1714. i 1720., a dovršio se poslije 1746., premda je, koliko se čini, istom rukom pisan čitav rukopis osim pojedinih bilježaka; istom rukom pisana je i ona ustanova iz god. 1741.

11. Rukopis rapskoga statuta u *biblioteci javnoga bilježnika u Zadru dra. R. Papafave* pod signaturom Doc. 3. III. s natpisom „Statutum Arbensis civitatis nobilis quinque libris divisum“. Rukopis taj pisan je na tvrdu papiru (u četvrtini), vrlo čitljivo, negdje koncem XVIII. ili početkom XIX. vijeka; pojedini poluarci nijesu skupa vezani, ali su strane

paginirane; imade svega 72 strane, ali u njima nije rukopis dovršen, nego obuhvata samo prve tri knjige, a od 4. knjige 55 glava i početak 56. glave.

12. Rukopis rapskoga statuta u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču;* pisan je na papiru visokom 29 cm, širokom 23 cm; obuhvata 50 nepaginiranih strana, a sadržaje samo 4 knjige; ovjerovljen je kao autentičan prijepis iz god. 1854.

13. Rukopis rapskoga statuta u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom II. d. 4. To je Guratov prijepis rukopisa pod 3. Taj prijepis spominje *M. Maurović* u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije", sv. 21., str. 112. u bilješci 1.

14. Rukopis u *biblioteci V. Bogišića u Cavtatu;* i to je noviji prijepis rapskoga statuta, što ga je dao sačiniti valjada sam Bogišić. Sadržava samo prve četiri knjige statuta i neke od dodataka, koji dolaze i u drugim rukopisima.

15. *Otisak* rapskoga statuta u *„Archeografo Triestino"*, ser. II., sv. XXIII., str. 65.—100. i 355.—417. Izdavači kod priređivanja toga otiska upotrijebili su samo rukopise pomenute ovdje pod 3. i 4., i to u prvome redu onaj pod 3.; na druge se nijesu ni obazirali, pače su ustvrdili, da drugih i nema. Otisnuto je ovdje svih 5 knjiga samoga statuta; zatim „parti prese in Consiglio di Arbe", u svemu njih 20; od ovih prvih 17 potječe iz god. 1326., 18. iz god. 1409., 19. iz god. 1420. i 20. iz god. 1413.

XI. Otok Pag.

A. Statut od god. 1433.[1] latinskim jezikom uz druge kasnije ustanove, koje su vrijedile za otok Pag.

1. *Tiskano* izdanje paškoga statuta i dodataka od god. 1637. pod natpisom: „Statvta Communitatis Pagi, superiorvm permissv, Venetiis, MDCXXXVII, Ex Typographia Ducali Pinelliana". Tu stoji najprije uvod, u kojem se razlaže, kako je nužno, da se zakoni urede, pa se nastavlja: „Hoc autem considerantes Viri Nobiles Signor Rastina Palcich, et Ser Georgius Carletta Procuratores Communis Nostri Pagi, et videntes omnia Statuta Pagi, et leges[2] à praecessoribus nostris edita, tanta confusione

---

[1] *Jaromir Hanel* (u „Radu Jugoslavenske akademije", knj. 32., str. 218.) pogrješno navodi, da je taj statut iz 16. vijeka; u tom vijeku samo je tiskan.

[2] Ta „statuta et leges Pagi" spominju se već god. 1313. (isp. „Monumenta spect. historiam Slavorum meridionalium", I., str. 269. i 270., isp. i Ibid., II., str. 95., 96., 121., 125., 320., III., str. 166. itd.). Bile su to doista samo „consuetudines", za koje su se Pažani borili protiv zadarske gospode.

subnixa tum ex eorum indebita compositione, tum etiam ex paucitate, eorumdem, tum etiam nonnulis alijs de causis, ita vt vnde rectores Nostri Iudicare cupientes, et per easdem leges ad viam rectam permeare desiderantes, quasi per eas sepius deuios se inuerant; et sic ad correctionem, additionem, minutionem, ac aptationem eorundem Statutorum per praefatos Procuratores tempore Ducatus Ser.... Francisci Foscari... Duce Venetiarum, nec non magnifici... Michaelis Leono pro... Ducali Dominatione... Comitis Pagi, et Insulae. Parte posita in Consilio Generali Pagi, quod per ipsum D. Comitem eligantur octo de Antelato consilio, qui reuidere, corrigere, addere, siue minuere valeant leges, et Statuta Pagi: et sic reuisa docere consilio dicto. Capta equidem, et firmata, electi fuerunt, D. Laurentius Palcich V. Comes S. Vulcossius Sprehnich, S. Dissignia Gerbini, S. Draghognia Petri, S. Georgius Cassich, S. Georgius Carletta, S. Rassignia Palcich, S. Blasius Discouich, qui... composuerunt Statuta, et leges Praesentes, quibus in Generali Consilio lectis, visis, et singillatim examinatis, ac confirmatis tempore Sp. et Gnosi Viri D. Io. Basegio tunc Comitis Pagi successoris praefati D. Michaelis Leono, destinatis insuper ad Illust. Dominium nostrum ante latum pro totius Consilio, Communitatisque parte honorandis Oratoribus, videlicet Sier Antonio Marghitich, et Sier Vulcosio Sprechnich ad Illustriss. Dominium Nostrum Venetiarum pro confirmando leges Statuta, ac ordines antelatos à modo in antea hic, et per totam Insulam obseruaturos, et sic praedicti... Ad Laudem Omnipotentis Dei, honoremque Gloriosi Marci Euangelistae, Beati Georgij Martiris Protectorum Nostrorum, ac ad Augmentum totius Terrae Nostrae, et Reipublicae confirmationem praefatorum Statutorum in Millessimo quadringentessimo trigesimo tertio, die Vigesimo Octauo Mensis Septembris solemniter, ac honorifice obtinuerunt perpetuis temporibus valituram. Deo Gratias. Amen.“ Zatim stoji odredba generalnoga providitora za Dalmaciju Alviza Mocenіga od 5. kolovoza 1636., da se ovaj statut ima štampati: potvrda rapskih sudaca (od 19. rujna 1636,), da je otisnuti statut doista paški statut, i potvrda paškoga kamerlenga (od 20. rujna 1636.), da su ovi suci doista suci na Pagu.

Tek sada na str. 9., koja je paginirana kao 1., počinje se sam statut, i to: 1. knjiga sa 25 glava seže do str. 10., 2. sa 38 glava do str. 23., 3. sa 45 glava do str. 39., 4. sa 69 glava do str. 65., 5. sa 44 glave do str. 83., 6. sa 63 glave do str. 101. — Na str. 102. počinju se „additiones legum municipalium positae in Registro Rubeo“; najprije stoje dodaci i ispravci k pojedinim glavama u samome statutu (i to k: I. 1., I. 3., I. 8., I. 9., I. 17., II. 7., II. 15. i 16, II. 18. i 19., II. 23., II. 35., III. 25., III. 39., IV. 60., V. 18., VI. 61. Kod svakoga dodatka označen je i list („carta“) u Crvenoj Knjizi, na kojem se dotični dodatak

nalazi; često je dodatak s kasnijeg lista Crvene Knjige uvršten u ovo štampano izdanje pred dodatak ranijega lista; u štampanome naime izdanju nijesu ti dodaci poredani po starosti (po redu Crvene Knjige), nego po redu samoga statuta. Pomenuti dodaci sastavljeni su kao i sam statut latinskim jezikom, samo pretposljednji (ad V. 18.) sastavljen je talijanski. Za tim dodacima k pojedinim glavama u statutu stoje još tri dodatka bez oznake glave u statutu, na koju se oni nadovezuju; to su tri dodatka: od Leon. Lauredana od 25. listopada 1517., P. Moceniga od 28. rujna 1475. i Mih. Stena od 29. prosinca 1409.

Za tim dodacima slijedi na str. 110. „Ex statvto Criminali Pagi". Ovdje stoje uz uvod 23 glave kaznenih ustanova; iz uvoda se vidi, da je paška općina („Communitas") sama stvorila te ustanove, a potvrdili su ih sindici i provizori za Dalmaciju i Albaniju Jul. Contarenus i Ant. Venerius 21. srpnja 1460. Za tim kaznenim ustanovama slijede na str. 117. tri ustanove iz gradanskoga prava, koje je paško vijeće prihvatilo 30. rujna 1461., a koje su proglašene 30. svibnja 1462.; zanimljiv je tu opis toga proglašenja: „publicata fuerunt per me Philippum Triolli eius Domini Comitis Cancellarij, et proclamata per Bernardinum videlicet, praeconem Pagi tomatizante egregio viro de Consilio Pagi Georgio de Misoli, me Cancellario legente, et ipso Georgio interpretante de lingua latina in Sclauam ... " Zatim slijede na str. 118.—121. još tri glave ustanova o razbojnicima i tatima; konačno na str. 122. ustanove, da se $^1/_4$ globâ ima upotrijebiti za popravak obala, da suci imadu suditi zajedno s rektorom, zatim o soli iz Obrovca, o poslovanju kancelara, o apelacijama, o prodavanju marhe sa otoka Paga.

Na str. 129.—140. slijedi kazalo pojedinih natpisa u statutu, u dodacima i u kriminalnom statutu, i to onim redom, kojim i u samoj knjizi.

Od ovoga tiskanog izdanja postoje, koliko je poznato, samo *tri primjerka*, i to: a) u biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu pod signaturom SM. 27. B. 3. Taj primjerak imade sa strane više pisanih bilježaka, u kojima se upozorava na druge slične ustanove u istom statutu, ili se kratko navodi sadržaj pojedinih ustanova. Bilješke pisane su talijanskim jezikom. Dalje imade ovaj primjerak rukom pisanih dodataka, i to jedan već pred kazalom na str. 128. o preskripciji od 25 ili 30 godina, od 30. svibnja 1466. Ostali dodaci slijede tek za kazalom na str. 141. i d. Tu stoje najprije „Priuilegi della Città di Pago, et di quelli Nobilli, contro li Popolari, et etiam contro li Zarattini", i to: privilegij kralja Bele od 30. ožujka 1244.; privilegij kralja Ludovika od 23. studenoga 1376.; privilegij kralja Sigismunda od 5. ožujka 1397. Za tim privilegijima stoje na str. 153.—177. različne tarife i neke ustanove, koje se tiču tih tarifa. Na str. 178. neki su alfabeti, i to najprije za ćirilicu („Chiurilizza"), onda

za glagolicu („Glagolizza ouer Popouizza"), i opet za ćirilicu („Chiuriliza"). Konačno na str. 179. i 180. vidimo popis sudskih praznika na Pagu. Privilegiji na str. 141.—152. pisani su jednom rukom, a tarife na str. 153.—177. drugom.

b) U biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču.

c) U Filippievoj biblioteci u Zadru pod signaturdm III. 7.

2. Rukopis paškoga statuta u *komunalnoj biblioteci „Paravia"* u *Zadru* pod signaturom 15.819.

Naprijed piše doduše, da je taj rukopis preuzet iz jednoga starog rukopisa; no čini se, da je to puki prijepis štampanoga izdanja. Tu naime stoji ne samo uvod, kojega ima i u tiskanom izdanju, nego i odredba proveditora Alv. Moceniga od 5. kolovoza 1636., da se taj statut ima tiskati, pače i potvrda paških sudaca od 19. rujna 1636., da je ovdje doista sadržan pravi paški statut. Dalje slijedi sam statut, dodaci i kriminalni statut, ali se svršava sa one tri ustanove iz god. 1461., koje stoje u tiskanom izdanju na str. 117. i 118. Ustanovâ, koje su u tiskanom izdanju na str. 119.—127., nema u tome rukopisu Zatim slijede još dvije strane kazala, ali samo za prve dvije knjige samoga statuta. U svemu ima taj rukopis 127 strana. Pisan je na tvrdome papiru u velikoj osmini, dosta ružnim i nemarnim pismom, valjada negdje u 18. vijeku.

B. Druge zbirke, u kojima imade zakona i pravnih ustanova, koje su vrijedile za otok Pag.

3. Rukopis paških privilegija, zakona i odredaba u *zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* pod signaturom I. B. 14. Natpis tome rukopisu glasi: „Legum, Statutorum, Privilegiorum, tum Priscarum, tum Novarum Sanctionum, et Rescriptorum Civitatis et Insulae Paghi in Venetorum Dominio feliciter degentis Amplissima Collectio, cura, studio et opera Marcilauri Rujch." Rukopis je uvezan kao kakova dosta debela knjiga, ali je na žalost ispisana jedva jedna trećina knjige: samo 75 strana. Pismo je vrlo lijepo. Rukopis potječe iz svršetka 18. vijeka. — Rujić, kako se čini, hotio je ovdje popisati sve zakone, statute, privilegije itd., koji se tiču Paga, i to u glavnome hronologičkim redom. Tako je došao do god. 1376. Sam statut paški nije tu prepisan, jer Rujić nije dospio dotle. Na prvome mjestu stoji u tome rukopisu neki tobožnji privilegij Aleksandra Velikoga ilirskom plemenu; zatim neki kratki prijegled povijesti otoka Paga. Dalje stoje različne darovnice, privilegiji itd.; većim su dijelom to prijepisi iz pergamenâ, koje su onda bile pohranjene u sanktuariju rapske crkve, a danas su u arhivu općine rapske; dalje su to prijepisi pojedinih isprava priopćenih u Lucievu „De regno Dalmatiae et Croatiae", ali ima tu i prijepisa iz isprava pohranjenih u samostanu sv. Margarite na Pagu, dalje iz isprava pohranjenih u župnoj

crkvi sela Vlašića, iz bilježaka paškoga notara Kristofora Bilinića (iz ovoga vrela potječe i onaj privilegij Aleksandra Velikoga), iz isprava pohranjenih kod spljetskoga kaptola, iz isprava pohranjenih u sudskoj kancelariji na Pagu. — Isprave sadržane u tome rukopisu (osim krivotvorenih, kao privilegij Aleksandra Velikoga) izdali su i *Rački* u „Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia", *Kukuljević* pa *Smičiklas* u „Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae".

4. Rukopis u *biblioteci talijanske gimnazije u Zadru* pod signaturom 3753. G. 8. s natpisom „Osservazioni storiche sopra l'antico stato civile ed ecclesiastico della Città ed Isola di Pago, osia dell'antica Kessa, estratte da diversi Autori, Diplomi, Privilegi ed altre Carte si publiche come private, scritte da Marcolauro Rujch, MDCCLXXVI." Rukopis ima 128 strana: pisan je kao i onaj pod 3. Imade u njemu mnogo podataka o pravnim uredbama na otoku Pagu.

5. Od istoga Marka Laura *Rujića* postoji rukopis i djelo „*Delle Riflessioni storiche sopra l'antico Stato Civile e Ecclesiastico della Città e Isola di Pago* o' sia dell'antica Gissa, fatte da diversi Autori, Diplomi, Privilegi, et altre Carte Pubbliche e Private, raccolte con la possibile essatezza e diligenza di Marcolauro Rujch." Od toga djela svezak 1. nalazi se u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* (sa knjigama I.—III.): 2. pak svezak (sa knjigama IV. i V.), 3. svezak (sa knjigama VI.—IX.) i 4. svezak (sa knjigama X.—XIII.) nalazi se u *biblioteci c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* (pod signaturama I. G. 7., I. G. 8. i I. G. 9.). U tom djelu imade vrlo mnogo podataka ne samo za opću historiju, nego i za pravnu historiju napose, i to ne samo za otok Pag, nego i za okolišna mjesta i otoke. Ima tu i mnogo geografičkih nacrta. Prvi svezak toga djela vrlo često citira Rački u svojim „Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia".

6. Od istoga Rujića postoji u rukopisu „*Blasone genealogico di tutte le Famiglie Nobili della Città di Pago con molte de' Cittadini.*" Rukopis se taj nalazi u *arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* (sa sign. I. G. 12.). U tom rukopisu sastavljenu godine 1784. ima i vrlo mnogo podataka zanimljivih ne samo za historika, nego i za pravnika.

7. Od istoga Rujića postoji u rukopisu „*Constitutiones, Indulta, Decreta, Litterae Ducales, Sanctiones, et alia* Capituli et Cleri Insignis Collegianae Ecclesiae Matricis S. Mariae Maioris Paghen., quae in hoc Volumine collegit et fideliter exemplavit ex authenticis in Archivio Capitulari Praetoreo, et Communitatis existentibus Dominus Marcuslaurus Rujch Anno Sal. MDCCXCII." Rukopis je pohranjen u *zemaljskom arhivu c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* pod signaturom I. G. 11.

XII. Otok Brač.

A. Statut od god. 1305. (1375.) i reformacije latinskim jezikom.

1. *Tiskano izdanje* od god. 1656. pod natpisom „Statvta mvnicipalia ac Reformationes Magnif. Communitatis Brachiae clarissimis DD. Hieronymo, ac Vincentio Michaeli fratribus dicata, Vtini, MDCLVI, Apud Nicolaum Schirattum". Za natpisnim listom stoji dedikacija ove knjige od Nik. Schirattia pomenutoj braći Michaelima, datirana 16. lipnja 1656. Zatim slijedi kazalo natpisâ pojedinim glavama u statutima i reformacijama; to kazalo obuhvata 14 strana.

Za kazalom stoji tek paginirana strana 1., a na toj 1. strani uvod o postanku bračkoga statuta god. 1305. Na str. se 3. svršava taj uvod autentikacijom bračkoga kancelara *Petra Mattiazzia*. Na str. 4. počinje se 1. knjiga samoga statuta; 1. knjiga ima 29 glava, a seže do 20. strane; 2. knjiga ima 11 glava, a seže do 25. strane; na svršetku te knjige stoji opet autentikacija P. Mattiazzia; 3. knjiga ima 43 glave, a seže do 44. strane, svršava se i opet autentikacijom P. Mattiazzia. Na ove tri knjige iz god. 1305. nadovezana je 4. knjiga, koja je, kako se vidi iz njezina uvoda na 45. strani, sastavljena god. 1375.; ta 4. knjiga ima 59 glava, a seže do 80. strane, pa se svršava i opet autentikacijom kancelara P. Mattiazzia.

Na str. 81. slijede odmah reformacije, i to „liber primus" bez ikakova uvoda; ta 1. knjiga ima 86 glava, a seže do 128. strane; na 128.—130. slijede još izvadak iz isprave o predaji Brača pod mletačku vlast (22. listopada 1420.) i izvaci iz dviju kasnijih mletačkih dukala, gdje se potvrđuju stariji privilegiji i prava otoka Brača; na str. 130. stoji i opet autentikacija P. Mattiazzia. Na str. 131. počinje se 2. knjiga reformacija; ova ima 23 glave, a seže do 151. strane; kod posljednjih triju glava označeno je, kad su u njima sadržane ustanove nastale (9. studenoga 1531., 6. srpnja 1566. i 2. svibnja 1615.) i tko ih je stvorio. Na str. 152. počinje se 3. knjiga reformacija uvodom, u kojem se ističe, da je ta knjiga nastala god. 1435.; knjiga ima 18 glava, a svršava se na str. 170. opet autentikacijom P. Mattiazzia. — Na str. 171.—172. popisani su svi pašnjaci otoka Brača; na str. 173.—174. popisani su opet svi rektori Brača pod mletačkom vladom god. 1420.—1655. Na str. 175. i 176. stoji konačno odredba bračkoga komesa Alv. Duoda od 14. kolovoza 1655., da se ovi statuti i reformacije imadu tiskati.

Od tog izdanja ima više primjeraka:

a) u biblioteci Jugoslavenske akademije u Zagrebu pod signaturom XI. b. 66.;

b) u biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu pod signaturom SM. 27. B. 4.;

c) u zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru pod signaturom I. B. 10.;

d) u biblioteci talijanske gimnazije u Zadru pod signaturom 2625. I., b.;

e) u biblioteci c. kr. arheologičkoga solinskog muzeja pod signaturom 1746.;

f) u biblioteci općinskoga tajnika na Hvaru Jos. Machieda;

g) u biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču.

2. Rukopis u *biblioteci prizivnoga sudišta u Zadru* pod signaturom 766. M. 268. To je prijepis tiskanoga izdanja, pa se na kraju toga rukopisa službeno potvrđuje, da su tu točno prepisani tiskani statut i reformacije. Razlikuje se taj rukopis od tiskanoga izdanja pri nabrajanju rektora bračkih, jer nabraja i kasnije rektore poslije god. 1655. do god. 1688. istom rukom, a od god. 1688. do 1718. drugom rukom i tamnijom tintom. — Prema autentikaciji toga rukopisa sačinio ga je nešto prije god. 1784. neki Tom. Kuzmić. — U svemu obuhvata taj rukopis 175 strana. Pismo je dosta lijepo, ali ima pisarskih pogrješaka.

B. Druge zbirke, u kojima imade zakona i pravnih ustanova, koje su vrijedile za otok Brač.

3. *Tiskano izdanje* privilegija, zakona, odredaba itd., koji se tiču Brača, pod natpisom „Diversi pvblici Decreti, Terminationi, Privilegi e Indulti a fauor della Magnif. Communità della Brazza dedicati alli Clarissimi signori Girolamo, e Vincenzo Fratelli Michieli; in Vdine MDCLVI, apresso Nicolò Schiratti“. Tiskani su ti privilegiji u isto vrijeme sa statutom i reformacijama kao neki dodatak, pa su obično sa statutom i reformacijama vezani u jednu knjigu. I ovdje stoji na prvome mjestu posveta, koju upravlja izdavač Schiratti braći Michielima, zatim stoji kazalo vladara, duždeva itd., koji su izdali pojedine privilegije. Zatim se na strani paginiranoj sa 1 počinju sami privilegiji, i to kao prvi ima „Privilegio d'Alessandro Magno, concesso à gl'Illirij cauato dal Libro intitolato il Regno de'Slaui, di don Mauro Vrbino Abbate“. Zatim slijedi potvrda toga privilegija od Karla Velikoga. Dalje vidimo privilegij Stjepana Tvrtka i Ludovika kralja ugarskoga i hrvatskoga od 22. srpnja 1390. Na str. 8. počinju se privilegiji mletačkih duždeva i generalnih proveditora za Dalmaciju i Albaniju; kao prvi stoji tu dukal Tome Moceniga od 22. listopada 1420., kad je mletačka vlada konačno primila pod svoju vlast otok Brač. U svemu ima tih privilegija 152 strane.

Od ovoga izdanja ima *više primjeraka:*

a) u biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu pod signaturom SM. 27. B. 4., uvezano zajedno sa statutom;

b) u biblioteci talijanske gimnazije u Zadru pod signaturom 2547., I. 6.

4. Vrlo mnogo *ustanova* i uopće *pravnih spomenika,* koji se tiču Brača, napose o prerogativima bračkoga plemstva, imade u *Andr. Ciccarelia:* „Osservazioni sull' isola della Brazza, e sopra quella nobiltà" (god. 1802.).

XIII. Otok Hvar (i Vis).

Statut od god. 1331. latinskim jezikom uz druge kasnije ustanove, koje su vrijedile za otok Hvar.

1. Rukopis hvarskoga statuta u *općinskoga tajnika na Hvaru Jos. Machieda.* Rukopis taj spominju *Š. Ljubić* u uvodu sv. III. „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium" (str. IX.) i *M. Maurović* u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije", svesku 21., str. 104. Kako *Ljubić* pripovijeda, bili su god. 1577., kad su Turci provalili na Hvar, uništeni svi primjerci hvarskoga statuta osim jednoga, koji je hvarski notar Pompejo Kranko Spljećanin prepisao iz originala. No i taj se Krankov rukopis izgubio; sačuvao se samo jedan prijepis toga Krankova rukopisa, iz god. 1633., koji se nalazi sada u Jos. Machieda na Hvaru.

2. Rukopis u *biblioteci talijanske gimnazije u Zadru* pod signaturom 3258., G. 1. To su dva lista istrgnuta iz većega rukopisa; sadržavaju neznatan ulomak dodataka hvarskomu statutu; potječu negdje iz 15. vijeka.

3. *Tiskano izdanje* od god. 1643. s natpisom „Statvta Commvnitatis Lesinae, Venetiis, superior. permissu 1643., Typis Marci Ginamini". Najprije je tu neka posveta upravljena Iv. Krst. Grimanu, generalnomu provizoru Dalmacije i Albanije (na 3 strane) i Alojziju Quirinu, komesu hvarskomu. Tu se veli, da je taj Grimani odredio, da se statuti hvarski imadu tiskati. — Zatim slijede na pet listova natpisi (rubrike) pojedinih glava u statutu i u adicijama, i jedan list „Feste di pallazzo". — Poslije toga stoji uvod, i tu se počinje paginacija strana (sa 1). Uvod se počinje sa „Hic est liber statvtorum commvnitatis Pharae, compositus, et conditus in Millesimo, tercentesimo, trigesimo primo, . . ." U tom se uvodu razlaže, kako je taj statut nastao. Na str. se 3. počinje sam statut, i to 1. knjiga sa 28 glava seže do str. 15., 2. sa 49 glava seže do str. 28., 3. sa 42 glave seže do str. 38. Knjiga 4. nema numeriranih glava, ali je ipak razdijeljena na glave, od kojih svaka ima svoj natpis; svega imade 22 takove glave; u prvima se određuju različne vrste javnih proglasa („incantus"), u daljima se nabrajaju međe pojedinih općina, a u posljednjima putovi

na Hvaru. Peta se knjiga statuta počinje na str. 51.; ovdje su glave numerirane, no čini se, da samo prvih 17 glava pripada starome statutu: 18.—52. glava nadodane su kasnije, pače je 52. glava u talijanskom jeziku (od 5. ožujka 1420.). Za ovima 52 glavama stoje još kao sastavni dio statuta dva dukala. Sam se statut svršava na str. 77.

Zatim slijede dodaci pod natpisom „Aggionta di varie leggi, ordeni, e terminationi dell' ecc. senato e del' altri diversi pvblici rappresentanti, per il buon governo della città di Liesena molto vtili, necessarie et vsitate". Imade tih dodataka 131, a potječu od god. 1432. do 1646. Pisani su do polovine 16. vijeka ponajviše latinski, a kasnije talijanski.

Dalje ima popis zemljišta općine hvarske: „Registra terrenorum communis Pharae". Zatim su pobilježene tarife za različne oblasne poslove, do str. 241. Na str. 242.—244. stoji „Pratica del foro"; na str. 245.—248. „ordeni, et regole in materia della dispensa de' sali".

Od tog izdanja ima *više primjeraka:*

a) u biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu pod signaturom SM. 27. B. 7.;

b) u biblioteci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru pod signaturom 772. M. 274.;

c) u zemaljskom arhivu c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru pod signaturom I. B. 12.;

d) u biblioteci talijanske gimnazije u Zadru pod signaturom 2548., I., 6.;

e) u biblioteci c. kr. arheologičkoga solinskog muzeja u Spljetu;

f) u biblioteci općinskoga tajnika Jos. Machieda na Hvaru;

g) u Nikole Kasandrića na Hvaru; ovaj primjerak ima i rukom pisanih dodataka;

h) u biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču; primjerak imade naprijed osobito kazalo u rukopisu; na koricama je potpisan „Simonich":

i) u zbirci „Collezione di Statuti dell' Archivio di Stato" u Rimu:

k) primjerak, kojim se *Ljubić* služio za publiciranja toga statuta, a nalazio se u Mlecima;

l) u Filippievoj biblioteci u Zadru pod signaturom VI. 4.

4. Rukopis u *biblioteci talijanske gimnazije u Zadru* pod signaturom 2573., h. 91.; u rukopisu sadržani su sumariji privilegija, koji se tiču Hvara; najstariji od njih potječe iz god. 1243., a posljednji iz god. 1643. Svega ima 59 listova. Rukopis je pisan na papiru; pismo nije uvijek isto; vidi se, da ih je više pisalo, dotično nadopunjivalo. Na početku imade jedna bilješka od bibliotekara *I. Boglića* Hvaranina od 30. kolovoza 1860.; u toj bilješci veli Boglić, da je ove sumarije ispoređivao s originalima i s autentičnima prijepisima, pa se uvjerio, da se doista slažu s originalima.

5. *Tiskani dokumenti* kao prilog *Boglićevih* „Studi storici sull' isola di Lesina“, str. 157.—200. Veći dio tih dokumenata potječe iz doba, kad je Hvar došao pod mletačku vlast (iz god. 1418.—1421.).

6. *Tiskano izdanje* Jugoslavenske akademije u svesci III. „*Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*“ (str. 167.—495.). Ovdje je publicirano sve ono, što stoji i u tiskanom izdanju od god. 1643. (str. 167.—372.), a povrh toga 89 drugih dokumenata, koji se tiču Hvara (str. 373.—495.). Za tisak je taj statut priredio i popratio uvodom te indeksom „rerum, personarum et locorum“ *Š. Ljubić*. Podlogom za izdanje samoga statuta služilo je Ljubiću tiskano izdanje od god. 1643.

XIV. Otok Korčula.

Statut od god. 1214. (1428.) uz kasnije ustanove, koje su vrijedile za otok Korčulu.

Sam statut je sačinjen navodno god. 1214., no veći dio statuta potječe iz kasnijega doba; statut se razvijao kao i drugi statuti: god. 1214. sačinjen je samo najstariji dio (od 57 glava), a kasnije se samo nadodavalo.

Sačuvale su se dvije glavne redakcije toga statuta: 1. sastavljena negdje poslije 1271., i 2. sačinjena negdje poslije 1424.

1. Rukopis starije redakcije korčulanskoga statuta u *biblioteci sv. Marka u Mlecima* „inter privilegia“ pod br. 56.; pisan je taj rukopis na pergameni početkom 14. vijeka; izvana pripisan je kasnije na taj rukopis natpis: „MCCLIIII. MCCLXV. Statuta Curzolae et iuramentum fidelitatis communitatis factum comiti Curzolae et Melitae D. Marxilio Georgii Veneto in perpetuum“; sadržan je u tome rukopisu stari statut, koji je oko god. 1254. korčulanski komes Marsilius Georgii potvrdio kao statut od god. 1214. (sa 53 glave) uz popunjenje novim ustanovama (22 glave) iz god. 1271. *J. Hanel* naziva ovu redakciju „Confirmatio et augmentatio statutorum civitatis ac insulae Curzulae“; opisao ga je *J. Hanel* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. I., str. IX. i d.

2. Rukopis kasnije redakcije korčulanskoga statuta u *obitelji nekadašnjega načelnika korčulanskoga Mat. Capora;* rukopis je pisan na pergameni visokoj 28 cm, širokoj 21 cm; obuhvata 46 listova; na prvom je listu kasnije pripisan natpis „Haec sunt statuta communis Curzulae“, na daljnim trim stranicama popisano je kazalo svih natpisa pojedinim glavama; 6. i 7. stranica su prazne, na 8. je slika raspetoga Isukrsta; na 9. strani počinje se sam statut, i to odmah prvom glavom. Sam se statut počinje riječima: „Hec sunt statuta et ordinamenta communis, et hominum ciuitatis et insulae Curçulae facta... In Millesimo Ducentesimo Quartodecimo...“ a svršava se riječima: „In pleno et generali consilio ciuitatis

et insule Curçulae coadunato in ecclesia omnium sanctorum 1428. Ind. VII. Die 9. Mensi Januar". Rukopis taj pisan je velikim slovima, tako da na jednoj strani stane samo po 15—23 redova; natpisi pojedinim glavama osobito su iskićeni. Sadržan je tu čitav korčulanski statut druge redakcije, i to najprije prerađen onaj dio, koji je Marsilius Georgii potvrdio god. 1254. (u 1.—57. glavi), onda onaj iz god. 1271. (u 58.—69. glavi), a zatim još mnoge druge (valjada kasnije) ustanove. *J. Hanel* naziva ovu redakciju statuta „Liber legum ac statutorum ciuitatis et insulae Curzulae". Sam taj rukopis potječe iz 15. vijeka. Pobliže opisali su ga: *Valentinelli* u „Specimen bibliographicum de Dalmatia", str. 30. i d. i *J. Hanel* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", sv. I., str. X. i d.

3. *Nekoliko listova korčulanskih reformacija* pisanih na pergameni još u 15. vijeku *našao je J. Hanel na Korčuli* i opisao u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", sv. I., str. XII.

4. *Tiskano izdanje* korčulanskoga statuta i reformacija od god. 1643. Na prvoj strani ove knjige stoji natpis: „Liber legvm ac statvtorum ciuitatis et insulae Curzulae, jussu illustriss. excellentissimique D. Io. Baptistae Grimano, proued. generalis Dalmat. et Alban. typis editus, ducante sereniss. D. Francisco Ericcio Venetiarum principe, atque vigili instante comitatu illustrissimi D. Federici Molino; Venetiis MDCXXXXIII.; ex typographia Ducali Pinelliana". Na str. 2. nalazi se uvod „In editione statvtorum praefatio", u kojem se razlaže potreba tiskanoga izdanja; na str. 3. odredba generalnoga proveditora za Dalmaciju Giov. Batt. Grimania od 28. veljače 1642., da se statut ima tiskati; na str. 4.—13. stoji kazalo natpisâ svim glavama statuta, na lijevoj strani latinski, na desnoj talijanski. Odmah zatim na str. 14. označenoj zajedno sa stranom 15. kao 2. list počinje se sam statut, i to na lijevoj strani uvijek latinskim jezikom, a na desnoj strani jezikom talijanskim; tako to ide do lista (parna stranica) označena sa 44, a sadržaje 153 numerirane i 4 nenumerirane glave. To je statut druge redakcije, koji *J. Hanel* naziva „liber legum ac statutorum"; prema riječima na početku samoga tog statuta sačinjen je on god. 1214., no za pravo, kako se vidi iz rukopisa pod 1., statut iz god. 1214. tvori samo 57 prvih glava, a ostalo je kasnije nadodato; kod nekih se ustanova to napose i ističe; ima tu i ustanova iz god. 1424. List (par stranica) zatim prazan je (samo stoji natpis „Reformationes"), a zatim kroz 7 takovih listova vidimo kazalo natpisâ pojedinim glavama u reformacijama; strana zatim prazna je, a onda stoji slika sv. Bartola, Marka i Jerolima, pa korčulanski grb. Ta strana sa slikom računa se kao nova strana 1. Na novoj str. 2/3. počinju se reformacije, i to opet latinskim jezikom na parnim (desnim) stranama, a talijanskim na neparnim (lijevim) stranama; sežu te reformacije do strane 116/117., a ima ih u svemu 201.; reformacije te sastoje

se od odluka korčulanskoga vijeća iz god. 1403.—1444., a uređene su, kako se na čelu njihovu veli, za komesa Stefana Magna, t. j. oko god. 1454. Na str. 116/117. stoji još neka ustanova, da nobili ostaju takovi, ako i na selu stanuju; na str. 118/119. ustanova o cijeni riba. Na nepaginiranim stranama 120.—122. ima tarifa za kancelara samo talijanskim jezikom, a zatim na str. 123. izvadak iz dukala Tome Moceniga od 23. srpnja 1425., Franceska Foscaria od 13. srpnja 1430.; na str. 126. ima otpis proveditora Giov. Batt. Grimania od 25. svibnja 1643. s različnim procesualnim propisima; na str. 129. neka tarifa od istoga proveditora. Na str. 132. stoje potvrde korčulanskoga statuta; konačno na 6½ strana još neki katastar općinskih dobara na Korčuli.

Od toga izdanja imade *više primjeraka:*

a) u biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu pod signaturom SM. 27. B. 9.; na tom primjerku ponovno je zapisano „ex libris Michaelis Spanich“;

b) u biblioteci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru pod signaturom 768. M. 270.;

c) i d) u zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru pod signaturama I. B. 11. i I. B. 11. a.;

e) u biblioteci talijanske gimnazije u Zadru pod signaturom 3249. I. 6.;

f) u općinskoga tajnika Jos. Machieda na Hvaru;

g) u biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču;

h) u zbirci „Collezione di Statuti dell' Archivio di Stato“ u Rimu.

5. Rukopis pod natpisom „Raccolta de lettere ducali, terminazioni, atti e suffragi concernenti varie prerogative e privileggi della mag-ca comunità dell' isola Corzola“, pisan god. 1698. na XXX i 70 strana; rukopis taj nalazi se u *knjižara Taussiga u Pragu* pod br. 1351.

6. Rukopis pod natpisom „Raccolta di lettere ducali, terminazioni, atti e suffragij, concernenti uarie prerogative e priuilegij della mag. Communità nec non dell' uniuersità del popolo e villici dell' isola di Corzola trascritti secondo l' ordine dè tempi da un libro antico essistente in casa Arneri da mè D. Giacomo Can^{co} Arneri l' anno 1748.“ našao je *J. Hanel u obitelji Arneri na Korčuli.*

7. Statut zvan „Confirmatio et augmentatio statutorum“ *otisnuo* je *Hormayer* u „Geschichte Tirols“, I., Urk. 2., n. 307.

8. *Nekoliko ustanova* iz korčulanskoga statuta *otisnuto* je u *Pardessus-a* „Lois maritimes“, sv. V., str. 96.

9. *Tiskano izdanje* korčulanskoga statuta među publikacijama Jugoslavenske akademije „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, i to kao sveska I. te zbirke. Za tisak priredio je taj statut, popratio ga uvodom, alfabetičkim kazalom i tumačem nepoznatih riječi prof. *J. Hanel.*

Tu je napose otisnuta prva redakcija toga statuta: „confirmatio et augmentatio statutorum civitatis ac insulae Curzulae tempore Marsilij Georgij comitis facta" (str. 1.—25.), napose opet druga redakcija: „liber legum ac statutorum insulae Curzulae" (str. 26.—72.); dalje otisnute su tu: „Reformationes communis Curzulae" (str. 73.—131.); zatim: „Catasticum possessionum communis Curzulae" (str. 131.—137.), „Litterae ducales aliaeque decisiones, privilegia communitatis ac universitatis populi et insulae Curzulae attinentes" (str. 138.—258. iz god. 1420.—1558.) i „Additamenta" (str. 259.—265., otpisi proveditora za Dalmaciju i Albaniju Giov. Batt. Grimania o postupku pred korčulanskim sudom i o tarifi za korčulansku kancelariju od 25. svibnja 1614.). *Jaromir Hanel* upotrijebio je pri tome rukopis 1.—3. i 6., te knjige 4. i 7.

10. „Libri consiliorum" korčulanske općine pohranjeni su, kako navodi *T. Smičiklas* u „Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae", sv. II., str. VIII. u *zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru.*

C. Zakoni grada Dubrovnika i podređenih mu mjesta.

XV. Grad Dubrovnik.

A. Libri consiliorum.

1. Originali ovih knjiga nalaze se pohranjeni u dubrovačkome arhivu. Počinju godinom 1301., a sežu sve do pada dubrovačke republike god. 1807. Iz prvine su se upisivale zajedno u istu knjigu odluke Velikoga (maioris) i Maloga (minoris) Vijeća (consilii) a i odluke Vijeća Zamoljenih (consilii rogatorum); tek od god. 1415. vodila se za svako od tih vijeća posebna knjiga, t. j. posebni „*liber consilii maioris*", posebni „*liber consilii minoris*" i posebni „*liber consilii rogatorum*".

Uz druge poslove imala su ta vijeća stvarati zakone za dubrovačku republiku, pa su se svi ti zakoni najprije upisivali u te „libri consiliorum", a iz njih su se tek prenosili u osobite zbornike zakonâ. Napose su se pojedini zakoni dodavali staromu „*liber statutorum*", a i sam „liber statutorum" kompilacija je još od starijih zakona, koji su bili pobilježeni u starima „libri consiliorum", ali od njih danas nema više ni traga. Dalje je iz tih „libri consiliorum" iskompilovan kasniji „*liber reformationum*"; taj „liber reformationum" kompilovan je ne samo jedanput (god. 1335.), nego po više puta; do danas se ipak sačuvala samo posljednja kompilacija složena negdje poslije god. 1410. Negdje potkraj 14. ili početkom 15.

stoljeća, možda u isto vrijeme, kad je složena posljednja redakcija knjige „reformationum", napušten je stariji način prenošenja zakonâ iz knjigâ „consiliorum" u osobite zakonike i poprimljen je nov način. Napušteno je periodičko redigovanje reformacijâ, te je mjesto toga otvorena nova knjiga zakonâ, u koju su se iz knjige „consiliorum" prenosili novi zakoni odmah, iza kako su ubilježeni u te knjige „consiliorum". U tu novu knjigu zakonâ (reformacijâ), koja se valjada po zelenim koricama prozvala „zelenom knjigom" *(„liber viridis", „libro verde")*, unijeli su se ponajprije svi stariji zakoni, koji nijesu za posljednje redakcije knjige „reformationum" došli u tu knjigu reformacijâ. Sastavljač toga temelja Zelenoj Knjizi držao se pri tome gotovo posve točno hronologičkoga reda; najstariji zakoni u toj knjizi potječu iz godine 1358.; do vremena, u koje je složena posljednja redakcija knjige „reformationum", ima u toj knjizi oko 130 zakona (reformacija); svaki od njih čini za sebe posebnu glavu. Kasniji zakoni pripisivali su se tome temelju Zelene Knjige odmah ili skoro iza kako su stvoreni i uneseni u „libri consiliorum". — Gotovo u isto vrijeme, iz kojega potječe posljednja redakcija knjige „reformationum", i iz kojega po našemu mnijenju potječe osnutak Zelene Knjige, potječu (kako sam naprijed spomenuo) i posebne knjige za svako vijeće. — U Zelenu Knjigu upisivali su se novi zakoni sve do god. 1460. Te godine otvorila se nova knjiga zakonâ, t. zv. „žuta knjiga" *(„liber croceus", „libro giallo")*. U toj knjizi napustilo se i numeriranje pojedinih zakona, napustilo se i stvaranje glava od pojedinih zakona; zakoni iz te „žute knjige" navodili su se samo po listu („charta"), na kojem su u toj knjizi prepisani. A prepisivalo se je u Žutu Knjigu i mnogo štošta, što se ne može držati zakonom u strogome smislu. God. 1749. ispunila se prva Žuta Knjiga, pa se te godine otvorila druga Žuta Knjiga *(„liber croceus II.")*.

Budući da su na taj način „libri consiliorum" sadržavali u sebi originale zakona, koji su se kasnije prenosili u posebne knjige zakona: to ti „libri consiliorum" imadu veliko značenje i za samo statutarno pravo, za zbirke zakonâ. Na žalost, iz starijega doba, koje je za dubrovačko zakonodavstvo i najvažnije, malo se sačuvalo tih knjiga „consiliorum". Tek iz doba, kad je svako vijeće počelo voditi svoje posebne knjige, ima daleko više sačuvanih knjiga, pa se od toga vremena i može točnije pratiti, da li se pojedini zakoni slažu s onim, što je upisano u tima „libri consiliorum".

Ove knjige „consiliorum" opisane su u uvodima za *„Monumenta ragusina"*, koja su u 5 svezaka izišla u zbirci *„Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium"*, i to u X. i XXIX. svesci te zbirke. Opisao ih je i *Fr. Rački* u izvještaju: „Istraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih" (u „Radu Jugoslavenske akademije", knj. 26., str. 178. i d.).

Konst. Jireček u ocjeni izdanja tih „Monumenta Ragusina“ (priopćenoj u „Časopisu muzea království českého“, 1885., LIX., str. 579. i d.) i u drugoj ocjeni tih monumenata priopćenoj u „Archivu für slavische Philologie“, 1897., XIX, str. 586. i d., a osobito u raspravi o odnošajima Dubrovčana spram srpskoga cara Uroša i kralja Vukašina u „Časopisu musea království českého“, 1886., LX, str. 6.—10.

2. Knjige, u koje je prepisan samo neki određeni skup zakona stvorenih u dubrovačkim vijećima, a da ipak ne čine osobiti (službeni) zbornik. Među takove knjige idu:

a) Odluke Vijeća Umoljenih u pogledu općinske blagajne od god. 1667. do god. 1785. pod natpisom *Parti de' Pregati concernenti la cassa publica dell' a. 1667.—1785.;* rukopis taj nalazi se u *dubrovačkom arhivu*, a spomenuo ga je *I. Kukuljević* u svom „Izvjestju o putovanju kroz Dalmaciju u Napulj i Rim“, priopćenom u „Arkivu za povjestnicu jugoslavensku“, knjizi IV., str. 324. (pod III. 3.).

b) *Provedimenti del Senato della Republica concernenti l' Uffizio di Salinaria;* i taj rukopis nalazi se u *dubrovačkom arhivu,* a spominje ga *I, Kukuljević* u „Arkivu“, IV., str. 324. (pod III. 4.).

c) *Parti di Pregati concernenti i Consolati di Levante del 1751.;* rukopis je u *dubrovačkom arhivu;* spominje ga *I. Kukuljević* u „Arkivu“, IV., str. 325. (pod V. 2.).

d) *Varie ordinanze del Conseglio di Pregati, del 1777.;* rukopis je u *dubrovačkom arhivu;* spominje ga *I. Kukuljević* u „Arkivu“, IV., str. 324. (pod III. 18.).

e) *Parti di Pregati relative agli oggetti di Grecia dell' a. 1687. e 1774. coi Registri dell' a. 1622., 1628., 1630., 1633., 1643., 1670.*

f) *Capitula consilii rogatorum Ragusini, quibus monasterium Lacromense incorporatum fuit congregationi S. Justinae de Padua ordin. s. Benedicti;* rukopis taj nalazi se u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom II. d. 68.

g) *Parti dell' Eccmo Senato dall' anno 1765.;* rukopis je pohranjen među spisima iz *staroga arhiva Blagoga Djela („Opera pia“) dubrovačkoga* (pod br. 105.); opisao je taj rukopis *K. Vojnović* u članku „Prilozi k arhivalnijem pabircima dubrovačkijem“ priopćenom u „Starinama“, sv. 28., str. 52. i d.

h) *Parti di Pregati del Senato* iz god. 1804.—1808.; rukopis je među spisima iz *staroga arhiva Blagoga Djela dubrovačkoga* (pod br. 108.); opisao ga je *K. Vojnović* u „Starinama“, sv. 28. str. 53.

i) *Un libriciuolo di varj Provedimenti e Terminazioni dell' anno 1667.;* rukopis je u *dubrovačkom arhivu,* spominje ga *I. Kukuljević* u „Arkivu“, IV., str. 324. (pod III. 2.).

k) Ulomaka iz knjiga „maioris consilii“ imade u rukopisu: *Libro della Fondazione ed Istituti dell' Amministrazione dell' Opere Pie della Tesoreria* pohranjenom među spisima iz *staroga arhiva Blagoga Djela dubrovačkoga* (pod br. 106.): opisao ga je *K. Vojnović* u „Starinama“, sv. 28., str. 52.

3. *Izvadaka iz tih knjiga „consiliorum“* ima i u kompilaciji, koju je u drugoj polovini 18. vijeka složio p. *G. M. Mattei.* Ta kompilacija („zibaldone“) pohranjena je u *biblioteci Male Braće u Dubrovniku* pod signaturama 266., 267. i 229. — Osobita vrijednost te kompilacije stoji u tome, što u njoj ima izvadaka iz starih knjiga „consiliorum“, kojih sada više nema. Napose ima tu izvadaka iz knjiga dubrovačkih vijeća od god. 1303.—1305., 1312., 1318., 1322., 1325., 1328., 1345., 1347., 1348., 1350., 1359., 1415., 1435., 1437. i 1474.

4. *Kazala za zakone sadržane u „libri consiliorum“:*

a) Kazala za zakone sadržane u knjigama velikoga vijeća pod natpisom: *Specchio di magior Consiglio,* i to za drugu polovinu 15. (1440.—1499.), 16., 17. i 18. vijeka; rukopisi ti sačuvani su u *dubrovačkom arhivu,* a spominje ih *I. Kukuljević* u „Arkivu“, IV., str. 324. (pod I. 1.) i *Fr. Rački* u „Radu Jugoslavenske akademije“, knj. 26., str. 182.

b) Alfabetička kazala za zakone i zaključke sadržane u knjigama Vijeća Umoljenih („rogatorum“, „dei pregati“):

α) rukopis u *Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu;* opisali ga *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum civitatis Ragusii“, str. X.;

β) rukopis u *dubrovačkom arhivu,* ima 156 listova na papiru, valjada iz 18. vijeka;

γ) rukopis u *biblioteci Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 331/378., na 333 strane, pisan na papiru.

5. Nekoliko ulomaka iz tih „libri consiliorum“ *otisnuto* je:

a) u kneza *Mede Pucića:* „Споменици србски“, sv. I., str. XXV.—XXVII. i XXXI.—XXXVII., i u dodatku „Primjedbe izvađene iz službenih knjiga“, str. I.—III. i X.—XXXI.;

b) u *Ant. degl' Ivellio:* „Saggio d' uno studio storico critico sulla colonia e sul contadinaggio nel territorio di Ragusa“ (god. 1873.), str. 97., 113., 116.—117.;

c) u *Gius. Gelcicha:* „Delle istituzioni marittime e sanitarie della repubblica di Ragusa“ (god. 1882.), str. 150.—154.;

d) u *Gelcich József és Thallóczy L.:* „Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára“ (god. 1887.), str. 695.—845.; tu stoje napose ulomci iz knjiga „consiliorum“ iz god. 1395.—1423.;

e) u *Ć. Truhelke:* „Dubrovačke vijesti o godini 1463.“ u „Glasniku zem. muzeja za Bosnu i Hercegovinu“, XXII., str. 9.—24.

6. U „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium" publicirala je Jugoslavenska akademija kao „*Monumenta Ragusina, libri reformationum*" najstarije (sačuvane) knjige dubrovačkih vijeća do god. 1396., i to: u svesci X., str. 1.—287. (iz god. 1306., 1312., 1313., 1314., 1322., 1323., 1324., 1343., 1344., 1345., 1346. i 1347.); XIII., str. 1.—369. (iz god. 1347., 1348., 1349., 1350., 1351., 1352., 1356., 1357., 1358., 1359., 1360., — 1301., 1302., 1303., 1304., 1305., 1318., 1325., 1326., 1328., 1329., 1330., 1331., 1332., 1333., 1334., 1335. i 1336.): XXVII., str. 1.—346. (iz god. 1359., 1360., 1361., 1362. i 1363.): XXVIII., str. 1.—264. (iz god. 1364., 1366., 1367., 1368., 1369., 1371., 1372., 1373., 1374., 1375., 1376., 1378., 1379. i 1396.); XXIX., str. 1.—407. (iz god. 1301., 1302., 1303., 1304., 1305., 1311., 1312., 1318., 1319., 1320., 1324., 1325., 1326., 1327., 1328., 1329., 1330., 1331., 1332., 1333., 1334., 1335. i 1336.). Za tisak priredili su ta „monumenta" *I. Tkalčić*, *P. Budmani*, opet *I. Tkalčić*, *A. Vučetić*, a najveći dio *Gius. Gelcich*.

B. Liber statutorum compositus anno 1272.

U samom uvodu toga statuta veli se: „Liber statutorum civitatis Ragusii compositus per egregium virum d. Marcum Justinianum de Veneciis, honorabilem comitem Ragusii, anno domini millesimo ducentesimo septuagesimo secundo, indicione quinta decima, mense madii; confirmatus per populum Ragusinum more solito congregatum, die dominico, vigesimo nono ejusdem mensis", a dalje opet: „nos Marcus Iustinianus, comes Ragusii, considerantes meditacione frequenti quod statuta Ragusii, per diversos comites actenus diversis temporibus edita, in pluribus libellis dispersa erant, inter se in aliquibus discrepancia, in quibusdam superflua, in nonnullis non modicum defectiva, obscura eciam et confusa: ita quod ex eis plerumque contenciones et altercationes diverseque opiniones etiam inter iudices nascebantur. Nolentes pati ulterius ut inde discordia prodeat, unde jus debeat oriri,... predicta statuta sic dispersa in presens volumen collegimus, ipsorum discrepanciam concordavimus, resecantes superflua, supplentes defectus, dilucidantes obscura quelibet et confusa: ut in eis de cetero nichil superfluum, obscurum, minus aut capciosum valeat reperiri: ordinantes et statuentes ut presens statutum, confirmatum et corroboratum tam per parvum quam per magnum consilium, quam etiam per laudacionem totius populi more solito ad campanarum sonitum congregati, tam in iudiciis quam extra iudicia a modo in antea locum habeat et robur obtineat firmitatis."

Ovaj se statut kasnije nadopunio, i to tako, da su se pojedinim knjigama nadovezivali kasniji zakoni kao osobite glave ili samo kao dijelovi pojedinih

glava. Najviše se novijih zakona nadovezalo ipak posljednjoj (VIII.) knjizi, koja je god. 1272. obuhvatala samo nešto 20 glava, dok je već god. 1358. imala čitavih 99 glava, pri čem je i ostala. Veći dio tih dodataka nadovezalo se tome statutu još za mletačke vlade, t. j. do god. 1358. Neke su ustanove u tom zakonu kasnije i ispravljene (tako I. knj., 3. gl.).

Statut, kako je sastavljen god. 1272., nije se sačuvao. Sačuvale su se samo kasnije redakcije njegove s pomenutim nadopunjcima, i to sačuvale su se dvije temeljne redakcije nadopunjenoga statuta: 1. redakcija s nadopunjcima do god. 1358. (t. j. do prestanka mletačke vlade) i 2. redakcija sa svim nadopunjcima, od kojih je posljednji iz god. 1408. Druga se redakcija razlikuje od prve napose u tome: a) što u njoj stoje i kasniji nadopunjci poslije god. 1358., b) što su u njoj brisana ona mjesta, na kojima se spominje „dux et dominatio Venetiarum“ (ipak su na dva mjesta: II. 2. i II. 30., ostavljene riječi, koje pokazuju stariji podređeni odnošaj Dubrovnika spram Mletaka), c) što je u njoj ispuštena posljednja (99.) glava VIII. knjige, i d) što je u njoj zakon, sadržan u 3. glavi I. knjige, nadomješten drugim zakonom. — Na te dvije temeljne redakcije nadovezuju *V. Bogišić* u „Pisanim zakonima na slavenskom jugu“, I., str. 93. i d., pa *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272.“, str. XLIII. i d., još dvije kao četvrtu i petu (D i E) redakciju (prva, A, im je naime prvobitni statut od god. 1272., druga, B, ona od god. 1358., a treća ona sastavljena poslije god. 1408.). Kod „četvrte“ poslužio se njezin redaktor obim temeljnim redakcijama (B i C) tako, da je nadopunjke primio iz kasnije redakcije (C), ali je iz starije pridržao sve ono, što nije bilo osobitim zakonom promijenjeno (t. j. ostavio je riječi, iz kojih se vidi nekadanji podređeni položaj Dubrovnika spram Mletaka); 99. glava VIII. knjige ispuštena je u ovoj redakciji, kao i u onoj iz doba poslije god. 1408. Peta (E) se redakcija u samome tekstu zakonâ ne razlikuje bitno od četvrte: razlikuje se samo u tome, što su toj redakciji primetnuti sumariji, kazala i marginalne bilješke, koje je sastavio *Franjo Gundulić* (Franciscus Gondola, umro god. 1589.).

Primjerci pojedinih redakcija:

1. Rukopis redakcije od god. 1358. u *c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku* (prije u državnome arhivu dubrovačke republike). Rukopis je uvezan u drvene korice omotane kožom, koje se mogu zakopčati sa 4 metalne kopče (1 gore, 1 dolje, a 2 naprijed), a i inače su te korice obijene kovinom (napose uglovi i sredina). Sastoji se pak taj rukopis od 92 lista pergamene visoke 37·3 cm, široke 27·3 cm; na svakoj strani ispisana su po dva stupca, a u svakom stupcu po 37—38 redova. Na listu prilijepljenu na prednjoj korici iznutra stoje tri kratke bilješke o po-

tresima od 6. siječnja 1348., 28. studenoga 1496. i 17. svibnja 1520.: potonje dvije pisane su istom rukom, dok je prva pisana drugom rukom. Na pomenuta pak 92 lista popisan je sam statut, i to: I. knjiga sa 34 glave seže do 10. lista (2. strane, 2. stupca); II. sa 33 glave seže do 22. lista (2. strane, 2. stupca); III. sa 58 glava seže do 34. lista (1. strane. 2. stupca); IV. sa 79 glava seže do 46. lista (2. strane, 2. stupca); V. sa 45 glava seže do 52. lista (1. strane, 2. stupca); VI. sa 64 glave seže do 59. lista (2. strane, 2. stupca); VII. sa 67 glava seže do 69. lista (1. strane, 1. stupca); VIII. sa 99 glava seže do 92. lista (2. strane, 2. stupca). Pred svakom knjigom napose stoji kazalo natpisâ pojedinim glavama u toj knjizi. Natpisi pojedinim glavama pisani su crvenom tintom, a tako isto i kazala za te natpise na početku svake knjige. Početna slova pojedinih glava nacrtana su crvenom tintom, a urešena modrom; i povrh svake strane crvenom je tintom označen broj knjige, koja stoji na toj strani. Pismo samoga statuta sve do 90. lista 1. strane (VIII. knjige, 92. glave iz god. 1292.) isto je: drugom rukom pisane su 93.—97. glave VIII. knjige (na dijelu lista 90. i dijelu lista 91.), t. j. zakoni iz doba komesa Filipa Horija i Petra Justiniania (god. 1348.—1350.); trećom rukom pisana je 98. glava VIII. knjige (na dijelu lista 91. i dijelu lista 92.), t. j. zakon iz god. 1358.; četvrtom rukom napisan je posljednji zakon u tom statutu, t. j. 99. glava VIII. knjige iz god. 1358. (na listu 92.).

Pobliže su taj rukopis opisali: *V. Bogišić* u „Pisani zakoni na slavenskom jugu", I., str. 98. i d., *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum civitatis Ragusii", str. XLIV. i d.

Iv. Tkalčić u „Izvještaju o arkivarskih iztraživanjih u Dalmaciji", priopćenu u „Radu Jugoslavenske akademije", knj. 35., str. 170., drži, da je ovaj rukopis originalni rukopis statuta od god. 1272. Ali taj nazor ne stoji, jer u tom rukopisu imade ustanova iz kasnijega doba, napose iz god. 1292., pisanih istom rukom, kojom i ustanove iz god. 1272. No i ako nije originalni rukopis iz god. 1272., ipak već poradi štovanja, koje su Dubrovčani tomu rukopisu od davnine iskazivali, može se uzeti, da je to original jedne kasnije redakcije (složene prije god. 1358.) prepisane iz prvobitnoga statuta od god. 1272., koji se nadopunjivao i ispravljao kasnijim zakonima, pa se zato već prije god. 1358. ponovno redigirao i prepisao. Pače se čini, da je taj rukopis složen već prije god. 1348., jer su zakoni iz god. 1348.—1358. pripisani kasnije drugim rukama. *K. Jireček* u „Archivu für slavische Philologie", sv. XV., str. 456. drži, da je taj rukopis složen god. 1346.; *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", I., str. 99. drži naprotiv, da taj rukopis potječe tek iz 15. vijeka i da je samo prijepis redakcije iz god. 1358.

2. Rukopis redakcije, složene poslije god. 1408., u *c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku* (prije u državnome arhivu dubrovačke republike). Rukopis je uvezan u drvene korice omotane kožom; korice bile su na uglovima okovane, no do danas sačuvali su se samo neki od tih kovnih uglova, a od dviju kopči, kojima se ta knjiga mogla naprijed zakopčati, sačuvali su se samo ostanci. Pisan je taj rukopis na pergameni visokoj 36·5 cm, širokoj 27·5 cm; imade u svemu 125 slobodnih listova i dva lista prilijepljena na korice. Vidi se, da se ovaj rukopis vrlo mnogo upotrebljavao, pa je i pergamena istrošena (i zamazana), a slova često izbrisana, pa na nekim mjestima obnovljena. Na svakoj strani ispisana su po dva stupca, u svakom stupcu ima po 34 reda. Na listu prilijepljenu na prvoj korici prepisan je jedan stari rimski natpis iz Epidaura, a stoje i bilješke o potresima 28. studenoga 1496. i 17. svibnja 1520. Na prvom listu, 1. strani zapisano je po tri puta „statuti", a na 2. strani mudre riječi sv. Augustina, sv. Gregorija, Tacita, Solona i Likurga. Na 2. listu zapisana je pohvala Dubrovniku od Koriolana Cepiona Trogiranina pod natpisom „Coriolani Cepionis Traguriensis de laudibus Ragusii"; na drugoj strani 2. lista napisana su opet dva stara natpisa. Na 3. listu stoje bilješke o kuzi u Dubrovniku godinâ 1343., 1363., 1371., 1374., 1391., 1400., 1401., 1416., 1422. i 1430.; zatim je prepisana bilješka o prvom potresu iz rukopisa pod 1., a počinje se riječima „In statuto veteri quod manet in cancelaria vicarij, sunt hec verba de terremotu, videlicet:..." Prema tome je i prepisivač te bilješke držao 1. rukopis starim spram rukopisa pod 2. Na prvoj strani 4. lista stoji jedna odluka iz knjige Vijeća Umoljenih od 10. srpnja 1514. (u talijanskom jeziku) o tom, da se knjige statuta i neke druge ne smiju nositi van grada; na drugoj strani toga lista stoji zahvala dubrovačkoga senata Bogu iz god. 1527. (latinskim jezikom) zato, što je prestala kuga i što je suzbijena navala maurskih lađa. Na 5. se listu počinje sam statut natpisom: „Liber Statutorum Ciuitatis Ragusij Compositus per Egregium Virum dm. Marcum Justinianum de Venecijs honorabilem Comitem Ragusij. Anno Dni M. ducent. septuag. secundo Indictionis quinta decima Mense Madij Confirmatus per pplum Rag. More solito congregatum die dnico vicessimo nono e. Mensis"; zatim slijedi sam uvod, od koga je prvo slovo „S" urešeno slikom sv. Vlaha. Uvod se svršava na prvoj stranici 5. lista u 2. stupcu; za njim slijedi kazalo natpisâ pojedinim glavama u 1. knjizi, zatim se počinje tekst 1. knjige, pa sa 34 glave seže do 16. lista (2. strane, 1. stupca); zatim dolazi 2. knjiga, najprije kazalo, onda tekst, i svršava se sa 33 glave na 28. listu (2. strani, 1. stupcu); 3. knjiga sa 61 glavom seže do 43. lista (1. strane, 2. stupca), dok bi prema kazalu imala samo 58 glava (nadodate su 59. glava od 23. svibnja 1369., 60. od 17. kolovoza 1372. i 61. od 15. prosinca 1377.); 4. knjiga sa 80

glava seže do 57. lista (1. strane, 1. stupca), dok bi prema kazalu imala samo 79 glava; 5. knjiga sa 45 glava seže do 64. lista (2. strane, 1. stupca); 6. knjiga sa 68 glava seže do 76. lista (1. strane, 2. stupca): 7. knjiga sa 67 glava seže do 87. lista (1. strane, 1. stupca); 8. knjiga sa 98. glava seže do 115. lista (1. strane, 2. stupca), dok bi prema kazalu ta knjiga imala samo 97 glava, a nadodana je 98. glava s natpisom: „Privilegium Venetiarum ad Raguseos". Pred svakom knjigom stoji kazalo natpisâ pojedinim glavama. To kazalo, a tako i natpisi nad pojedinim glavama ispisani su i ovdje crvenom tintom, tako je i naprijed citirani natpis čitavomu statutu; prvo pak slovo svake pojedine glave napisano je naizmjence crvenom ili modrom tintom, ostala pak crnom. Čitav statut (od 5. do 115. lista) pisan je jednom rukom; istom rukom pripisan je i otpis kralja Sigismunda od 30. rujna 1403. na listu 115. i početku 116. Tom istom rukom ispisane su i bilješke o kuzi u Dubrovniku (na 3. listu). Sve ostalo (i ono naprijed i ovo otraga) pisano je različnim rukama. Na listu 116. (2. strani) slijede pisma mletačkoga dužda Franceska Foscaria (od 30. kolovoza 1440., 13. svibnja 1443. i 10. veljače 1444.), zatim tri pisma dužda Leon. Lauredana (od 11. studenoga 1503., 23. listopada 1520. i 5. studenoga 1520.), pismo cara Karla V. (od 5. srpnja 1523.), pape Pavla III. (od 25. listopada 1534., crvenom tintom), cara Ferdinanda I. (od 5. lipnja 1562.), pape Grgura XV. (od 20. kolovoza 1621., crvenom tintom), cara Ferdinanda II. (od 16. travnja 1621.), tri pisma pape Urbana VIII. (od 3. studenoga 1623., 27. lipnja 1626. i 8. prosinca 1630.), dva pisma kraljice Marije (od 23. kolovoza 1630. i 5. veljače 1631.), pismo pape Inocenta X. (od 12. rujna 1645.), pismo kardinalske kongregacije od 6. ožujka 1655., pape Aleksandra VII. od 3. veljače 1657., zatim još jedno pismo istoga pape, pismo cara Leopolda I. (od 16. prosinca 1697.) i engleskoga kralja Vilima III. (od 13. prosinca 1694.). Ta pisma sežu do 124. lista (1. strane, 1. stupca); na 125. listu (2. strani) napisane su još dvije latinske pjesmice, a tako je nešto zapisano i na listu prilijepljenu na stražnjoj korici.

Budući da je bilješka o kuzi u Dubrovniku god. 1430. pisana istom rukom, kojom i sam statut i pismo kralja Sigismunda, dok je već prvo pismo dužda Franc. Foscaria pisano drugom rukom, to se drži, da je taj rukopis napisan između god. 1430. i 1440. No jer je taj rukopis porabom vrlo istrošen, pričinja se starijim od rukopisa pod 1.

Pobliže su taj rukopis opisali *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", I., str. 99.—104. i *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum civitatis Ragusii", str. XLIX.—LIII.

3. Rukopisi kasnije redakcije bez Gundulićevih sumarija, kazala i bilježaka:

a) Rukopis u *bibliotici V. Bogišića u Cavtatu*, prije u obitelji grofa *Valduina Gučetića (Gozze)*; rukopis taj obuhvata 127 pergamenskih listova visokih 28 cm, širokih 20 cm; sadržaje osim statuta naprijed one bilješke, koje i rukopis pod 2., a otraga pismo kralja Sigismunda, 3 pisma dužda Franc. Foscaria i jedno pismo dužda Leon. (ovdje pogrješno Lavrencija) Lauredana kao i rukopis pod 2. Odatle se izvodi, da je taj rukopis napisan poslije god. 1503. a prije god. 1520. Po sadržaju slaže se s rukopisom pod 2., samo prisege u II. knjizi formulirane su onako, kako u rukopisu pod 1. (a ne kako u onom pod 2.). — Opisali su taj rukopis *V. Bogišić* u „Pisani zakoni“, I., str. 104.; *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum civitatis Ragusii“, str. LIII. i d.

b) Rukopis u *zemaljskom arhivu c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* pod signaturom I. F. 36., prije valjada u obitelji Pucićâ (na rukopisu naime „liber croceusa“, koji se po obliku i po pismu ukazuje samo nastavkom ovoga „liber statutorum“ i knjigâ „liber omnium reformationum“ i „liber viridisa“, — a nalazi se sada u istom arhivu, — zabilježeno je: „ex libris de Pozza“); obuhvata svega 208 strana, a sadržaje osim statuta samo dodatke iz rukopisa pod 2., koje i rukopis 3. a. Zanimljivo je, da se nalaze i iste pogrješke kao i u rukopisu 3. a.; tako se označuje ime dužda Lauredana „Lavrencije“ mjesto „Leonardo“.

c) Rukopis, koji se *nalazio* u *dubrovačkoga notara Eug. pl. Staubera*. Rukopis taj pisan je na papiru, a napisao je god. 1591. Martinus Heliades, klerik dubrovački, kako se to vidi po bilješci na kraju rukopisa; opisali su ga *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum“, str. LIV.

d) Rukopis u *biblioteci V. Bogišića u Cavtatu*, prije u *porodici Sarakâ* („ex libris de Saracca“), pisan je na papiru; opisali su ga *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum“, str. LIV. — Taj rukopis ne ide potpuno u ovu redakciju rukopisa, jer ima Gundulićeva kazala i bilješke, samo nema sumarije.

e) Rukopis u *seminarskoj biblioteci u Padovi*, pisan na papiru negdje u 17. vijeku; opisao ga je *Valentinelli* u rukopisu „Cathalogus manuscriptorum diversarum bibliothecarum Europae“, pohranjenu u arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu. Možda je to prijepis kakove starije redakcije prije god. 1358., jer je kraći i od ove redakcije: III. knjiga ima navodno samo 57 glava, a VIII. samo 95, dok I. ima 38 glava. Tim rukopisom služili su se navodno dubrovački rektori, a darovan je seminarskoj biblioteci u Padovi god. 1828.

f) Rukopis, koji se *nalazio u grofa Rafa Pucića*, a opisao ga je *V. Bogišić* u „Pisani zakoni“, I., str. 104.; taj rukopis čini se da nije istovetan s onim pod b., jer je imao navodno samo 100 listova, dok onaj

ima 104 lista. Ali drugi dubrovački zakoni, koji se sada nalaze u zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru a po pismu su i formatu jednaki s ovim rukopisom staroga statuta, čini se da su istovetni s onima, koje je *V. Bogišić* našao u grofa Rafa Pucića. No u drugu ruku vele *V. Bogišić* i *K. Jireček,* da im je Pucićev rukopis sada nepristupan, a to ne bi mogli reći za rukopis, koji bi se nalazio u zemaljskom arhivu dalmatinskom.

4. Rukopisi, koji imadu sumarije, kazala i bilješke Frana Gundulića. Natpisi rukopisima ove redakcije glase: „Statutorum civitatis Racusii libri octo. Additis summariis unicuique capiti et addito copiosissimo indice totius voluminis per D. Franciscum de Gondola, patricium Racusinum“ (— tako u rukopisu 4. a.) ili: „Statutorum civitatis Ragusii libri VIII cum summariis capitum, marginalibus adnotationibus et duobus postremis indicibus Francisci Gundulae, Marini filii, labore et diligentia confectis ex eius autographo exscriptis“ (— tako u rukopisu 4. d.) ili: „Liber statutorum cum summariis, adnotationibus marginalibus et materiarum indice, summo studio ac industria Francisci Gondolae, Marini filii, confectus et ex eius autographo exscriptus“ (n. pr. „per Antonium Regini“) (— tako u rukopisu 4. e.). Od dodataka statutu, koji stoje u rukopisu pod 2., ima u rukopisima ove redakcije obično samo onih, koji i u rukopisu pod 3. a. (tako napose u rukopisu pod 4. f.).

Rukopisi ove redakcije jesu:

a) Rukopis u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom I. c. 57. Naprijed pomenuti natpis ovoga rukopisa nastavlja se riječima „Volumen excriptum anno Dni 1725. per D. Matheum de Ghetaldis, Ad privatam aucthoris utilitatem“. Rukopis je pisan na papiru, a ima 400 strana; spominje ga *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum“, str. LV.

b) Rukopis u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom I. c. 51., uvezan zajedno s knjigom reformacija; sam statut obuhvata 259 strana. Uz natpis pripisano je: „Ad usum Antonii de Sorgo 1747.“; pisan je i on na papiru; spominju ga *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum“, str. LV.

c) Rukopis u *knjižnici vrhovnoga sudišta u Beču;* imade 215 listova na papiru pisanih; opisao ga je *V. Bogišić* u „Pisani zakoni“, str. 105.

d) Rukopis u *knjižnici c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru* pod signaturom 770. M. 272., obuhvata 432 lista pisana na papiru: na listu 423.—432. nadodata je preko onoga, što ima u drugim rukopisima ove redakcije, još i „Interpretatio quarumdam vocum paulo obscuriorum in his statutorum libris occurentium“; pisan je taj rukopis, kako se vidi po

jednoj bilješci na natpisnom listu, god. 1774.; na natpisnom listu napisano je i ime „L. Giorgi". Rukopis taj opisao je *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", str. 105.

e) Rukopis u *dubrovačkom arhivu;* pribilježeno je (olovkom) „ex ejus (Fr. Gondolae) autographo exscriptus p. Ant^{m} Regini, Racusij MDCCLXXVII"; ima svega 294 lista; za arhiv nabavljen je taj rukopis u novije doba navodno od ljekarnika Šarića; *Bogišić* ne spominje toga rukopisa.

f) Rukopis u *zemaljskom arhivu c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* pod signaturom IV. C 26.; pisan je na papiru negdje u 18. vijeku; imade svega 152 lista; *V. Bogišić* ga ne spominje.

g) Rukopis u *biblioteci Male Braće u Dubrovniku;* imade 211 listova pisanih na papiru; *V. Bogišić* ga spominje u „Pisani zakoni", str. 105.

h) Rukopis u *biblioteci talijanske gimnazije u Zadru* pod signaturom 3298. I. 6.; to je prijepis, što ga je učinio Petar Vidoevich god. 1860. iz rukopisa g., a ima 310 strana.

i) Rukopis u *Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu;* pisan je na papiru negdje u 18. vijeku, ima 669 strana; sa strane pribilježio je V. Bogišić modrom tintom razlike između njega i rukopisa u okružnoga suda u Dubrovniku.

Pored pomenutih rukopisa vidio je *V. Bogišić* („Pisani zakoni", str. 105.) pojedine primjerke ove recenzije u nekih privatnika u Dubrovniku; i to ove:

k) rukopis u g. *P. Negrinia* (iz 17. vijeka) sa 150 listova,
l) rukopis u g. *M. Zamanje* (iz 17. vijeka) sa 151 listom,
m) rukopis u g. *L. Sarake* (iz 17. vijeka) sa 299 listova,
n) rukopis u g. *Iv. Radmillia* (od g. 1775.) sa 150 listova,
o) rukopis u g. *A. Deškovića* (iz 18. vijeka) sa 294 lista,
p) rukopis u g. *A. Kaznačića* (iz 18. vijeka) sa 280 listova,
r) rukopis u grofa *Nike Velikoga Pucića* (iz 18. vijeka) sa 734 strane; a čuo je, da ima jedan primjerak dubrovačkoga statuta:
s) u g. dra. *L. Lapenne* u Beču, ali ga nije vidio.

Kako se vidi iz popisa rijetkih knjiga i rukopisa, koji su se god. 1889. prodavali pri okružnom sudištu u dubrovniku, postojao je:

t) rukopis u ostavini pok. *Luke Paulovića* sa 556 strana. (Vidi „Catalogo dei libri rari, manoscritti e membranacei, appartenenti alla biblioteca relitta da Don L. Paulović" pod br. 570.).

5. *Izvadaka* iz toga statuta imade u zbirci („zibaldone") pat. *G. M. Matteia*, koji se nalaze u *biblioteci Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 267.

6. *Pojedini ulomci* ovoga statuta od god. 1272. *otisnuti* su:

a) u kneza *Mede Pucića:* „Споменици сръбски", II. (god. 1862.), str. 139.—154. (16 glava);

b) u *Makuševa:* „Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника" (god. 1867.), str. 151.—164. (15 glava);

c) u *Ant. degl' Ivellio:* „Saggio d'uno studio storico-critico sulla colonia e sul contadinaggio nel territorio di Ragusa" (god. 1873.), str. 87.—96. (15 glava);

d) u *G. Gelcicha:* „Delle istituzioni marittime e sanitarie della Repubblica di Ragusa" (god. 1882.), str. 67.—70., 71.—72., 74.—80., 89.—91., 92.—98., 100.—105., 107.—113., 115., 116. (u svemu 74 glave);

e) u *V. Bogišića:* „Le statut de Raguse" (god. 1893.), str. 19.—44. (27 glava);

f) u „*Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*", sv. XIII., str. 211. (l. VIII., c. 99.), str. 238.—9. (l. I., c. 3.), str. 247.—8. (l. VI., c. 65.—67.), str. 251.—2. (l. VI., c. 1.), str. 252. (l. IV., c. 80.), sv. XXVIII., str. 53. (l. VI., c. 33.), sv. XXIX., str. 67. (l. VIII., c. 56.).

Manjih ulomaka iz toga statuta ima i u drugim djelima, tako napose:

g) u *V. Bogišića:* „Glavnije crte obiteljskoga pisanoga prava u starom Dubrovniku" (god. 1868.), n. pr. str. 9., 16., 18., 22. i 26.;

h) u *K. Vojnovića:* „Carinarski sustav dubrovačke republike", u „Radu Jugoslavenske akademije", knj. 129., str. 145.

7. *Tiskano izdanje* cijeloga statuta u zbirci „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium" Jugoslavenske akademije, kao svesku 9. te zbirke. Priredili su taj statut za tisak *V. Bogišić* i *K. Jireček.* Samome statutu dodali su: a) „Tabulae rubricarum", koje stoje u recenzijama B., C. i D. (str. 232.—248.); b) „Annotationes marginales" u recenziji B. (str. 249.—251.); c) djela Franje Gundulića, i to: α) sumariji za sve glave statuta (str. 251.—332.), β) alfabetsko kazalo za sve znatnije stvari u statutu (str. 332.—408.), γ) marginalne bilješke za tumačenje pojedinih ustanova (str. 409.—416.), δ) tumač nepoznatih riječi (str. 416.—421.); d) alfabetsko kazalo imenâ i riječi, a sastavili su ga sami izdavači (str. 421.—459.); e) hronologička tablica pojedinih ustanova u statutu (str. 459.—463.). Osim toga izdali su ovdje sve starije pravne spomenike dubrovačke (str. LXI.—LXIX.). Dalje popratili su izdavači to izdanje vrlo opsežnim predgovorom (str. V.—LX.); u tome predgovoru izdano je i „de origine juris judiciarii, et magistratuum qui praesunt reipublicae Ragusinae" od *Sim. Beneše* (str. XL.—XLII.), dok je u *Gondolinu* alfabetskom kazalu izdana njegova „praxis judiciaria" (str. 384.—389.).

C. Liber omnium reformationum.

Potpuni natpis ovoj zbirci glasi: „Liber omnium reformationum omniumque consiliorum factorum per predecessores communis Ragusij redactus in praesens volumen tempore egregij et potentis viri d. Nicolai Falerio comitis honorabilis civitatis Ragusij et sui minoris consilii; confirmata et autenticata fuerunt infrascripta consilia sub anno domini MCCCXXXV indictione III die X intrante mense maij, ac etiam clamata et bannita fuerunt voce preconica per civitatem Ragusij in locis consuetis, per Serotam publicum preconem dicti communis: que reformationes esse debeant ad perpetuam rei memoriam."

Prema tome ta je zbirka složena god. 1335. No po redakciji te zbirke, koja se do danas sačuvala, u njoj je više od polovine zakona iz doba poslije god. 1335. Bez sumnje je dakle jedna takova zbirka bila složena god. 1335. i ova se kasnije nadopunjivala i preuređivala, pa je ipak i u kasnijim redakcijama pridržala stari natpis. Čini se opet, da je već i prije god. 1335. bila složena takova zbirka, napose god. 1306. A za sastava svake nove (službene) zbirke bez sumnje su se uništivali svi primjerci starije zbirke, jer su se do danas sačuvali samo rukopisi posljednje redakcije načinjene negdje poslije god. 1410. Sačuvao se pak u prvom redu jedan rukopis bez *Gundulićevih* sumarija, kazala i bilježaka, koji po našemu mnijenju tvori posljednju službenu redakciju knjige reformacija: dalje se sačuvalo više rukopisa s Gundulićevim sumarijima, kazalima i bilješkama; ovi su samo prijepisi posljednje službene redakcije.

1. *Rukopis bez Gundulićevih sumarija, kazala i bilježaka.* Rukopis taj nalazi se u *c. kr. okružnoga suděšta u Dubrovniku.* Uvezan je kao i rukopisi pod B. 1. i 2. u drvene korice omotane kožom. Pisan je na pergameni visokoj 36·8 cm, širokoj 27·8 cm, i to, kao i rukopisi pod B. 1. i 2., na svakoj strani u dva stupca, a obuhvata u svemu 44 lista. Najprije stoji alfabetsko kazalo natpisâ pojedinim glavama u toj zbirci; no samo u prva dva stupca označen je broj glave (i charte), koja ima dotični natpis, i to pribilježeni su ti brojevi drugom rukom. Na 5. listu počinju se već same reformacije, a svršavaju se na 43. listu. Na 44. listu stoji još nekakvo kazalo, ali samo u pô stupca. Same reformacije svrstane su u 33 razdjela, koji se nazivaju u ovom rukopisu „charta"; svaka takova „charta" ima po više glava različna sadržaja. „Chartae" ne imadu nikakova osobitog natpisa; osobite natpise imadu samo pojedine glave. Natpisi tim glavama i brojevi „chartâ" pisani su crvenom tintom, ostalo je pisano crnom.

Sudeći po značenju riječi „charta" u kasnijem „liber croceusu", od koga nam se sačuvala prvobitna redakcija, riječ „charta" u zbirci refor-

macija od god. 1335. imala je značenje „list“. Zbirka ta nije naime bila sustavno poređana i razvrstana, kao statut od god. 1272., nego je jedan zakon slijedio za drugim bez ikakva sustava i bez numeracije. Zato, ako je tko htio citirati koji zakon iz ove zbirke, morao je navesti list („charta“), na kojem je taj zakon u toj zbirci zapisan. Bilo je u prvobitnoj zbirci i praznih listova; kasniji zakoni upisivali su se budi na ovakove prazne listove, budi na već popisane listove, i to na prednjoj ili na stražnjoj strani, na početku ili na svršetku strane, ili opet pobočke. Osobito onda, ako koji list nije bio ispunjen, običavali su se novi zakoni upisivati na ovaki napola ispunjeni list; to je bivalo osobito kod listova, koji su prvobitno bili prazni, a poslije se na njih upisivalo samo malo zakona. Svaka pak odluka dubrovačkoga vijeća dobivala je potpunu zakonsku moć time, što je upisana u ovu knjigu reformacija. (Zakoni, koji pomutnjom nijesu uvršteni u ovu knjigu reformacija, uvrštavali su se poslije u „Liber viridis“, kao u novu knjigu reformacija pored stare). Pri redigiranju nove knjige reformacijâ ispisivali su se iz stare knjige svi zakoni redom, kojim su popisani u toj staroj knjizi, pa se označivalo samo to, na kojoj se strani stare knjige počinje koji od prepisanih zakona. Tako su u novije redakcije došli razdjeli označeni sa „charta“, a tako su te „chartae“ ostale i u posljednjoj redakciji, koja se do danas sačuvala. S vremenom su se numerirale i glave svake „charte“ napose.

Najstarije su prve tri „charte“ ove zbirke; sve naime glave u ovim trim „chartama“ potječu iz god. 1306. Pojedine glave u daljim „chartama“ potječu iz kasnijega doba, i to napose: glave na ch. IV. iz god. 1311., 1312., 1319. i 1310.; na ch. V. iz god. 1320., 1312., 1313.; na ch. VI. iz god. 1313, 1314., 1315., 1316. i 1318.; na ch. VII. iz god. 1319., 1320., 1322., 1321. i 1327.; na ch. VIII. iz god. 1328., 1331. i 1332.; na ch. IX. iz god. 1332., 1333. i 1334.; na ch. X. iz god. 1334., 1335. i 1341.; na ch. XI. iz god. 1341., 1336. i 1337.; na ch. XII. iz god. 1338. i 1339.; na ch. XIII. iz god. 1338. i 1344.; na ch. XIV. iz god. 1359., 1360., 1363., 1365., 1364., 1370. i 1366.; na ch. XV. iz god. 1366., 1363., 1368., 1366. i 1320.; na ch. XVI. iz god. 1367., 1328., 1373., 1372., 1327. i 1373.; na ch. XVII. iz god. 1373., 1358., 1359. i 1355.; na ch. XVIII. iz god. 1376, 1366., 1377., 1347., 1377., 1372., 1378. i 1371.; na ch. XIX. iz god. 1377., 1376., 1383., 1379. i 1389.; na ch. XX. iz god. 1365., 1367., 1380., 1382., 1385., 1387. i 1375; na ch. XXI. iz god. 1387., 1388., 1389., 1350. i 1393.; na ch. XXII. iz god. 1393., 1394. i 1389.; na ch. XXIII. iz god. 1398., 1399., 1400. i 1399.; na ch. XXIV. iz god. 1386.; na ch. XXV. iz god. 1333.; na ch. XXVI. iz god. 1334. i 1335.; na ch. XXVII. iz god. 1335.; na ch. XXVIII. iz god. 1335.; na ch. XXIX. iz god. 1337. i 1338.; na ch. XXX.

iz god. 1339.; na ch. XXXI. iz god. 1348., 1365. i 1370.; na ch. XXXII. iz god. 1366., 1369., 1370., 1363., 1386., 1387., 1368., 1397. i 1403.; na ch. XXXIII. iz god. 1403., 1406, 1350., 1407., 1408., 1410. i 1388. *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", I., str. 107. drži, da taj rukopis nije prvopis, jer da je sav istom rukom pisan, a sadržaje zakone iz različnoga doba. No ako i nije to prvopis iz god. 1335., po našemu mnijenju to je ipak posljednja službena redakcija, koja je služila autentičnim tekstom zakona i bila je pohranjena u državnom arhivu dubrovačke republike, iz koga je prenesena c. kr. okružnomu sudu u Dubrovniku. Po pismu sudeći pripada taj rukopis XV. vijeku, što u ostalom i sam *V. Bogišić* priznaje.

2. *Rukopisi sa sumarijima, alfabetskim kazalom i bilješkama Fr. Gundulića.* Ti se rukopisi razlikuju od rukopisa pod 1., što se pojedini razdjeli ne zovu više „charta" („list"), nego „pagina" („strana"), a i time, što imadu sumarije, kazala i bilješke Fr. Gundulića, a ne imadu kazala, koje stoji na početku rukopisa pod 1.; inače nema bitnih razlika između ovih rukopisa i onoga pod 1.

Među te rukopise idu:

a) Rukopis u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom IV. c. 64. s natpisom: „Liber Reformationum, Ad usum Mathaei Dnici de Ghetaldis et eius successorum, Excriptus anno Dni 1726."; format i pismo ovoga rukopisa isto je kao i u rukopisu samoga statuta pomenutom pod B. 4. a.; iza natpisnoga lista slijede odmah reformacije, i to svaka glava s osobitim sumarijem. Ove sežu do 113. strane; zatim slijede na tri strane bilješke (str. 114.—116.), a onda prijegled kazala (tabula indicis) na str. 117.—120. i konačno samo alfabetsko kazalo (index) na str. 121.—150.

b) Rukopis u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* uvezan u jednu knjigu sa statutom pomenutim pod B. 4. b. (signatura I. C. 51.). Rukopis ima dakako isti format i isto pismo, koje i rukopis statuta, s kojim tvori jednu knjigu; same reformacije obuhvataju u njemu 114 strana; bilješke stoje na str. 115.—117., prijegled kazala na str. 118.—121., samo kazalo na str. 122.—155. Na ovaj rukopis čini se da misli *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", str. 108. pod točkom 7.

c) Rukopis u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču;* pisan je na papiru, imade 149 stranica, a opisao ga je *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", str. 107. pod točkom 1.

d) Rukopis u *biblioteci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru* pod signaturom 678². M. 249. Format i pismo isto je kao i u rukopisu samoga statuta opisanu pod B. 4. d., a ukazuje se kao nastavak rukopisa B. 4. d. Same reformacije obuhvataju 205 strana; na str. 207.—212. stoje bilješke,

na str. 215.—220. ima prijegled alfabetskoga kazala; na str. 223.—296. stoji alfabetsko kazalo.

e) Rukopis u *zemaljskom arhivu c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* pod signaturom I. F. 37. Format i papir isti je kao i u rukopisu statuta opisanu pod B. 3. b., no pismo je drugo; natpisi pojedinim glavama i u tome su rukopisu ispisani crvenom tintom, a ostalo je crnom; same reformacije obuhvataju 127 strana; na str. 128.—130. slijede bilješke; na str. 130.—134. stoji prijegled alfabetskoga kazala do riječi „portus"; list 133.|134. izderan je; na str. 135.—180. stoji alfabetsko kazalo.

f) Rukopis u *Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu*, istovetan s onim, koji se nalazio u grofa *Nike Velikoga Pucića.* Same reformacije sežu do 198. strane, list 199.—200. prazan je, na str. 201.—202. stoji „descriptio comitum Venetorum, quod in hoc volumine invenies", na str. 203.—218. „index capitum quae in hoc volumine continentur". Opisao ga je *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", str. 107. i d. pod točkom 2.

g) Drugi rukopis u *Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu;* ukazuje se kao nastavak rukopisu samoga statuta opisanu pod B. 3. d., pa ima isti format i isto pismo kao onaj pod B. 3. d.; pisan je god. 1761., a potječe iz obitelji Sarakâ.

Osim tih vidio je *V. Bogišić* („Pisani zakoni", str. 108.) još neke primjerke u pojedinih Dubrovčana:

h) rukopis u *P. Negrinia* (iz 17. vijeka) sa 106 listova;

i) rukopis u grofa *Rafa Pucića* (iz 18. vijeka) sa 91 listom;

k) rukopis u dra. *Mate Zamanje* sa 74 lista;

l) rukopis u *Luke Paulovića* sa 201 listom; taj isti rukopis stoji i u popisu rijetkih knjiga i rukopisa iz ostavine pok. Luke Paulovića, koji su se god. 1884. prodavali pri c. kr. okružnom sudu u Dubrovniku (u „Catalogo dei libri rari, manoscritti e membranacei, appartenenti alla biblioteca relitta da Don Luca Paulović" pod br. 571.).

3. Izvadaka iz knjige reformacija imade u zbirci („zibaldone") pok. G. M. Matteia, pohranjenoj u *biblioteci Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 267.

4. Nekoliko ulomaka (4 glave) iz „liber reformationum" imade u rukopisu „Libro della Fondazione ed Istituti dell' Amministrazione dell' Opere Pie della Tesoreria", pohranjenu među rukopisima iz *staroga arhiva Blagog Djela dubrovačkoga* (pod br. 106.); rukopis je opisao *K. Vojnović* u „Starinama", sv. 28., str. 52.

5. Pojedini *ulomci* iz ove knjige reformacija već su *otisnuti:*

a) u kneza *Mede Pucića:* „Споменици србски", II. (god. 1862.), str. 155.—158. (20 glava);

b) u *Ant. degl' Ivellio:* „Saggio d'uno studio storico-critico sulla colonia e sul contadinaggio nel territorio di Ragusa", str. 28., 29., 30., 31. i 33.;

c) u *G. Gelcicha:* „Delle istituzioni marittime e sanitarie della Repubblica di Ragusa" (god. 1882.), str. 70.—71., 80.—81., 91.—92., 105., 114., 115., 116. i 138. (12 glava);

d) u „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium", sv. X., str. 1.—6., 2. alineja; str. 7., 5. alineja; str. 9., 5. alineja (= I. pagina, 1.—20. cap.; II., 1—21.; III., 1.—14.); sv. XXIX., str. 93., al. 2. (= IV., 1.); str. 94., al. 5. (= IV., 2.); str. 95., al. 1. (= IV., 3.); str. 97., al. 4. (IV., 5.); str. 98., al. 3. (= IV., 6.); sv. X., str. 15., al. 1. (= V., 11.); str. 15., al. 4. (= V., 12.); str. 22., al. 4. (= V., 13.); str. 26., al. 6.—8. (= V., 14.); str. 31., al. 6. (= V., 16.); str. 32., al. 7. (= V., 17.); str. 38., al. 4. (= VI., 3.); str. 40., al. 7. (= VI., 4.); str. 40., al. 8 (= VI., 5.); sv. XXIX., str. 139., al. 5. (= VI., 12.); str. 146, al. 8. (= VII., 1.); str. 164., al. 2. (= VII., 3.); str. 164., al. 6. (= VII., 4.); str. 170., al. 4. (= VII., 5.); str. 172., al. 5. (= VII., 6.); sv. X., str. 61., poslj. al. (= VII., 7.); str. 62., al. 6. (= VII., 8.); sv. XXIX., str. 307., al. 2. (= VIII., 2.); str. 307., al. 5. (= VIII., 3.); str. 309., al. 7. (= VIII., 4.); str. 318., al. 2. (= VIII., 5.); str. 334., al. 3. (= VIII., 6.); str. 334, poslj. al. (= VIII., 7.); str. 335., al. 2. (= VIII., 8.); str. 335., poslj. al. (= VIII., 9.); str. 350., pretposlj. al. (= VIII., 10.); str. 371., poslj. al. (= VIII., 11.); str. 373., al. 1. (= IX., 1.); str. 381., poslj. al. (= IX., 2.); sv. XIII., str. 352., poslj. al. (= X., 1.); str. 353., al. 4. (= X., 2.); str. 354., al. 3. (= X., 3.); str. 355., al. 5. (= X., 5.); str. 355., poslj. al. (= X., 6.); sv. XXIX., str. 398., al. 5. (= XI., 3.); str. 399., poslj. al. (= XI., 4.); sv. XIII., str. 287., poslj. al. (= XIV., 1.); sv. XXVIII., str. 18., al. 3. (= XIV., 6.); str. 58., poslj. al. (= XIV., 8.); sv. XXVII., str. 255., al. 11. (= XV., 5.); sv. XXVIII., str. 62., al. 8. (= XV., 9.); sv. XIII., str. 257., poslj. al. (= XVII., 3.); str. 258., al. 3. (= XVII., 4.); str. 271., poslj. al. (= XVII., 5.); str. 116., al. 6. (= XXI., 6.); str. 352., al. 2. (= XXVI., 6.); str. 357., al. 2. — 359., al. 3. (= XXVI., 8. — XXVII., 14.); sv. XXIX., str. 403., poslj. al. (= XXIX., 1.); sv. XIII., str. 113., al. 8. (= XXXIII., 4.).

D. Liber viridis.

Postanak ove zbirke razložen je u samom uvodu njenu; tu se veli: „Quia numquam temporis prolixitate occurebat, quod nonnullae reformationes maximis deliberationibus et solicitudinibus antiquorum in generalibus captae consiliis ut ignotae et non registratae penitus oblivioni

tradebantur, et nonnulas licet notas, reperiri laboriosum erat, — volentes igitur huic rei indulgere dominus Rector et Consiliarii sapientes partes quasque in dictis generalibus, vel eorum auctoritate firmatas non descriptas in Reformationibus vel Statutis, ab inscriptis temporibus citra permanentem habentes causam et nota dignas in hoc memorari volumine decreverunt, ut ad laudem individuae trinitatis, et totius coelestis curiae ac honorem Beati Blasij Protectoris huius magnificae Civitatis eas vel legere, vel producere aut allegare, vel se tueri deinceps volentibus relucescant; et quia per libros, propter occurrentium varietates, commoda divisio fieri non potest, utile visum fuit eas successive suis temporibus per dinumerationem rubricari."

Prema tome čini se, da je ova „zelena knjiga", složena ujedanput, ali ipak ne sustavno poput samoga statuta (a donekle i poput reformacija), nego samo po hronologičkom redu. Vjerojatnije je ipak, da je ujedanput složen samo jedan dio te Zelene Knjige, i to u vrijeme, kad je dovršena bila posljednja redakcija knjige reformacijâ (poslije god. 1410.), a opazilo se, da u tu knjigu ipak nijesu uvršteni svi stariji zakoni; kasniji pak zakoni nadodavali su se tome temelju od vremena do vremena sve do god. 1460. Nevjerojatno je naime, da bi se tek 50 godina, izakako je ta knjiga posljednji put redigirana, bilo opazilo, da nijesu u knjigu reformacija uvršteni svi stariji zakoni, t. j. nevjerojatno je, da bi se bilo tek god. 1460. opazilo, da iz razdoblja od god. 1358. do god. 1410. imade zakonâ, koji nijesu uvršteni u posljednju redakciju knjige reformacija. Nevjerojatno je i to, da ne bi bilo od god. 1410. do god. 1460. došlo do ponovne redakcije knjige reformacijâ, kad ne bi već prije toga bila osnovana kakova druga zbirka zakonâ. Konačno iz načina, na koji se razvila kasnija „žuta knjiga" i na koji su se skupljale reformacije u drugim gradovima, može se izvoditi, da je bar znatan dio „zelene knjige" nastao takovim nadodavanjem od vremena do vremena.

Zelena („viridis") zove se ta knjiga po boji korica, u koje je bio original (prvopis) uvezan; to se i napose veli, n. pr. u kazalu, koji se nadovezuje rukopisu pohranjenu u c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku.

Od ove Zelene Knjige sačuvalo se više rukopisa. *V. Bogišić* (u „Pisani zakoni", str. 109.) razlikuje dvije redakcije prema tomu, imadu li ili ne imadu sumarije i bilješke Fr. Gundulića. Pored tih dviju redakcija možemo postaviti kao osobitu redakciju najstariji rukopis, koji je po našemu mnijenju original (prvopis) Zelene Knjige i koji se kao i sama Zelena Knjiga postepeno razvijao.

1. *Najstariji taj rukopis Zelene Knjige* nalazi se kao i drugi najstariji rukopisi dubrovačkih zakona u *c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku.* Po našemu mnijenju to je original (prvopis) Zelene Knjige.

Držimo to, jer je samo početak do 123. lista (glave 127. iz god. 1408.) pisan istom rukom, dok je ono dalje pisano različnim rukama, i to gotovo svaki zakon drugom rukom. Pisan je taj rukopis, sudeći po pismu, kako to i sam *Bogišić* priznaje, u XV. vijeku; samo je kazalo na kraju rukopisa pripisano u XVI. vijeku. Dalje držimo, da je to original ili bar neko službeno izdanje Zelene Knjige, jer se to takovim držalo onda, kad su se sastavljale knjige „liber legum criminalium". U tom naime „liber legum criminalium" citira se 96. glava sa 104. lista „zelene knjige", a 96. glava u rukopisu kod c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku stoji doista na 104. listu. A i inače se ovaj rukopis uvijek držao originalom, pa mu se podavalo neko veće značenje i vrijednost. Taj se rukopis pohranjivao uvijek zajedno s originalima Žute Knjige i s najstarijim rukopisima (službenim redakcijama) staroga statuta i reformacija.

Rukopis je pisan na pergameni visokoj 31 cm, širokoj 21·7 cm, i to „per extensum", a ne u dva stupca kao rukopisi starijih dubrovačkih zakonskih zbornika pohranjenih kod okružnoga sudišta u Dubrovniku. Na početku toga rukopisa nalazi se na dva lista prijegled kazala, zatim do 34. lista to kazalo (alfabetskim redom), ali samo o licima (n. pr. „ambasciator", „artifices" itd.); na listu 35.—38. stoji opet neki prijegled kazala, i to najprije „de personis", zatim „de rebus", i konačno „de actionibus"; zatim slijedi samo to kazalo do 65. lista; 66.—69. list je prazan; na 70. se listu počinje sam tekst Zelene Knjige, i to sa naprijed navedenim uvodom: „Quia numquam temporis prolixitate occurebat . . . "; Za tim uvodom slijede zakoni; svaki od tih zakona tvori osobitu glavu, a ima ih svega 507, pa se svršavaju na 320 listu; listovi 321.—331. opet su prazni; na prednjoj strani 332. lista nalazi se neka bilješka (pozdrav Dubrovčanima), a na stražnjoj strani lista 332. i na 333. listu stoji popis: „festa et ferie civitatis et palatij Racusij"; na listu se 334. počinje „Index locupletissimus serie alphabetica dispositus ad statim et facilime inveniendum quecunque in Statutorum, Reformationum et viridi coloris Mag^ce^ Rep^ce^ Racusinae libris contineantur ad omnium communem et publicam utilitatem"; na prvom mjestu u tom kazalu stoji: „accetum non licet . . . l^o^ 6. c^e^ 39.", a na posljednjem: „uxor non potest se obligare ultra . . . l^o^ 8. c^e^ 32."; kazalo to seže do 390. lista.

Rukopis je uvezan u debele drvene korice, kožom omotane, koja je danas već pocrnjela, no koja je nekoć mogla biti zelena; korice su okovane, a imadu izvana u sredini kovni križ. Natpisi pojedinim glavama ispisani su crvenom tintom, ostalo crnom.

2. *Rukopisi bez sumarija i bilježaka Gundulićevih*, koje je *vidio V. Bogišić:*

a) Rukopis u *sadašnjega načelnika dubrovačkoga dra. Pere Čingrije* (iz 18. vijeka), sa 388 listova.

b) Rukopis u *dra. Mate Zamanje u Dubrovniku* (iz 18. vijeka) sa 425 listova.

Osim toga čuo je *V. Bogišić*, da je takav rukopis postojao

c) u grofa *Lukše Gučetić-Ovčarevića u Rimu.*

3. ***Rukopisi sa sumarijima i bilješkama Fr. Gundulića:***

a) Rukopis u *knjižnici c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču;* rukopis taj ima 394 lista; svaki zakon ima na čelu kratak sumarij, a sa strane različne bilješke, za koje neki Biličić navodi da ih nema u originalu; na natpisnom listu nalazi se slika sv. Vlaha i tri grba, a sam natpis glasi: „liber viridis, pars legum reipub. rhacusini". Zakoni sežu do 292. lista; na 293. listu stoji pismo Fr. Gundulića upravljeno rođaku Đ. Gučetiću („Georgio Gozio"); na listu 294.—296. ima prijegled kazala, a na listu 297.—394. veliko kazalo za Zelenu Knjigu. — Rukopis taj opisao je *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", str. 110.

b) Rukopis u *knjižnici V. Bogišića u Cavtatu;* na rukopisu piše: „ex lib. Blasii Jois Caboga 1800." Rukopis se sastoji od dviju knjiga: prva sa 1.—582. stranom sadržaje same zakone, a druga sa 583.—759. stranom Gundulićevo kazalo; drukčije je taj rukopis istovetan s rukopisom, što ga je *V. Bogišić* opisao u „Pisani zakoni" (str. 110.) kao svojinu grofa *Nike Velikoga Pucića.*

c) Drugi rukopis u istoj *knjižnici V. Bogišića u Cavtatu;* rukopis taj potječe, kako se iz jedne bilješke na njemu vidi, od obitelji Sarakâ.

d) Rukopis u *zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* pod signaturom I. F. 38.; rukopis taj imade s kazalima 510 strana, a posve je jednak rukopisu, što ga je *V. Bogišić* opisao u „Pisani zakoni", str. 111. kao svojinu grofa Rafa Pucića u Dubrovniku.

e) Rukopis u *knjižnici prizivnoga suda u Zadru* pod signaturom 678. M. 249.; natpis je tome rukopisu: „Liber Reformationum Civitatis Ragusij dictus Viridis, cum Summariis, Adnotationibus, Marginalibus, et materiarum Indice, studio et labore Francisci Gundula Marini F. confecta et ex ejus autographo excripta, Ragusij, Anno Domini MDCCLXXV." U tom rukopisu stoji najprije nepaginirano kazalo: „capitum Libri viridis"; zatim na str. 1.—748. sama Zelena Knjiga; na str. 751.—761. prijegled alfabetskoga kazala, na str. 763.—1039. samo to alfabetsko kazalo.

f) Rukopis u *dubrovačkom arhivu;* pisan je negdje u 18. vijeku na papiru; sama „zelena knjiga" svršava se na listu 222.; na listu 223. počinje se alfabetsko kazalo Fr. Gundulića, i to pismom, što ga je Fr. Gundulić upravio rođaku Đ. Gučetiću (Georgio Gozzio); na listu 224.—227. stoji prijegled kazala, a na listu 228.—262. samo to kazalo.

g) Kako se vidi iz popisa rijetkih knjiga i rukopisa, koji su se god. 1889. prodavali pri okružnom sudištu u Dubrovniku, postojao je jedan rukopis Zelene Knjige u *ostavini Luke Pavlovića u Dubrovniku*; taj rukopis imao je svega 564 strane („Catalogo dei libri rari, manoscritti...“ pod br. 572.).

h) *V. Bogišić vidio* je takav rukopis *u belgijskoga konsula Petra Negrinia;* rukopis je imao 465 listova.

i) *Prijepis* onoga rukopisa pod g) postoji u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom IV. c. 74.; prepisao ga je B. Poparić pred nešto 15 godina; prepisao je sam tekst uz Gundulićeve sumarije, ali nije prepisao nijednoga kazala; rukopis obuhvata 501 stranu.

4. *Izvadaka* iz te Zelene Knjige ima u zbirci („zibaldone“) pat. G. M. Matteia, pohranjenoj u *biblioteci Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 267.

5. Nekoliko ulomaka (10 glava) iz „zelene knjige“ ima u rukopisu „Libro della Fondazione ed Istituti dell' Amministrazione dell' Opere Pie della Tesoreria“, koji se nalazi *među rukopisima iz staroga arhiva Blagog Djela dubrovačkoga* (pod br. 106.); rukopis je opisao *K. Vojnović* u „Starinama“, sv. 28., str. 52.

6. Pojedini ulomci iz ove Zelene Knjige *otisnuti su:*

a) u kneza *Mede Pucića:* „Споменици сръбски“, II. (god. 1862.), str. 159.—165. (15 glava);

b) u *Ant. degl' Ivellio:* „Saggio d' uno studio storico-critico sulla colonia e sul contadinaggio nel territorio di Ragusa“ (god. 1873.), str. 39.—52., 53.—55., 56.—57., 66.—68., 97.—98., 103. i d.;

c) u *G. Gelcicha:* „Delle istituzioni marittime e sanitarie della Repubblica di Ragusa“, str. 98.—99. i 139.—149.;

d) u „*Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*“, sv. XIII., str. 208., alineja posljednja (= c. 1.); str. 210., al. 4. (= c. 2.); str. 211., al. 11. (= c. 3.); str. 244., al. 2. (= c. 4.); str. 257., alineja posljednja (= c. 5.); str. 258., al. 3. (= c. 6.); str. 271., al. 4. (= c. 7.); str. 271., al. 6. (= c. 8.); str. 273., al. 6. (= c. 9.); str. 281., alineja posljednja do kraja str. 282. (= c. 10.); sv. XXVII., str. 9., al. 3. (= c. 11.); str. 20., al. 2. (= c. 12.); str. 25., al. 2. (= c. 13.); str. 26., al. 9. (= c. 14.); str. 28., al. 2. (= c. 15.); str. 38., al. 2. (= c. 16.); str. 47., alineja posljednja (= c. 17.); str. 48., al. 3. (= c. 19.); str. 127., al. 9. (= c. 20.); str. 144., red 26.—29. (= c. 21.); str. 146., al. 8. (= c. 22.); str. 190., alineja posljednja (= c. 23.); str. 200., al. 8. (= c. 24.); str. 224., al. 5. i 6. (u izvatku c. 25.); str. 274., al. 6. (= c. 27.); sv. XXVIII., str. 17., al. 5. (= c. 28.); str. 35., al. 3. (= c. 29.); str. 38., al. 4. — str. 39., al. 1. (= c. 36.);

e) u *K. Vojnovića:* „Carinarski sustav dubrovačke republike“, u „Radu Jugoslavenske akademije“, knjizi CXXIX., str. 151.;

f) u *M. Bana:* „Zrcalo povestnice dubrovačke“, III., u „Dubrovniku, cvětu narodnoga knjižtva za god. 1850.“, str. 84. i d.

E. »Liber croceus« I. i II.

Sa zakonom od 27. studenoga 1460. dovršena je „zelena knjiga“, pa se odmah zatim otvorila „žuta knjiga“, u koju je prvi došao zakon od 10. prosinca 1460. Od starijih knjiga zakonâ razlikuje se ova „žuta knjiga“ time, što u njoj uopće nema numeriranih zakona. U nju se svrstavao zakon za zakonom bez svake naznake broja; naznačivao se samo natpis zakona, zatim, iz koje je knjige Velikoga Vijeća i iz koje strane te knjige dotični zakon uzet; dalje se označivao dan, kojega je taj zakon u Velikom Vijeću prihvaćen, i koliko je glasova bilo za prihvat, koliko li protiv prihvata. Tako su se ti zakoni prepisivali iz knjiga Velikoga Vijeća u samu „žutu knjigu“; a prepisujući iz ove originalne Žute Knjige označivao se kod svakoga zakona napose još i list (charta) originalne Žute Knjige, na kome je taj zakon u tom originalu napisan. Budući da je u originalnoj „žutoj knjizi“ i po više zakona bilo napisano na istom listu, to u prijepisima imade često i više zakona s istim brojem lista originalne „žute knjige“; drugi je put opet ovaj ili onaj broj lista uopće preskočen, jer se na njemu nalazi samo nastavak zakona započeta na prednjem listu, a dovršena na daljnom. A jer se zakoni iz Žute Knjige citiraju ipak samo po brojevima tih listova, posve je prirodno, da je to citiranje dosta nejasno. — Vara se prema tome *V. Bogišić*, kada drži („Pisani zakoni“, str. 111. i „Glavnije crte obiteljskoga pisanoga prava u Dubrovniku“, str. 3.), da je „liber Croceus“ razdijeljen na „Chartae“, od kojih svaka ima po jedan zakon.

Od ove Žute Knjige postoje dva sveska: 1. svezak se svršava zakonom od 17. ožujka 1749.; 2. svezak počinje se zakonom od 21. travnja 1749., a svršava zakonom od 26. siječnja 1803.

Od tih dvaju svezaka „žute knjige“ ima više rukopisa, koji obuhvataju prema vremenu sastava nejednaki broj zakona: stariji rukopisi obuhvataju manje zakona, noviji više:

1. Original (prvopis) prve sveske „žute knjige“, pohranjen u *c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku.* — Za čudo, *V. Bogišić* ovoga rukopisa nije vidio i nije ga opisao. — Rukopis je pisan, kao što i rukopisi starijih zakonika i zbornika u *c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku*, na pergameni; pojedini listovi visoki su 27½ cm, a široki 20½ cm; pisano je „per extensum“; gotovo svaki zakon u tome rukopisu pisan je drugom rukom. Sami zakoni sadržani u toj 1. svesci „žute knjige“ obuhvataju

313 listova; pred tim zakonima stoji neko kazalo, ali pisano vrlo neuredno i površno. — Uvezan je taj rukopis, kao i drugi rukopisi kod toga sudišta, u debele korice, te su uvijene u kožu, koja je nekoć valjada bila žuta, no danas je već posve potamnjela, a na rptu je knjige i izmijenjena novom posve crnom kožom, na kojoj je zlatnim slovima utisnuto „liber croceus“: svih 8 uglova na tim koricama obijeno je žutom mjedi, dalje pričvršćena je po jedna pločica žute mjedi u sredini i jedne i drugo korice s vanjske strane; knjiga se zatvora dvim kožnatim kopčama, kojima su okrajci mjedeni. — Nekoliko zakona na početku toga rukopisa pisano je još latinskim jezikom, kasniji svi zakoni u tome rukopisu pisani su talijanski. Kako je već pomenuto, pojedini zakoni ne imadu ovdje ni rednoga broja; pače zakoni poslije potresa, a i dva prije njega (od god. 1666., na listu 263.) ne imadu ni natpisa. No svaki list u tome rukopisu točno je numeriran.

Da je ovo doista original 1. sveske „žute knjige“, vidi se najbolje odatle, što se u svim drugim rukopisima citiraju listovi, na kojima stoje pojedini zakoni po ovome rukopisu, te je broj lista u njemu postao odlučan za naznačivanje pojedinih zakona u Žutoj Knjizi ne samo u drugim rukopisima te Žute Knjige, nego i u drugim zakonima i djelima, u kojima se navode zakoni iz Žute Knjige (tako n. pr. u „liber legum criminalium“).

2. Original (prvopis) druge sveske „žute knjige“ u *c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku*. — O tom rukopisu govori *V. Bogišić* u „Pisani zakoni“ na str. 113.—114. pod točkom 10.; no Bogišić, kako se čini, nije razumio, što je sadržano u tom rukopisu; on, kako se vidi iz bilješke na str. 112., red 6.—9., uopće nije znao, da ima kakova druga sveska Žute Knjige, pa ne razumije, zašto je na pojedinim rukopisima Žute Knjige zabilježeno „pars prima“. — I ovaj rukopis pisan je na pergameni; pojedini listovi visoki su 32½ cm, a široki 23 cm; pisano je „per extensum“; sami zakoni obuhvataju 84 lista. Ni u tome rukopisu nijesu pojedini zakoni numerirani, pače ne imadu ni natpisa, nego samo naznaku, iz koje je knjige Velikoga Vijeća i koje strane u toj knjizi dotični zakon prepisan, zatim točnu naznaku dana, kada je taj zakon primljen u Velikom Vijeću, n. pr.: „Ex libro Excellentissimi Majoris Consilii 1746. in f. 99., Die XXI. Mns Aprilis 1749.“ Listovi su numerirani samo do 80.; posljednja četiri nijesu ni numerirana. Tome zborniku naknadno je došiveno mnogo araka prazna papira, koji je, kako se vidi iz pobočke ispisanih početnih slova alfabeta, imao služiti za alfabetsko kazalo, ali se ovo uopće nije ni učinilo. — Najstariji zakon u toj drugoj svesci Žute Knjige pomenuti je od 21. travnja 1749., a posljednji je od 26. siječnja 1803. Velika većina tih zakona aprobacija je za „providimentum allatum a DD. Provisoribus Civitatis“. Natpisa nema ova sveska nikakva. Počinje se: „In Xti Noe Amen.

Anno ab ejusdem salutifera Nativitate Millesimo Septingentesimo quadragesimo nono", a odmah zatim: „Ex libro Exc^{mi}... " Uvezana je i ona u debele korice omotane u kožu, koja je pocrnjela, kao i 1. sveska; izvana je na te korice prilijepljen natpis „Liber Croceus II", koji potječe iz novijega doba. Uglovi korica nijesu mjeđu okovani; samo ima na koricama, da se knjiga zatvori, dvije kopče.

3. Rukopisi sa zakonima sadržanima u 1. svesci originalne Žute Knjige do godine 1535.:

a) Rukopis u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom I. c. 66. Rukopis je pisan na pergameni visokoj 31·3 cm, a širokoj 22·4 cm. Osim natpisnoga lista i kazala na 11 listova ima u tome rukopisu 188 listova zakonâ. Natpis glasi: „Liber Croceus Vulgo dictus il Giallo Legum Ragusij qui incipit a die X Mensis Xbris Anni MCCCCLX usq. ad diem XVI. Julij MDXXXV. Pars prima cum suplementis usque ad annum M."; potkraj natpisnoga lista piše: „Ex libris Antonii Lucae de Sorgo". U kazalu su redom navedeni natpisi pojedinih zakona uz naznaku lista, na kome je zakon napisan u „codexu reipubblicae", i naznaku lista, na kome je zakon napisan u ovome rukopisu. Zakoni, kako je već u natpisu kazano, sežu od 10. prosinca 1460. do 16. srpnja 1535. Sumarija i alfabetskoga kazala nema u tome rukopisu. Sami zakoni pisani su do lista 144. (zakon od 16. svibnja 1515.) jednom rukom, a dalje drugom rukom. Do natpisa, koji nosi zakon od 16. svibnja 1515., stoji i kazalo naprijed pisano istom rukom, kojom i početak zakona, a od toga natpisa dalje rukom, kojom su nastavljeni i zakoni na listu 144. Do zakona od 28. siječnja 1512. (na listu 140.) naznačen je kod svakog zakona uz natpis i broj lista službenoga kodeksa (originala — t. j rukopisa pod 1.), na kojem je taj zakon napisan. Od toga lista dalje naznačuje se samo knjiga Velikoga Vijeća i strana u toj knjizi, na kojoj je dotični zakon napisan. Ipak je kod mnogih kasnijih zakona sa strane kasnije drugom rukom označen i list originalne Žute Knjige, na kojem je taj zakon napisan. Čini se prema tome, da je prvi dio ovoga rukopisa prepisan iz originala Žute Knjige, dok je drugi dio prepisan neposredno iz knjigâ Velikoga Vijeća. — U taj rukopis ušito je još nekoliko listova papira, od kojih su 3½ ispunjena nekim dopunjcima i ispravcima najstarijih zakona Žute Knjige. Uvezan je cijeli taj rukopis u debele kožom omotane korice.

Rukopis ovaj opisao je *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", str. 111. i d. pod točkom 1. kao svojinu grofa Lukše Gučetića u Rimu. V. Bogišić ipak, kako se čini iz bilješke o 4. rukopisu A-redakcije Zelene Knjige, nije toga Gučetićeva rukopisa ni vidio.

b) Novi prijepis rukopisa pod *a.* u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom I. d. 33.; rukopis potječe iz Kukuljevićeve knjižnice.

4. Rukopisi sa zakonima sadržanima u 1. svesci originalne Žute Knjige do god. 1583., uz sumarije i alfabetsko kazalo Franje Gundulića:

a) Rukopis u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom IV. c. 63. Pisan je na papiru visokom 27 cm, a širokom 19·3 cm. Natpis tome rukopisu glasi: „Croceus liber Aditis summariis, et etiam copiosissimo Indice totius voluminis per D. Franciscum de Gundula Patricium Ragusinum, Pars Prima, Volumen exscriptum ano Dni 1725., Racusij, Per D. Matheum Dnici de Ghetaldis"; pod tim: „Ex libris Sigismundi Ghetaldi filii Mathei". Na daljem se listu počinje: „Croceus — In Nomine Dni nri Jesu Christi — Charta, I..." Sami zakoni sežu do 254. lista, i to nanizani su tu hronologičkim redom, kao i u originalu (posljednji je od 2. svibnja 1583.). Zatim stoji na tri lista prijegled alfabetskoga kazala; na listu 258.—265. stoji kazalo natpisâ redom, kojim i u samoj knjizi; svršava se to kazalo na listu 265. ovako: „finis Indicis Chartar, hujus primi Voluminis libri Crocei"; na listu 266.—307. stoji alfabetsko (Gundulićevo) kazalo; zatim na listu 308. i 309. imamo dva brevea pape Grgura XIII. (od 7. listopada 1581. i 27. kolovoza 1583.) i jedan otpis kardinala Farnesea od 7. rujna 1583. — Sumariji stoje pred svakim zakonom u toj knjizi napose odmah poslije natpisa i naznake, kada je sam zakon nastao i na kojem se listu originalne Žute Knjige počinje, a pred samim tekstom zakona; ti sumariji pisani su slovima manjim, nego što je pisano ono ostalo.

b) Rukopis, koji se *nalazio u grofa Valduina Gučetića u Dubrovniku*, a opisao ga je *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", str. 112. pod br. 2.; rukopis obuhvata 301 list, a pisan je na papiru kao i onaj pod a).

c) Rukopis u *Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu*, a potječe iz obitelji Kabogâ; prepisao ga je Ant. Regini god. 1778., imade 533 lista, i to do 420. lista sam „liber croceus", na 421.—530. listu stoji kazalo pa na koncu pomenuti breve pape Grgura XIII. i otpis kardinala Farnesea. Rukopis taj opisao je *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", str. 112. i d., pod br. 4.

5. Rukopisi sa zakonima sadržanima u 1. svesci originalne Žute Knjige do god. 1633.:

Amo ide rukopis, koji se nalazi u *knjižnici c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču;* rukopis taj ima 269 listova, a opisao ga je *V. Bogišić* u „Pisani zakoni", str. 112., pod br. 3.

6. Rukopisi sa zakonima sadržanima u 1. svesci originalne Žute Knjige do god. 1665.:

a) Rukopis u *zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru.* Natpisa ovaj rukopis nema. Počinje se kao i drugi rukopisi Žute Knjige zakonom od 10. prosinca 1460. Sami zakoni sežu do 139. lista, na kojem stoji zakon od 26. siječnja 1665. sa 263. lista originalne Žute Knjige. Samo desetak prvih zakona ima sumarije; dalji zakoni ne imadu nikakvih sumarija. Listovi 140.—157. prazni su. Na listovima 158.—197. stoji alfabetsko kazalo od Fr. Gundulića; u tom kazalu sadržano je kod toga rukopisa, kao i kod onih pod 3., sve ono, što navode *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum“, str. XXXVIII. i d.; napose su sadržana pod riječi „consules“ procesualna pravila pred dubrovačkom kurijom. Na listovima 198.—211. popisani su drugom rukom i očito mnogo kasnije različni zakoni i bilješke iz novijega doba (početka 19. vijeka). — Rukopis je pisan na papiru, a uvezan u korice od pergamene. Sa strane na početku rukopisa piše „Ex libris de Pozza“.

b) Gotovo posve jednak rukopis *vidio* je *V. Bogišić u grofa Rafa Pucića u Dubrovniku* i opisao ga u „Pisani zakoni“, str. 113. pod br. 7.; no ovaj Pucićev rukopis uza sve dodatke imao je samo 188 listova.

c) Rukopis u *dubrovačkom arhivu.* Tu stoji najprije na 5 listova kazalo natpisâ pojedinim zakonima, i to redom, kojim stoje u Žutoj Knjizi; zatim su zakoni ove Žute Knjige, koji obuhvataju 144 lista; posljednji je od 26. siječnja 1665. Sumarije ima samo jedno dvadeset prvih zakona. Za posljednjim zakonom od 26. siječnja 1665. ostalo je mnogo praznih listova, a za ovima slijede pomenuti već otpisi pape Grgura XIII. i kardinala Farnesea; konačno stoji početak kazala na 3 strane.

d) Rukopis, koji je *V. Bogišić vidio* u *P. Negrinia u Dubrovniku* i opisao ga u „Pisani zakoni“, str. 113., pod br. 5., a potječe navodno iz 17. vijeka.

e) Rukopis, koji je *V. Bogišić vidio* u dra. *M. Zamanje u Dubrovniku* i opisao ga u „Pisani zakoni“, str. 113., pod br. 6., a potječe navodno iz 18. vijeka.

7. *Rukopisi sa zakonima sadržanima u 1. svesci originalne Žute Knjige* do god. 1669. uz manjkave dodatke zakona iz II. sveske Žute Knjige do god. 1763.:

Amo ide rukopis[1], koji se nalazi sada u *Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu.* Rukopis je pisan na papiru, a uvezan je u korice od pergamene. Rukopis taj, premda uvezan u jedno, ipak se dijeli na neka dva „volumena“, i to: Volumen I. obuhvata ono, što i rukopisi opisani pod 4., a seže do lista 110.; svršava se taj volumen I. bilješkom: „Questi sono li Ord. del Libro Croceo, che sono stati presi nell' Ecc^mo^ Mag. Con^o^ sinche è stato

---

[1] Rukopis taj opisao je upravitelj Bogišićeve ostavine *Đ. Bijelić.*

vivo qm S. Francesco Gondola autore delli Sommarij e delli Indici delle nostre Leggi. Gli altri Ordi che sieguono nel do Libro Croceo e che sono stati constituiti doppo la di lui morte, saranno scritti in un altro volume. — Finis". Na listu 111. počinje se: „Volumen II. Libri Crocei in quo continentur omnes ordines capti in Eccmo Ma. Conso post mortem Dn Francisci Gundula Authoris Summarior. et Indicum — Legum nr incipiendo a Chartis 231. usque in finem". Zatim slijede pojedini zakoni, i to prvi od 25. svibnja 1588. Na str. 229. poslije zakona od 8. siječnja 1613. prekinut je taj volumen uz bilješku: „Li seguenti Providimenti vedi appresso doppo l'Indice nel Libro presente descritti". Još na str. 229. stoji: „Index primi Voluminis Libri Crocei". Kazalo to seže do str. 278.; na str. 279. nastavljaju se dalji zakoni iz Žute Knjige, i to prvim od 4. studenoga 1613.; tako to ide do strane 305. sa zakonom od 10. travnja 1669.; na str. 306. ima još zakon od 23. veljače 1696., izvađen neposredno iz knjige Velikoga Vijeća za god. 1690. i dalje, lista 261. Zatim je 41 strana prazna (306.—347.); na str. 348. stoji još zakon od 25. svibnja 1756., uzet i opet neposredno iz knjige Velikoga Vijeća; zatim slijede 3 prazne strane; a na str. 353.—359. stoji zakon od 25. svibnja 1761.; na str. 375.—401. stoje opet neki zakoni izvađeni neposredno iz knjige Velikoga Vijeća, od kojih je prvi od 21. travnja 1749., a posljednji (na str. 401.) od 5. ožujka 1763. Zatim je još 13 praznih strana.

8. ***Rukopisi**, koji obuhvataju obje sveske Žute Knjige:*

a) Rukopis u *knjižnici c. kr. prizivnoga sudišta u Dubrovniku.* Rukopis taj obuhvata dvije sveske:

α) prva sveska sa signaturom 643. M. 245.; ta sveska istovetna je s rukopisima pod 4. Na prvih 19 strana stoji kazalo natpisâ pojedinim zakonima, i to redom, kojim stoje u Žutoj Knjizi; zatim stoje na 558 strana sami zakoni Žute Knjige uz Gundulićeve sumarije; na str. 561.—7. ima prijegled alfabetskoga kazala, a na str. 569.—732. to kazalo samo; na str. 735.—739. pomennta dva su otpisa pape Grgura XIII. i otpis kardinala Farnesea:

β) druga sveska sa signaturom 643². M. 245.; tu stoji „Residuum l.i Tomi Crocei", i to najprije na 9 strana kazalo za taj „residuum" kao i u prvoj svesci; zatim sami zakoni u tome „residuumu"; taj se „residuum" svršava na str. 215. zakonom od 17. ožujka 1749. uzetim sa 310. lista originalne Žute Knjige; zatim slijedi „Crocei Tomus Secundus", i tu opet najprije kazalo natpisâ na 7 strana, a zatim slijede uz novu paginaciju sami zakoni druge sveske originalne Žute Knjige; počinje se na str. 1. zakonom od 21. travnja 1749., a svršava se na str. 247. zakonom od 26. siječnja 1803.

Obje ove sveske pisane su na papiru vrlo čitljivim pismom, no ipak prva sveska jednom rukom, a druga drugom.

b) Rukopis, koji je *V. Bogišić vidio* u dra. *M. Zamanje u Dubrovniku* i opisao ga u „Pisani zakoni“, str. 113., pod br. 9. I taj se rukopis sastoji od dviju svezaka; no prva ne seže samo do god. 1583., nego do 17. ožujka 1749. (kao i 1. sveska originalne Žute Knjige), ima u svemu 366 listova; druga sveska obuhvata zakone od 21. travnja 1749. do 17. srpnja 1791., a ima u svemu samo 76 listova.

9. Rukopisi nepoznata sadržaja:

a) Rukopis, koji se *nalazio* u ostavini pok. *Luke Paulovića* sa 889 strana (u „Catalogo dei libri rari, manoscritti e membranacei, appartenenti alla biblioteca relitta da Dn Luca Paulović“ pod br. 573.).

b) Rukopis, koji se *nalazio* u *L. Lapenne u Beču*, a spominje ga *V. Bogišić* u „Pisani zakoni“, str. 113., pod 8.

10. Rukopisi, koji sadržavaju *samo kasnije zakone iz Žute Knjige*.

a) Rukopis u odvjetnika *Svilokosia u Dubrovniku*, sadržaje zakone od 28. siječnja 1555. (sa 210 lista 1. sveske originalne Žute Knjige) do 26. siječnja 1791. (iz 2. sveske Žute Knjige).

b) Od toga rukopisa imade točan prijepis u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom III. d. 160.; prijepis taj načinio je god. 1892. B. Poparić.

c) Rukopisu pomenutom pod 4. a. *priložena su dva sveščića*, i to: 1. sa 10, 2. sa 5 ispisanih listova obična arka; prepisani su tu iz Žute Knjige zakoni od 3. srpnja 1792. do 26. siječnja 1803. Prijepis taj dao je prirediti *K. Vojnović* god. 1892. (vidi „Starine“, sv. 27., str. 208.). i to iz originalne druge sveske Žute Knjige, no Vojnović nije dao, poput s arijih prepisivača, označiti, s kojega je lista te Žute Knjige koji od tih zakona prepisan.

11. *Nekoliko ulomaka* iz Žute Knjige imade u rukopisu „Libro della Fondazione ed Istituti dell' Amministrazione dell' Opere Pie della Tesoreria“, pohranjenu među rukopisima iz *staroga arhiva Blagog Djela dubrovačkoga* (pod br. 106.); rukopis je opisao *K. Vojnović* u „Starinama“, sv. 28., str. 52.

12. *Izvadaka* iz Žute Knjige imade u rukopisu „zibaldone“ pat. *G. M. Matteia*, pohranjenu u *knjižnici Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 257.

13. *Pojedini ulomci* iz Žute Knjige *otisnuti su*:

a) u *Ant. degl' Ivellio:* „Saggio d' uno studio storico-critico sulla colonia e sul contadinaggio nel territorio di Ragusa“ (god. 1873.), str. 60. i d., str. 72. i d.;

b) u *G. Gelcicha:* „Delle istituzioni marittime e sanitarie della Repubblica di Ragusa" (god. 1882.), str. 72.—74., 81.—89., 105.—106., 113.—114., 117., 138. i 149.—150.;

c) u *K. Vojnovića:* „Carinarski sustav dubrovačke republike", u „Radu Jugoslavenske akademije", knjizi CXXIX., str. 152.

F. Liber legum criminalium.

To je natpis za zbirku dubrovačkih kaznenih zakona. — *Polovica* se ovoga zbornika (do lista 33.) sastoji od pojedinih *ulomaka iz staroga statuta* (VI. 1.—12., 14., 15., 19., 29., 30., 33., 34., 54., 62., VIII. 23., 24., 36., 35., 76. i 93.), iz *knjige reformacija* (pojedine glave iz kárte II., III., V., VI., X., XIII., XIV., XIX., XXI. i XXV.), iz *Zelene Knjige* (c. 83., 195., 255., 328., 350., 492., 497., 392. i 96.) i iz *Žute Knjige* (sv. I., charta 22., 24., 50., 68., 69., 75., 82., 93., 105., 116., 88., 120., 144., 166., 179., 191., 126. i sv. II. charta 29.). Samo su ti ulomci u ovom rukopisu doneseni talijanskim jezikom, makar da i jest original latinski. *Druga polovina* ovoga zbornika ispunjena je ustanovama, koje su *prenesene izravno iz knjiga Vijeća Umoljenih* („delli pregati", „rogatorum"). Kod svakoga pak zakona izvađena iz knjiga Vijeća Umoljenih točno je uvijek naznačeno, iz koje je knjige i sa kojega lista u toj knjizi taj zakon prepisan. Posljednji zakon unesen u taj „liber criminalium" potječe od 23. travnja 1782.

Od toga zbornika sačuvao se, čini se, originalni rukopis u *c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku.* Rukopis taj spomenuli su *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum civitatis Ragusii", str. VII.

U tom rukopisu kod c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku stoje najprije 4 svete bojadisane slike, i to dvaput razapeti Isukrst, a dvaput sv. Vlaho. Zatim na prvome listu poslije tih slika stoji neko kratko kazalo; za tim kazalom stoji drugo kazalo natpisâ pojedinim zakonima uz naznaku lista. na kojem je dotični zakon napisan u toj knjizi; kazalo to obuhvata 2½ lista. — Na listu za tim 2. kazalom počinju se sami zakoni ove knjige; na tom listu počinje se i paginacija. Mjesto ikoga natpisa toj zbirci piše na početku toga lista naprosto „Criminalium". Natpisi pojedinim zakonima pisani su crvenom tintom, a ostalo crnom.

Zakoni prepisani iz statuta, reformacija, Zelene i Žute Knjige sve do 33. lista pisani su jednom rukom; oni pak dalji zakoni, uzeti iz knjiga Vijeća Umoljenih, pisani su različnim rukama. Potkraj ovoga rukopisa potpisivao se pod svaki takav zakon sam „Cancellarius ad Criminalia", koji je taj zakon prepisao iz knjige Vijeća Umoljenih u tu knjigu. Tako su se potpisali: „Marinus de Staij, Franciscus Vittussa, Florius, Joannes Gleghievich Sabaci. Marinus, Antonius, Petrus, Angelus Tromba, Marcellin i Volanti". Ti zakoni idu do 65. lista, zatim slijede kroz 11 listova popisi

kriminalnih sudaca u vrijeme od god. 1582.—1743. i opet kroz 2 lista u vrijeme od god. 1744.—1777. Zatim stoji još jedan zakon prepisan iz 2. sveske Žute Knjige i jedan zakon iz knjige Vijeća Umoljenih od god. 1776. Svršava se čitav rukopis trećim popisom sudaca u vrijeme od god. 1778.—1808.; taj popis obuhvata 3½ lista, a svršava se na 84. listu. — Rukopis taj pisan je na pergameni 24 cm visokoj, 18 cm širokoj, a uvezan je u debele korice omotane kožom; korice su okovane na svih osam ugala, a osim toga imadu izvana u sredini prednje korice križ s raspetim Isukrstom.

Rukopis taj prepisao je god. 1893. Gius. Gelcich, a prijepis je pohranjen u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom III. d. 161.

G. Liber statutorum doanae.

Taj statut ima natpis: „Liber statutorum doanae conpillatus tempore nobilis et egregii viri domini Marci Justiniani Comitis honorabilis Ragusii cum voluntate majoris et minoris consilii et cum laudo populi publica concione adunati per sonum campanarum, ut moris est. Anno Domini MCCLXXVII, Indictione quinta, die penultima Septembris".

Od toga statuta sačuvan je rukopis u *c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku*. Rukopis je pisan na pergameni, uvezan je u drvene korice omotane kožom, imade 36 listova ispisanih na dva stupca. Sadržaje 39 glava iz god. 1277. i dodatke iz god. 1283.—1386. Rukupis su opisali: *K. Vojnović* u „Carinarski sustav dubrovačke republike" (u „Radu Jugoslavenske akademije", knjizi 120., god. 1896., str. 145.—146.); *K. Jireček* u „Der ragusanische Dichter Šiško Menčetić" (u „Archivu für slavische Philologie", XIX., god. 1897., str. 57.—62.); *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum civitatis Ragusii", str. VIII.

Tiskom izdao je ovaj statut *Rud. Eitelberger von Edelberg* najprije u „Jahrbuchu der k. k. Central-Commission zur Erforschung der Baudenkmäler", V. (god. 1861.), str. 290.—308. i ponovno u „Gesammelte kunsthistorische Schriften, Bd. IV., Die mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens" (god. 1884.), str. 355.—385.

H. Capitulare dela douana granda.

Sam taj kapitular sastoji se od zakonika od godine 1413., kome su nadodane kasnije ustanove iz Zelene Knjige, iz Žute Knjige, iz knjiga „Consilii Rogatorum".

Od toga kapitulara sačuvan je originalni, kako se čini, rukopis, komu je temelj napisan još početkom 15. vijeka, a koji se kasnije nadopunjivao sve do god. 1674. Rukopis je pohranjen u *knjižnici samostana Male*

Braće u Dubrovniku pod signaturom N$\frac{368}{321}$. Pisan je na pergameni visokoj 27 cm, a širokoj 19·4 cm. Počinje se na prvom listu riječima: „Adsit nobis principium iesus et virgo maria“, zatim „In principium erat verbum erat ... “, konačno „A la laude e gloria dela individua trinitade, e dela gloriosa virgine Maria, e de tutta corte triumphante e del glorioso martire miser san Biassio de questa alma cita de Ragussi protectore per lo comandamento del spectabel homo miser Polo de Gondola honorabil rector dela predita citade e del suo menor conselio exempiado fo questo capitulare dela douana granda dalo capitular antigo comencado nel MCCLXXVII. Indict. V. nel di penultimo del setembrio siando doanirij nobil homeni s. Marino J. de Gradi, s. Zugno de Ranina, s. Simon Nic. de Resti e s. Marino Ja. de Gondola soto l'ano del nro signor MCCCCXIII. Indict. VI. del mese maio“. Sadržan je tu najprije statut iz god. 1277. sa 37 glava, njemu su do god. 1413. nadodate 43 glave, tako da statut od god. 1413. obuhvata 70 glava. No na tih 70 glava nadovezuje se kasnije napose 36 glava o ugovoru između Dubrovnika i Jakina (Ankone). Ima tu mnogo izvadaka iz Zelene i Žute Knjige, a najviše iz knjige Vijeća Umoljenih. Izvacima iz novijega doba (počevši od god. 1523., osobito od god. 1602.) ovjerovljena je istinitost po kancelarima, među ovima potpisani su: Aurelius, Ascanio, Valerius, Scipio, Valerius (II.), Franciscus, Franciscus Vitussa, Cristophorus Liliatus, Clovius de Staijs, Franciscus Radalcus, Aloysius, Petrus Biccich, Marinus. Michael. Svega ima ovaj rukopis 142 lista; no ušito je i naprijed i otraga po 20 listova prazna papira. — Opisali su taj rukopis: *Makušev:* u „Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ“, str. 169—171. (I Makušev drži taj rukopis originalom); *K. Vojnović* u „Carinarski sustav dubrovačke republike“ („Rad Jugoslavenske akademije“, knj. 129., str. 146.—148.). Spominju taj rukopis: *P. Matković* u „Prilozi k trg.-pol. historiji republike dubrovačke“ (u „Radu Jugoslavenske akademije“, knjizi 15., str. 27., 29., 31. i d.; *V. Bogišić* u „Pisani zakoni na slovenskom jugu“, sv. I., str. 114. i *V. Bogišić* i *K. Jireček* u „Liber statutorum civitatis Ragusii“, str. VIII.

Nekoliko ulomaka iz ovoga kapitulara *otisnuo* je: *Makušev* u „Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ Дубровника“, str. 172. do 176.; nekoliko opet *P. Matković* u „Prilozi k trg.-pol. historiji republike dubrovačke“ u „Radu Jugoslavenske akademije“, knj. 15., str. 61.—64., a nekoliko *K. Vojnović* u „Carinarski sustav dubrovačke republike“ u „Radu Jugoslavenske akademije“, knj. 129., str. 149.—150., 152.—153., 158., 159.—164., 166., 167., 168.

I. Regolamenti della repubblica di Ragusa per la navigazione nazionale.

To je jedini zbornik zakona, koji je *otisnut još u doba dubrovačke republike*, i to dva puta: god. 1794. i god. 1805. Tu su sabrani zakoni, od kojih je najstariji od 15. lipnja 1745., a najmlađi od 1. srpnja 1784. Ponovno je taj zbornik izdao *Gius. Gelcich* u „Delli istituzioni marittime e sanitarie della Repubblica di Ragusa“ (god. 1882.), str. 117.—138.

K. Kazala za sve dubrovačke zakone.

1. Kazalo pod natpisom: „Capitulare et quędam notabiles materię retractę ex libris octo statutorum, reformationum, libro viridi, libro croceo, legum et ordinum Ragusinae Civitatis“; odmah zatim razlaže se svrha tomu kazalu: „Nam ut eas facilius invenire possis materias superius dictas in supra dictis libris prosequutus sum eas per ordinem alphabeticum, et annotavi librum, capitulum, chartas et distinctiones, in quibus sunt“.

Rukopis toga kazala pohranjen je u *dubrovačkom arhivu;* pisan je na papiru visokom 28 cm, a širokom 19 cm. Prvi list rukopisa ispunjen je pomenutim natpisom i obrazloženjem. Na listu se zatim navodi, u čemu stoje dubrovački zakoni i kako se dijele. Zatim slijedi samo kazalo na 185 listova. Prva je riječ kazala „advocatus“, posljednja „de vocibus“. — Rukopis potječe iz novijega doba, valjada iz 18. vijeka.

2. Kazalo pod natpisom: „Indice delli statuti, reform$^{\underline{ni}}$, libro verde, libro giallo, nelli qualli si contengono le leggi e li ordini della rep$^{\underline{ca}}$ di Ragusa, delli ss$^{\underline{ri}}$ Serafino e Nicolo di Gio$^{\underline{ni}}$ Bona.

Rukopis toga kazala nalazi se u *biblioteci samostana Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 329.|409., a pisan je na papiru visokom 29·5 cm, a širokom 20·5 cm. Na prvom listu za natpisom stoji uvod o dubrovačkim zakonima. Na tri lista zatim slijedi prijegled kazala, a onda samo kazalo, koje obuhvata 164 lista. Prva je riječ „advocatus“, posljednja „vitis“. — I taj rukopis potječe negdje iz 18. vijeka.

3. Prijepis rukopisa pod 2. u *biblioteci kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* pod signaturom I. B. 5. Prijepis taj potječe iz 19. vijeka, a seže samo do riječi „Consoli“, svega obuhvata 41 stranicu, a sastoji se od dva sveščića.

L. Knjige ulomaka iz dubrovačkih zakona.

Rukopis pod natpisom: „Compendio de' libri degli statuti e di quelli del Mag. Con.“, pisan je na pergameni visokoj 28 cm, a širokoj 20½ cm; pohranjen je u *dubrovačkom arhivu*, a spominje ga *I. Kukuljević* u svojem „Izvjestju o putovanju kroz Dalmaciju u Napulj i Rim“, kod

„Dubrovnika“ pod I. 3. (u „Arkivu za povjestnicu jugoslavensku“, IV., str. 324.). Rukopis je sada vrlo oštećen; preko polovine listova napola je izjedeno. Sadržani su u njemu ponajviše zakoni, koji su i u Zelenoj i Žutoj Knjizi, no ima i drugih zakona iz knjiga Velikoga Vijeća, a i iz knjiga Vijeća Umoljenih. U tome rukopisu stoji najprije alfabetsko kazalo na nešto 30 listova, a zatim tek ovi ulomci; sami ti ulomci obuhvataju 165 listova. Najstariji zakon u toj zbirci potječe iz god. 1408., a najnoviji je od 26. svibnja 1666. Prvih 145 listova pisano je jednom rukom sve do senatske odluke od 5. veljače 1565.; kasniji zakoni pisani su različnim rukama, i to gotovo svaki drugom rukom, pa je gotovo i pod svakim potpisan sekretar, koji ga je u tu knjigu prepisao.

XVI. Grad Ston.

1. Rukopis stonskoga statuta nalazi se u *dubrovačkom arhivu* (prije kod c. kr. okružnoga sudišta u Dubrovniku). Rukopis je pisan na pergameni visokoj 24½ cm, a širokoj 17½ cm; potječe negdje iz 15. vijeka. Obuhvata svega 22 lista, i to 17½ samoga statuta, a 4½ lista reformacija. Na početku statuta veli se, da je sastavljen 13. kolovoza 1397. pod knezom Mihajlom Menčetićem (Michel de Mençe); no u samome tom statutu ima kasnijih dodataka. Pisan je taj rukopis vrlo lijepo, i to natpisi pojedinim glavama crvenom tintom, prvo pak slovo u svakoj glavi naizmjence crvenom ili modrom tintom; sve ostalo pisano je crnom tintom. Tinta se na mnogim mjestima izljuštila.

2. Prijepis toga rukopisa nalazi se u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom IV. a. 53.

XVII. Otok Mljet.

A. Talijanski tekst statuta.

1. Rukopis, koji je upotrijebio *G. Wenzel*, kad je taj statut publicirao; rukopis se nalazi u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču*, a potječe negdje iz 15. vijeka; njime su se služili knezovi mljetski. — Uopće se čini, da je taj statut talijanskim jezikom sastavljen samo za Dubrovčane i činovništvo, koje su Dubrovčani na Mljet izašiljali, dok sam narod nije poznavao toga jezika. Rukopis je pisan na pergameni visokoj 22 cm, a širokoj 15 cm; obuhvata 70 paginiranih i 9 nepaginiranih listova, pisan je lijepim gotskim pismom, ali različnim rukama. Na posljednjoj strani piše: „Domino Gaspare Nicolai de Gozze Comite Melitensis Insulę Ioannes Petri de Sorgo Comes Insulę Melitensis Anno Dni MDCCLXVII ac ętatis sue XX ubi singulari prudentia, ac justitia se gessit una cum Iudicibus

Onorandis ejusdem Insulę, ab eodem Comite creatis, ac ne in longius me difundam sat vos monere". — Rukopis taj opisao je *G. Wenzel* u „Archivu für Kunde österr. Geschichtsquellen", sv. II., str. 9. i d.

2. Rukopis s natpisom „Statuto o sia le leggi dell' università dell' Isola di Meleda" u *biblioteci samostana Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 951. Svega obuhvata taj rukopis 14 listova papira visoka 32 cm. a široka 22 cm; do 10. lista seže sam statut (68 glava); na posljednja 4 lista stoje dodaci do god. 1524. Rukopis taj opisao je i istaknuo razlike između njega i rukopisa pod 1. *Makušev:* „Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ", str. 177. i d.

3. Rukopis s natpisom „Consulta a Meleda" u *biblioteci samostana Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 928. — To je samo nastavak rukopisa pod 2.; obuhvata samo 8 listova. Potpuni natpis glasi: „Consulta a Meleda e diverse Parti del Pregato, ordini della Signoria del Minor Consiglio e dei Signori Deputati Sanitarii, volgarmente, con tutto l' attinente a questa Isola di Meleda". No doista sadržaje ovaj rukopis samo zaključke zbora („sbor, la quale si tiene ogni anno sull' Isola di Meleda in Babino-Poglie all' arivo d' ogni nuovo Conte"); ti konzulti od god. 1774.—1782. razdijeljeni su na 32 glave; za njima slijedi još tarifa o pristojbama, koje su se imale plaćati notaru za sastav pojedinih vrsta isprava; konačno stoji kratko kazalo.

4. Rukopis u *biblioteci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru* pod signaturom 774. M. 276. Rukopis napisao je godine 1834. član reda Male Braće Sebast. Franković, i to: prepisan je tu rukopis pod 2. i nadodan mu je prijepis rukopisa pod 3. Imao bi to biti prijevod hrvatskoga teksta: no hrvatski tekst obuhvata samo statut sa 68 glava, dok se u tome rukopisu nalaze ne samo dodaci sadržani u rukopisima pod 1. i 2., nego i sve ono, što stoji i u rukopisu pod 3. — Rukopis je pobliže opisao *M. Maurović* u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije", sv. 21., str. 107. i d.

5. *Tiskom* izdao je ovaj statut, ali samo ono, što stoji u rukopisima 1. i 2., *G. Wenzel* u „Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen", god. II., sv. 2., str. 10.—35.

B. Hrvatski tekst statuta.

Hrvatski tekst toga statuta izdao je *M. Ban* u časopisu: „Dubrovnik, cvět narodnoga knjižtva", sv. III. (za god. 1851.), u Zagrebu god. 1852., str. 195.—218. Natpis glasi: „Statut oli Zakoni od Universitati Otoka od Mljeta u naški prepisani na način, kako je običaj na dan današnji govoriti". Sastoji se pak ovaj hrvatski tekst samo od 68 glava („poglavišta") samoga statuta. Na žalost, *M. Ban* ne veli, iz kakova je rukopisa prepisao taj

statut, a i drukčije nije nam poznat nijedan rukopis toga statuta. — *V. Bogišić* i *K. Jireček* („Liber statutornm civitatis Ragusii", str. IX.) drže, da je ovaj prijevod sačinjen tek u 18. vijeku. Taj prijevod spominje i *Makušev* u „Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника", str. 178.

XVIII. Otok Lastovo.

1. Rukopis, koji je upotrijebio prof. *G. Wenzel*, kad je publicirao lastovski statut, a nalazi se u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču;* rukopis je pisan na pergameni visokoj 30 cm, a širokoj 20 cm; obuhvata svega 38 listova, pisan je različnim rukama i u različno doba, i to negdje u 16. i 17. vijeku. Rukopis je opisao *G. Wenzel* u „Archivu für Kunde österr. Geschichtsquellen", sv. II., str. 42. i d.

2. Rukopis u *lastovske općine;* pisan je na pergameni (većim dijelom), a potječe iz druge polovine 16. vijeka; ipak su tome rukopisu iz 16. vijeka nadodani kasniji dodaci do god. 1653. Opisao ga je *Fr. Radić* u „Knjiga o uredbama i običajima skupštine i općine Lastova", str. V. i d.; taj rukopis spominje i *M. Maurović* u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije", sv. 21., str. 113.

3. Rukopis u *biblioteci samostana Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 319/169.; pisan je na papiru, potječe negdje iz 18. vijeka, a sadržava dodatke sve do god. 1735. Opisao ga je *Makušev* u „Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника", str. 179. i d.

4. Rukopis u *biblioteci c. kr. prizivnoga sudišta u Zadru* pod signaturom 765. M. 267.; pisan je na papiru; potječe negdje iz početka 19. vijeka; opisao ga je *M. Maurović* u „Ljetopisu Jugoslavenske akademije", sv. 21., str. 107.

5. Rukopis u *obitelji Arneri na Korčuli;* počet je već u 18. vijeku, a dovršen god. 1842.: pisan je na papiru; opisao ga je *Fr. Radić* u pomenutoj „Knjizi o uredbama i običajima otoka Lastova", str. V. i d.

6. Prema rukopisu 1. izdao je *tiskom* lastovski statut budimpeštanski profesor *G. Wenzel* u „Archivu für Kunde österr. Geschichtsquellen", god. II., str. 43.—76.

7. Prema rukopisima pod 1., 2. i 5. *izdao* je taj statut *Fr. Radić* kao svesku VIII. „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", str. 1.—106.

D. Statuti pisani hrvatskim jezikom.

XIX. Grbaljska ustanova od god. 1427.

Statut grbaljske općine (župe) u Boci Kotorskoj od god. 1427. otisnuo je *Vuk Vrčević* u zadarskom pravnom časopisu „Pravdonoši“ god. 1851., br. 25.—36., pod natpisom „Ustanova Gèrbaljska u Bokki Kotorskoj“. Na žalost, Vrčević nije tu naznačio, iz kakova je rukopisa prepisao ovaj statut, a i drukčije nam nije poznat nijedan rukopis toga statuta. — Statut taj ima 126 članaka; uvoda nema; samo se po svršetku: „Ovako rekosmo, osudismo i za dobro nadjosmo i koji sudismo potvèrdismo za viečni viek i podpisasmo“, za kojim da slijede 42 potpisa, vidi, da si je taj zakon narod sam napisao.

XX. Statut poljičke općine od god. 1400. (1440.) uz kasnije dodatke.

Od poljičkoga statuta imade *mnogo rukopisa:* stariji su pisani ćirilicom, noviji latinicom; od ovih potonjih mnogi i nijesu prijepisi starijih rukopisa, nego su prijepisi tiskanoga *Mesićeva* izdanja. Osim tih rukopisa pisanih ili ćirilicom ili latinicom spominje se i jedan pisan glagolicom. Pisac naime članaka „Ustanova Kneževine Poljičke“ u „Pravdonoši“, god. 1851. br. 34., veli, da se služio rukopisom pisanim „glagoljskim slovima“. Drukčije doduše nije nikomu poznat rukopis poljičkoga statuta u cijelosti pisan glagolicom; no i u rukopisima pisanima ćirilicom ima ipak bilježaka pisanih glagolicom (Karamanov rukopis).

Ćirilicom pisan je i *Jagićev glavni rukopis*, koji je, kako se čini, original službene redakcije sačinjene između god. 1576. i 1605. Rukopis taj, koji *V. Jagić* naziva glavnim, a *M. Mesić* rukopisom *A*, pisan je na papiru. Danas ima taj rukopis 64 lista, no prije imao je više listova; tako je još u XVIII. vijeku, kad je netko pobilježio stranice na tome rukopisu, imao još 68 listova; od pobilježenih naime 136 stranica nema više 3. i 4., 13. i 14., 69. i 70., 111. i 112. stranice, t. j. nema više 2., 7., 35. i 56. lista; po sadržaju i po poređivanju s drugim rukopisima vidi se i to, da je statut na tim mjestima okrnjen; *V. Jagić* drži, da je već prije pomenutih listova nestalo jednoga lista između pobilježene stranice 130. i 131.

Taj rukopis nije sav ispisan; imade više praznih stranica; neke opet nijesu potpuno ispisane. Prazne su napose: 18., 27., 30., 51., 58., 60., 64., 76., 84., 88., 98., 102., 116., 128. i 130. od pobilježenih i sačuvanih stranica.

Rukopis nije čitav ispisan jednom rukom; istom rukom ispisan je samo 61 list; posljednja tri lista sa kasnijim zakonima (počevši od god. 1605.) pripisani su kasnije različnim rukama. Odatle se izvodi, da je glavni dio toga rukopisa složen prije god. 1605., ali poslije god. 1576., jer su dodaci iz god. 1576. pisani još istom rukom, kojom i sam statut.

Pojedini listovi ovoga rukopisa vrlo su oštećeni; tako napose 1. list, na kojem je zabilježena godina, kad je taj statut sastavljen. *V. Jagić* drži, da je oštećena i naznaka te godine, tako da se danas može isčitati samo znak za 1000 i za 400, dok se znak za 40 izbrisao; poradi toga drži on, da taj statut nije od god. 1400., kako je taj natpis čitao *M. Mesić*, nego od god. 1440., kako to stoji u nekim kasnijim rukopisima. — Pojedini članci nijesu u tome rukopisu numerirani, pače se ne može ni odrediti, dokle seže stari statut od god. 1440. (1400.), gdje li počinju noviji dodaci.

Pored ovoga glavnog rukopisa imade mnogo *kasnijih rukopisa*. Jagić ih označuje slovima *a*, *b*, b^2, *c*, *d*, *e*, e^2, *f* i *g*. — Rukopisi *a*, b^2, e^2 i *f* prijepisi su glavnoga rukopisa i s njime se potpuno slažu, samo stoje u njima i oni članci, koji su bili na istrgnutim listovima. Rukopisi *c*, *d*, *b*, *e* i *g* pripadaju kasnijoj redakciji; ona se razlikuje od starije poglavito time, što starije izumrle već riječi ili su nadomještene novijima ili su posve ispuštene; dalje time, što je redaktor pojedine srodne ustanove smjestio jednu do druge, i tako poremetio prеđašnji poređaj. Kao što glavni rukopis poljičkoga statuta, tako su gotovo svi drugi stariji rukopisi njegovi pohranjeni u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu.*

Pobliže su opisali rukopise poljičkoga statuta: *M. Mesić* u „Arkivu za povjestnicu jugoslavensku“, knj. V., str. 226.—229.; *V. Bogišić* u „Pisani zakoni na slovenskom jugu“, sv. I., str. 116.—120., i *V. Jagić* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. IV., str. IX.—XL.

Tiskom je taj statut izdao *M. Mesić* u pomenutome „Arkivu“, knj. V., str. 241.—318. (ćirilicom); *Hermenegild Jireček* u „Svodu zákonův slovanských“, str. 401.—436. (latinicom); *V. Jagić* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. IV., str. 27.—141. (ćirilicom) i *Alf. Pavich pl. Pfauenthal* (dotično dr. *M. Tentor*) u „Glasniku zemaljskoga muzeja za Bosnu i Hercegovinu“, sv. XX. (god. 1908.), str. 218.—250. (latinicom). Njemačkim jezikom pisao je o tom statutu *Alf. Pavich pl. Pfauenthal* u „Wissenschaftliche Mitteilungen für Bosnien und Hercegovina, sv. XI., str. 150. i d.; *Hermenegild Jireček* izdao je taj statut sasvim po Mesićevu izdanju, a *Alf. Pavich* po Jagićevu. Tako imademo danas dva glavna tiskana izdanja *Mesićevo* i *Jagićevo*, od kojih se potonje obazire na prvo, dotično ispravlja ga i popunjuje.

O poljičkome statutu pisalo se već vrlo mnogo. Napose su o njemu pisali: *Reutz* u „Die freien Landgemeinden von Zernahora und Poglizza“ (god. 1833.); *P. Franceschi* u „La Poglizza“ (u časopisu „Dalmazia“, god. 1846., br. 6. i d.; god. 1847., br. 3. i d.); *Danilov* u „Ustanova Kneževine Poljičke“ (u „Pravdonoši“, god. 1851., br. 28. i d.; god. 1852., br. 1. i d.); *Leontović* u „Древное хорвато-далматское законодательство“ (u Записки императорскаго новоросс. университета“, god. II., knj. 1., sv. 3. i 4., str. 61.—152.; u Odesi, god. 1868.); *Erber* u „La contea di Poglizza“ (u „Annuario dalmatico“, II., str. 213. i d.; III., str. 1. i d.); *Alf. Pavich pl. Pfauenthalski* u „Prinosi povjesti Poljica“ (u „Glasniku zemaljskoga muzeja za Bosnu i Hercegovinu“, sv. XV., god. 1903., str. 59. i d.); *Pivčević* u „Poljica, povjesni osvrt o stotoj obljetnici njihova pada“ (u „Srđu“, god. 1907., str. 683. i d.).

Mnogo prinosa povijesti Poljica i isprava, koje se tiču Poljica, priopćeno je u „Bullettino di archeologia e storia dalmata“.

XXI. Vinodolski zakon od god. 1280.

Od toga se zakona sačuvao: 1. jedan stari glagolicom pisani rukopis, pohranjen u *biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu* pod signaturom SM. 33. C. 3. Taj rukopis bio je prije u arhivu modruškoga kaptola u Novom Vinodolskom; god. 1851. poklonio ga je Ed. Mrzljak narodnomu muzeju u Zagrebu, a iz muzeja prešao je u pomenutu biblioteku.

Rukopis taj pisan je na 14 listova pergamene visoke 23·3 cm, široke 16·5 cm; prva strana 1. lista prazna je, a tako u glavnome i 10 posljednjih; na posljednjem, pretposljednjem listu i listu pred tim nalaze se samo neke kasnije pripisane bilješke o starosti ovoga rukopisa. Ispisano je dakle u svemu 17 strana; *A. Mažuranić* izračunao je, da ima svega 486 ispisanih redova samoga zakona. Nekoliko početnih slova osobito je urešeno; osim toga kod nekih članaka ima i osobitih slika, koje su često prema sadržaju onoga članka. Pojedini članci u rukopisu ne imadu ni natpisa ni brojeva; redne brojeve primetnuli su tek izdavači. Na početku ima taj zakon uvod, u kojem se razlaže, kako je nastao; na kraju ima još kasnijih ustanova (poslije god. 1280.).

V. Jagić i *Fr. Rački* drže, da taj rukopis potječe negdje iz svršetka XV. ili početka XVI. vijeka, i da je to prijepis jednoga od onih izvornika, koji se spominju u uvodu statuta. *Rudolf Strohal* (u bilješci u Vjesniku zem. arkiva u Zagrebu, 1910., str. 239.) dokazuje, da taj rukopis potječe iz druge polovine XVI. vijeka, jer se onako, kako je taj rukopis pisan, pisalo u Vinodolu u drugoj polovini XVI. vijeka, napose da je tako pisana jedna isprava od god. 1565., u kojoj se navode isti „gradi“ vinodolski, koji i u uvodu

vinodolskoga zakona; iz te se isprave i drukčije vidi, da je piscu bio dobro poznat vinodolski zakon: tu ispravu od god. 1565. pisao je neki Juraj Arbanosić.

Prepisivač ovoga rukopisa čini se da je često mijenjao sam tekst: pojedine riječi u statutu on sam tumači; tako tumači riječ „žakan"; a čini se, da nije baš sve najbolje razumio, pa su zato neke ustanove prepisane dosta pogrješno i nerazumljivo.

2. Osim toga glagolicom pisanoga rukopisa ima još jedan latinicom pisani rukopis, sudeći po pismu također negdje iz konca 16. ili početka 17. vijeka. Rukopis taj pohranjen je u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* zajedno s trsatskim statutom. Sastoji se taj rukopis od 11 listova 26 cm visoka i 20 cm široka debela papira, kojemu je straga nadovezan jedan list još debljega svijetlo-siva papira; na ovom izvana piše: „Statuti vinodolski od ravnanja Tusbe ij Pravicze 45". Svi ti listovi bili su čvrsto skupa sašiveni, no prvi se list već otrgnuo, pa se već i lijeva trećina njegova odozgo sasvim istrošila. Na svakom listu ispisano je po 20 redova dosta velikim slovima i dosta čitljivo, bez kratica. Na prvoj strani sačuvanoga početka prvoga lista piše:

„...280. — osma indicio
...eseza ijenu...a VA VReme KRAGlyA
...VNOGA Kraglia 'garskoga kragliestua gniego-
...te[1] Va ureme ubo velikih Muzi Gospode Fedriga
...Duijma, Bartola i Vida karçkih, Vinodolskih i Mod-
...oghe krat, uidechi gliudi ki bludechi, suoijh stareijh i is-
.. ubo ijedin pojedinom, i fsi gliudi Vinodolski zelechi,
...ne shranitije napuni ke gnih prij fsagda ijesu shra-
...Sakupisesse fsi nakup, tako çrikueni, tako pri-
...ua...enijem, imeijuch zdraue svut. Va Nouom gradu pred
obrazom toga istoga kneza Leonarda zgora imenouana, izbrasesse
od fsakoga grada uinodolskog... stareijsi nakup, na ke uijahu
da se boglie spominahu fsako, gnih suoijh otac, i od suoijh Ded çia
bihu slisali, i gnim naredisse iukazase tesnim zakonom, da bi fse
dobre stare i iskusene zakone u Vinodol çinitti polozitti na pisma
od keh bisse mogli spominatti illi slisati, od suoijch otaç i ded zgora reçenih, tako odsada naprid mogu se ulechi bluijenija te riči, i nih dece,
urime ko pride da nimaiju primisalija, ua tih zakoneh. Ki ubo
buduch izibrani na to, od tih istih gliudi uinodolskih nouoga grada,
Cerna duornik, suega Vinodola i od knehsi zgora reçenih tako od..."

---

[1] Pisac 3. rukopisa čita tu „...sete", t. j. ostatak od „leto 6 na desete", ali se onaj „se" ne vidi, pače i sam „te" vrlo je sumnjiv.

Zatim se ponavljaju posljednja četiri reda „tako odsada... zgora rečenih“ tako isto, kao i u rukopisu pod 1. Odatle bi se moglo izvoditi, da je rukopis pod 2. puki prijepis rukopisa pod 1., no moguće je i to, da su oba rukopisa prijepisi nekoga trećega starijega.

Rukopis taj spominje i *Fr. Rački* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. IV., str. VIII., ali držeći ga prijepisom rukopisa pod 1. iz 18. vijeka, ne podaje mu gotovo nikakve vrijednosti.

Sadržaj rukopisa pod 2. posve se slaže sa sadržajem rukopisa pod 1.

3. Od rukopisa 2. ima jedan noviji prijepis popunjen s obzirom na rukopis 1. — Prijepis taj pohranjen je u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* zajedno s rukopisom 2.

Kao što kod poljičkoga, tako je i kod ovoga zakona prijeporno, koje je godine nastao. Na čelu i 1. i 2. rukopisa piše doduše posve jasno, da je taj zakon stvoren godine 1280. (u 2. rukopisu izbrisala se samo brojka „1“ pred „280.“); no jer se u stavci, koja slijedi zatim, veli, da je to bilo u 16. godini kraljevanja Ladisavljeva (a ta 16. godina, godina je 1288., a ne 1280.), a u 1. rukopisu prvo slovo poslije slova, koje znači 80 („з“), slovo je, koje doista znači 8 („ꙗ“), to su *V. Jagić*, a za njim i *Fr. Rački*[1] ovo slovo za naznaku broja 8 dometnuli slovima za naznaku brojeva 1280, premda je to slovo „ꙗ“ rastavljeno od onih za „1280“ osobitim znakom, kako se to vidi i iz faksimila, koji je pridodat izdanju vinodolskoga zakona od Fr. Račkoga. A još je jasnije rastavljen taj broj u rukopisu 2., gdje je pače slovima ispisan, dok je broj godinâ ispisan brojkama. Pomenutim se slovom „ꙗ“ označuje u rukopisu 1. broj indikcije, što se još jasnije vidi u rukopisu 2.; no *V. Jagić* drži, da je broj indikcije označen poslije same riječi „indicio“ riječju „prvo“. Tome tumačenju valja ponajprije prigovoriti, da poslije riječi „indicio“ ne stoji „prvo“ nego „pravo“; *V. Jagić* i *Fr. Rački* pretvaraju ovo „pravo“ u „prvo“, jer vele, da je prepisivač pogrješno prepisao „ь“ između „*r*“ i „*v*“ u „*a*“. Dalje se može prigovoriti, kad bi se tom riječju poslije riječi „indicio“ imao označiti broj indikcije, da ne bi stajalo „prvo“, nego „prva“, jer je i za Vinodolce riječ „indicio“ bila ženskoga roda, a ne srednjega, što se najbolje vidi iz rukopisa 2. Prema tome uz čitanje Kollára, Jagića i Račkoga počinili su prepisivači (i to dvojica) ne jednu pogrješku, nego tri: 1. rastavili su znak za brojku 8 od znakova za brojke 1000, 200 i 80 (prepisivač 2. rukopisa tu je rastavu i dalje proveo); 2. pogrješno su čitali „prvo“ mjesto „prva“: 3. pogrješno su prepisali „pravo“ mjesto „prvo“; k tomu su počinili obojica jednake pogrješke, i to odmah na početku rukopisa. Naprotiv, ako se

[1] Već prije *V. Jagića* držao je *Jan Kollár* (Cestopis, str. 31.), da je taj statut od god. 1288.

prihvati čitanje *A. Mažuranića*, počinio je samo prepisivač 1. rukopisa jednu pogrješku, i to tek u 3. redu, pa je mjesto „leta osmoga“ napisao „leto 6 na[1] deset(e)“, a to se može protumačiti time, što su možda u originalu, iz kojega je on prepisivao, bila pogrješkom metnuta dva znaka za „8“, a on ih je adirao i tako dobio „16“.

Istina je doduše, da se i u rukopisu, u kojem je sadržan predgovor u trsatskom statutu, veli, da „Zakon tersaski i suega Vinodola bi uçignien i nareien letta 1288 na 1. Gene(ra) u nouom Gradu“. No onaj drugi „8“ kod „1288“ očito je pisan drugačijom tintom negoli ostali rukopis, pa se čini, da je kasnijim ispravljanjem iz „0“ nastao „8“. Taj „8“ prešao je iz toga najstarijega rukopisa trsatskoga statuta i u prijepise iz 19. vijeka, koji su pohranjeni u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* zajedno s 2. rukopisom vinodolskoga zakona i s najstarijim rukopisom trsatskoga statuta. — Zanimljivo je povrh toga, da se u pomenutome uvodu trsatskoga statuta veli, da je vinodolski zakon stvoren „1. Genera“, dok se iz rukopisa 1. vidi, da je stvoren 6. siječnja; taj dakle pisac nije bio baš osobito savjestan prepisujući datum.

Istina je i to, da bi se i iz jedne bilješke pripisane god. 1597. na kraju rukopisa pod 1. moglo izvoditi, da je po mnijenju pisca te bilješke taj zakon stvoren god. 1288., a ne 1280. No pisac te bilješke napisao je to, čitajući pogrješno i nepažljivo početak zakona u samome rukopisu. Pisac pak 2. rukopisa — ako se i uzme, da je prepisivao iz 1. rukopisa, a ne iz drugoga kojega — svakako je pomnjivije čitao taj rukopis, jer ga je prepisao, pa je došao do toga, da se ima čitati „1280“, a ne „1288“, i da onaj znak za „8“ pripada već drugoj riječi „indicio“. Osim toga bilješka ona iz god. 1597. posve je nepouzdana.

Tiskom izdali su ovaj zakon:

1. *Antun Mažuranić* u časopisu „Kolu“, knjizi III., god. 1843. (na str. 52.—83.) i to s jedne strane, „kako je u rukopisu“, a s druge, „kako se čita“; ali jedno i drugo latinicom.

2. *V. Bodianski* u „Чтеннія имп. общества исторіи и древностей“, sv. IV., god. 1845. pod natpisom: „Виннодолскій законъ 1280. года въ сербскомъ подлинникѣ съ словаремъ“.

3. *Hermenegild Jireček* u „Svodu zákonův slovanských“, god. 1880., str 389.—400., latinicom.

4. *A. M. Evreinova* nakladom „Общества любителей древней писмености“ izdala je god 1878. pod natpisom: „Законъ Винодолскій 1288. года пергаментная рукопись“ u dvije sveske: u 1. svesci otiske foto-

[1] Rački imade „ia“ („иа“) mjesto „na“ („на“).

grafičkih snimaka svih po redu stranica toga zakona, a u 2. svesci uvod i transkripciju toga rukopisa ćirilicom i latinicom.

5. *V. Jagić* nakladom istoga društva izdao ga je pod natpisom: „Законъ Винодольскій, подлинный текстъ съ русскимъ переводомъ, критическими замѣчаніями и объясненіями“, god. 1880. Tu je samomu tekstu (pisanome ćirilicom) primetnuo ne samo ruski prijevod i mnogobrojne bilješke (str. 1.—102.), nego i osobite priloge: a) kada je vinodolski zakon napisan, b) o vinodolskim knezovima, c) o kneževskoj vlasti u Vinodolu, d) o crkvenoj vlasti u Vinodolu, e) o pučanstvu Vinodola.

6. *Fr. Rački* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. IV., str. 3.—24., ćirilicom.

7. Nekoliko *ulomaka* iz toga zakona donio je *V. Jagić* u svojima „Priměrima starohèrvatskoga jezika“, II. (god. 1866.), str. 160.—169., i to glagolicom.

Taj se zakon i više puta preveo. Tako ga je već *W. Maciejowski* preveo na poljski u 2. izdanju njegove „Historye prawodawstw słowianskich“ (god. 1858., u sv. VI., str. 332. i d.), a na francuski *Jules Preux* u „Nouvelle revue historique de droit français et étranger“, god. 1896. (str. 579. i d.). Preveden je, kako već rekosmo, ponovno i na ruski jezik.

O vinodolskom zakonu pisao je *Leontović* u „Древное хорвато-далматское законодательство“ (u „Записки имп. новоросс. университета“, god. II., knj. 1., sv. 3. i 4., str. 14.—51.); *R. Dareste* referirajući o Jirečekovu „Svodu zákonův“ u „Journal des savants“ iznosi čitav sadržaj toga zakona; ponovno donosi on sadržaj toga zakona u „Études d'histoire de droit“, u glávi X. „Les Slaves du Sud“ (str. 224.—228.). — O *Preuxovu* prijevodu vinodolskoga zakona na francuski jezik izvijestio je *M. Maurović* u „Mjesečniku pravničkoga družtva u Zagrebu“, 1897., str. 350. i d. i *Jaromir Hanel* u „Kritische Vierteljahrschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft“, 1902., str. 1. i d.

XXII. Statut otoka Krka (osobito grada Vrbnika) od god. 1388. i 1470. uz neke dodatke.

Od ovoga se statuta sačuvao jedan rukopis u *kanonika Ivana Petriša na Krku.* Koliko se razbira iz jedne bilješke na str. 60., napisao je taj rukopis god. 1526. pop Grgur Žašković na molbu sudaca i prisežnika (vrbničkih) s karte bumbažine na kartu pergamenu. To uopće nije jedinstven statut, nego je u tome rukopisu sabrano više zakona. Glavno je ipak statut od god. 1388. s uvodom i 31 nenumeriranim „kapitulom“, zatim statut od god. 1470. poglavito o sporu između Vrbničana i Bašćana; ovaj se sastoji od uvoda i 9 glava; statutu od god. 1388. kasnije su god. 1411. i 1443. nadodata još tri kapitula. Dalje ima u tom rukopisu još i

ustanova starijih od god. 1388. Kasnije pripisani su statutima od god. 1388. i 1470. na istu „hartu bergaminu“ neke ustanove iz doba mletačke vlade, napose zakon mletačkoga providura na Krku Pere Kalba (od god. 1483.).

Rukopis taj obuhvata svega 65 stranica u osmini; najstariji dio (statuti od god. 1388. i 1470.) pisan je jednom rukom (Žaškovićevom?); kasniji dodaci pripisani su različnim rukama; neki su dodaci i talijanskim i latinskim jezikom. — Natpisi pojedinim kapitulima pisani su crvenom tintom, a ostalo crnom. — Pisano je pak sve osim talijanskih i latinskih dodataka *glagolskim* slovima.

Rukopis taj opisali su *Fr. Rački* i *Iv. Črnčić* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. IV., str. XLII. i d. i str. XLIV. i d. Prvi je taj rukopis prepisao prof. *Mane Sladović* i poslao ga *Ivanu Kukuljeviću;* Kukuljević dao je pregledati taj prijepis *P. Volariću* i *Jos. Petrišu*, i zatim ga otisnuo u „Arkivu za pověstnicu jugoslavensku“, knj. II., god. 1852., str. 281.—296. (latinicom). — Dalje izdala je ovaj statut nakladom „Обществa любителей древней писмености“ *A. M. Evreinova* god. 1888. pod natpisom: „Статутъ острова Кърка 1388.“, i to izdala je otiske fotografičkih snimaka s pojedinih stranica toga statuta, zatim transkripciju ćirilicom i latinicom; uvod tome izdanju napisao je *V. Jagić*. — Kasnije je taj rukopis prepisao *Iv. Črnčić*, izakako je u društvu sa *Petrom Petrišem, Matom Zakijem* i *Iv. Brusićem* poredio u Arkivu otisnuti statut sa starijim rukopisom. Črnčić je taj rukopis, kao i M. Sladović, prepisao latinicom. Budući da je Jugoslavenska akademija htjela izdati taj statut ćirilicom, to je *Fr. Rački* dao pomenuti rukopis ponovno prepisati. Prepisao ga je *Ljud. Brusić*, koji je i poredio i ispravio *Črnčićev* prijepis. Po tom Brusićevu prijepisu izdala je taj statut Jugoslavenska akademija u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. IV. (god. 1890.), str. 145.—177.; u ovome izdanju poređani su pojedini dijelovi toga statuta hronologičkim redom, dok su u starijim izdanjima poređani onako, kako stoje u rukopisu. — Nekoliko ulomaka iz toga statuta donio je i *V. Jagić* u svojima „Priměrima starohèrvatskoga jezika“, II. dio (god. 1866.), str. 176.—178., i to glagolicom.

XXIII. Statut grada Trsata obnovljen god. 1640.

Od toga statuta, koji se ukazuje kao neki nadopunjak vinodolskomu zakonu, sačuvao se jedan latinicom pisani rukopis iz početka 18. vijeka. Rukopis taj prepisao je, čini se, iz originala, trsatski župnik; sada je taj rukopis pohranjen u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* (signature nema). Pisan je na 19 listova papira visoka 20·4 cm, a široka 14·8 cm. Najprije stoji prepisivačev predgovor hrvatskim jezikom, ali

s natpisom „Benigno Lettore, Gliubazniui Staucze“, na 3½ lista. Na str. 6. napisan je uvod samome statutu. Na str. 7. počinje se sam statut, a svršava na str. 15. Zatim slijede na 11½ lista različni dodaci, i to: pristojbe župnika za vršenje službe njegove; urbar od god. 1610. (koji je iz njemačkoga preveo na hrvatski bilježnik Ivan Mikulanić); riješenja nekih razmirica iz god. 1605., 1635., 1658. i 1678. u talijanskom i latinskom jeziku; razvod međâ između Trsata, Grobnika i Bakra od god. 1642. (talijanskim jezikom) i od god. 1708. (hrvatskim); tarifa za mesare od god. 1603. i 1708.; zabrana držanja koza od god. 1672. (talijanskim jezikom) i konačno stara trsatska tarifa. — U pomenutom prepisivačevu predgovoru razlaže se snošaj ovoga statuta spram vinodolskoga zakona, a pri tom se ovaj potonji označuje kao zakon od god. 1288. Sam se statut sastoji od uvoda, u kojem se razlaže, kako je ovaj statut „znouię uçieniem na 24 Aprila 1640 u Gradu Tersatu“, — od 81 članka; članci su vrlo kratki, ali jasni i razumljivi. — Rukopis taj opisao je *Fr. Rački* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. IV., str. LXXIX. i d.

Pored ovog staroga rukopisa postoje još *dva novija prijepisa* toga rukopisa, pohranjena također u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* uz onaj stari (signature nema); potonji od njih potječe od *Mij. Sabljara*, a pisan je već novijim pravopisom.

Statut taj, ali bez dodataka, otisnuo je *Fr. Rački* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium“, sv. IV., str. 219.—227.

Statut taj bio je i na talijanski preveden; jedan rukopis toga prijevoda pohranjen je u *biblioteci franjevačkoga samostana na Trsatu* (signature nema), pa je po tom rukopisu i otisnuo taj statut *J. Janković* kao (XII.) prilog raspravi „Povjest grada Trsata“ u programu kr. velike gimnazije na Rijeci od god. 1885./6., na str. 78.—84.

XXIV. Statut grada Kastva iz god. 1400. (?)

„Iz stareh knih zakona, ke se nahajaju v armariće va zide na lože komunskoj“ prepisao je ovaj statut god. 1759. „kanciler sve ove kapitanije“ *Giambatista Tomičić*. Taj Tomičićev prijepis nalazio se god. 1845. u tadašnjega vlasnika kastavskoga Šim. Vranicania, pa ga je ovdje prepisao *Mijat Sabljar* (i to latinicom i po novom pravopisu). Tomičićeva prijepisa a i svih starijih rukopisa nestalo je; sačuvao se samo Sabljarev prijepis. *Prijepis* taj pohranjen je u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom II. b. 137. — Statut sam sastoji se prema tomu rukopisu od 57 kapitula (numeriranih doduše, ali bez natpisa), koji tobože potječu od god. 1400., no od kojih su bar neki bez sumnje kasnije nadodati, jer se u njima (napose u 48. kapitulu) veli, da su nad Kastvom prije vladala

„gospoda od Valse", a da sada vlada „Fedrig archiduka u Austrie", a god. 1400. još je vladala porodica Wallsee. Na ovih 57 kapitula nadovezano je još 16 kapitula (58.—73.) iz godinâ 1546.—1614., i još nekoliko dekreta iz god. 1647.—1652.

Tiskom izdao je taj statut: *M. Vladimirskij-Budanov* u „Журналу минист. народнаго просвѣщенія", god. 1881., sv. CCXIII., str. 124. i d., zajedno s veprinačkim statutom, pod natpisom „Неизданые законы югозападныхъ Славянъ", i *Fr. Rački* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", sv. IV., str. 181.—207. (latinicom).

Taj statut preveden je i na talijanski jezik. Ovaj je prijevod god. 1706. prepisan, a taj prijepis bio je pohranjen u Gracu; god. 1862. prepisan je ovaj gradački prijepis. Gradački prijepis pa ni prvobitni prijevod nijesu se sačuvali; sačuvao se samo onaj prijepis gradačkoga prijepisa, iz god. 1862., i taj je sada pohranjen u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom IV. a. 146. — Talijanski taj prijevod u glavnom se slaže s hrvatskim originalom; razilazi se od hrvatskoga originala samo kod posljednjih ustanova.

XXV. Statut općine Veprinačke od god. 1507.

Original (prvopis) veprinačkoga statuta nalazi se među drugim originalnim sudskim zapisnicima veprinačkima iz početka 16. vijeka; zabilježen je tu onako, kako su zabilježene i različne rasprave i osude veprinačkoga suda. Zapisnici ti pohranjeni su u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom II. d. 123. Pred samim statutom stoji tu zaključak veprinačkoga suda od 16. „jenvara" 1500., da se ne smije pravda tjerati pred kapitanom mimo veprinački sud, ako se radi o vrijednosti niže od 50 „libar". — Zatim stoji odluka veprinačkih sudaca i župana od god. 1501.[1], da se veprinački zakoni imadu popisati. A tek na drugoj strani toga lista stoje sami ti zakoni, koji se već svršavaju na str. 1. trećega lista. Ti zakoni imadu najprije uvod, u kojem se razlaže, kako su popisani po pripovijedanju najstarijih ljudi, koji pamte već 100 godina, t. j. koji pamte, kakove su zakone Veprinčanima potvrdili „knezi od Favalić" (von Wallsee). Ovi stari ljudi pregledali su i „v pismi te stare naše zakoni", i car je potvrdio te „pisane zakone, kada nas (t. j. Veprinčane) prije v svoje ruki

---

[1] *Volčić*, a za njime *Vladimirskij-Budanov* i *Fr. Rački* krivo čitaju tu godinu „1507.", što ne može biti već zato, jer odmah poslije te odluke na istoj strani stoji neka druga odluka od 4. maja 1506., a tek poslije ove potonje na drugoj strani istoga lista sam statut od god. 1507. — Vidi o tome *Rudolf Strohal* u „Mjesečniku pravničkoga družtva u Zagrebu" 1910., str. 901. i d.

od Favalića". Prema tome veprinački je statut samo ponovno popisan god. 1507.; doista je on mnogo stariji, a potječe negdje iz početka 15. vijeka. — Za pomenutim uvodom slijede pojedine ustanove bez svake numeracije i bez svakoga natpisa. — *Fr. Rački* ih je numerirao i nabrojio 36. — Za tim statutom slijede još kasniji zapisnici i odluke veprinačkoga suda. — Čitav taj rukopis pisan je na papiru u formatu veće četvrtine; pojedini su listovi već gotovo posve istruhnuli tako, da se vrlo teško čitaju. — Da je u tome rukopisu doista zapisan original veprinačkoga statuta od god. 1507., vidi se već iz samoga pisma, a vidi se i odatle, što je zapisan među originalnim zapisnicima veprinačkoga suda iz početka 16. vijeka, koje je pisao općinski pisar (obično žakan); pa kako su se mijenjali pisari, tako se mijenjala i ruka, kojom su ti zapisnici pisani. Statut sam sav je napisan istom rukom.

Rukopis taj prepisao je latinicom god. 1851. *Jak. Volčić.* Po tom prijepisu tiskom je izdao sam statut *Vladimirskij-Budanov* zajedno sa kastavskim statutom u „Журналу министерства народнаго просвѣщенія" god. 1881., sv. CCXIII., str. 124. i d., i to latinicom. Dalje otisnuo je taj statut *Fr. Rački* u „Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium", sv. IV. (god. 1890.), str. 211.—216. (ćirilicom) i *Rudolf Strohal* u „Mjesečniku pravničkoga družtva u Zagrebu", god. 1910., str. 903.—905. (latinicom).

Iz Veprinca imamo još i *drugih sudskih zapisnika*, pohranjenih u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom II. c. 77., II. d. 44., 121., 122., III. d. 57., IV. b. 43., IV. c. 40. Ovi nam zapisnici najbolje prikazuju pravno stanje u Veprincu u 16. i 17. vijeku. O tim zapisnicima i sudovanju u Veprincu pisao je *Rudolf Strohal* u člancima „Sudovanje u Veprincu u 16. vijeku", priopćenima u „Mjesečniku pravničkoga družtva u Zagrebu", god. 1910., str. 1037. i d. i 1076. i d.

XXVI. Statut mjesta Boljuna u Istri.

Spominje se u slošku glagolskih rukopisa, pohranjenu u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom IV. c. 77., napose u notarskoj bilješci od 12. srpnja 1613.

XXVII. Statut grada Mošćenice u Istri.

Spominje se u istom slošku glagolskih rukopisa, u kome i statut boljunski, i to napose u notarskom zapisniku od 11. listopada 1621. i u jednoj ispravi od 15. travnja 1641.

XXVIII. Statut općine Risanske u Boci Kotorskoj.

Spominje ga *V. Vrčević* u članku: „Poštenje i način suda u obćini Risanskoj", priopćenu u časopisu „Pravdonoši", god. 1852., br. 5.

E. Riječki, senjski i karlobaški statuti.

XXIX. Statut grada Rijeke od god. 1530.[1] latinskim jezikom.

Rukopis riječkoga statuta od god. 1530. pohranjen je u *gradskoga poglavarstva na Rijeci*. Rukopis taj opisao je *Kobler* u „Memorie per la storia della liburnica città di Fiume“ (god. 1896.) u sv. II., str. 124. i d. Kobler je taj statut i preveo s latinskoga na talijanski i priopćio taj prijevod u istom djelu, svesci II., str. 124.—238.

Od pomenutoga rukopisa pohranjen je jedan *prijepis* u *biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu* pod signaturom SM. 33. B. 10, a jedan opet u *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pod signaturom I. d. 13. — Oba ta prijepisa potječu iz novijega doba; na onom u arhivu Jugoslavenske akademije imade i osobita bilješka riječkoga registratora i arhivara „Francesca Kulatzkya“, kojom se potvrđuje, da je taj prijepis posve jednak originalu, koji je pohranjen u gradskoga poglavarstva na Rijeci.

Statut taj obuhvata osim uvoda 4 knjige, i to: 1. knjiga „officiorum“ sa 19 glava i pridodanim sajamskim privilegijem, 2. knjiga „civilium causarum“ sa 54 glave, 3. knjiga „criminalium causarum“ sa 55 glava i 4. knjiga „extraordinariorum“ sa 21 glavom.

XXX. Grad Senj.

1. Statut od god. 1388. latinskim jezikom.

Rukopis toga statuta, koji je pohranjen u *senjskom gradskom arhivu* (signature nema), napisan je na 22 lista pergamene u formatu četvrtine; pisan je gotskim slovima. Natpisa taj rukopis nema, nego je odozdo na prvoj strani drugom rukom pripisano: „Statutum Segniae“. Na prvoj se strani počinje odmah uvod, u kojem se razlaže, kako je taj statut god. 1388. nastao. Zatim slijede sami članci toga statuta; pojedini članci nijesu prvobitno imali ni brojeva ni natpisa; brojeve je kasnije druga ruka primetnula, a ima ih 168 u svemu. Uz pomenuta 22 pergamenska lista prišivena su naprijed dva papirna, a otraga 4 pergamenska i jedan papirni list. Na 1. papirnom listu naprijed piše velikim slovima: „Statut grada Segna, ki bi privezan od mene Vicka de Wkasovich vlastelina senyskoga leta 1713. Slava Bogu“; na 2. listu naprijed: „Annô Milessimô septingentessimô qvinqvagessimô octavô. Probatio Callami“ i četiri stiha Gundulićeva,

---

[1] God. 1530. (29. srpnja) naime potvrdio je taj statut kralj Ferdinand; a predložen mu je čini se na potvrdu 19. lipnja 1527.

da se sve tajne moraju otkriti, a protumačeni su i latinski. Na prva dva pergamenska lista nadošivena otraga piše senjski kancelar Ivan Rafaelić god. 1608. hrvatskim jezikom (latinicom) o krivoj prisezi; na trećem listu stoji formular prisege sudaca iz god. 1639. hrvatskim jezikom i potpis: „Georg Aloisius Domazetouich ddto 19. Märtz 1772."; zatim je slijedio još jedan formular prisege za suce, ali je izbrisan; na 4. pergamenskom listu naslikan je s jedne i s druge strane razapeti Isukrst. Na posljednjem pridovezanom (papirnom) listu stoje formulari prisege za svjedoke, hrvatskim jezikom, a na koricama otraga ima još jedan formular prisege talijanskim jezikom.

Otisnuo je taj statut i opisao sačuvani rukopis *A. Mažuranić* u „Arkivu za povjestnicu jugoslavensku", knj. III. (god. 1854.), str. 141.—170.

2. Statut od 14. srpnja 1640. latinskim jezikom.

Rukopis toga statuta, pisan na pergameni s potpisom kralja Ferdinanda III. te Joana Matije Prikelmayra i G. Schidenitscha, pohranjen u *senjskom gradskom arhivu* pod br. XX. Statut imade 189 članaka, uvod i na kraju bilješku o vladarevoj potvrdi i nalogu na sve činovnike, da imadu pustiti, da se Senjani služe tim statutom.

Otisnuo je taj statut *M. Magdić* u „Vjestniku kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arkiva", god. II. (1900.), str. 81.—97.

3. Statut od 5. prosinca 1757. latinskim i talijanskim jezikom.

Statut je odmah i *otisnut*, pa su jedan primjerak tiskanoga statuta kraljica Marija Terezija i Rudolf comes Chotek vlastoručno i potpisali; taj primjerak pohranjen je u *biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu* pod signaturom SM. 26. A. 11. Tiskan je ovaj statut odmah latinskim i talijanskim jezikom: na jednom stupcu latinskim, na drugom talijanskim. Čitav statut imade 31 artikuo; pojedini se artikuli dijele na paragrafe.

Jedan primjerak ovoga statuta nalazi se i u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču.*

XXXI. Statut grada Karlobaga talijanskim i hrvatskim jezikom.

Natpis tome statutu glasi: „normativo statuario politico-giudiziale della commerziale, e maritima città di Carlobago, dato alla pubblica luce per sovrano comando dell' augustissima Maria Theresia, de' Romani imperatrice, regnante regina d' Ongheria, e di Boemia, arciduchessa d' Austria etc. etc.; Trieste Giov. Tom. Trattner. Stampatore"; obuhvata samo 23 stranice. Jedan se primjerak toga statuta nalazi u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču.*

F. Statuti istarskih gradova i gradova Trsta, Tržića, Gradiške i Gorice.

XXXII. Grad Labin (Albona); od god. 1341. uz kasnije dodatke.

1. Latinskim jezikom.

Rukopis, koji se *nalazio u labinskom gradskome arhivu*, a oko god. 1836. kupio ga je otac sadašnjeg njegova vlasnika *dr. Ant. Scampicchia*, pisan je na 28 lista pergamene u velikom formatu. Na 21 listu popisan je sam statut od god. 1341., koji imade dvije knjige: 1. sa 37, 2. sa 29 glava. Tome statutu nadovezano je 38 glava dodataka (iz 15. vijeka); zatim spis o podvrgnuću Labina pod mletačku vlast od 3. srpnja 1420.; popis članova labinskoga vijeća u godinama 1436. i d. (a to su: Slokim, Zincouich, Plamegna, Percich, Glauenin, Jobanich, Chusmitin, Domenego i Nicholo, sinovi Grisana, Domenego Rumenich, Jedriza i Piero, sinovi Sidrovi, koji je čini se bio stric Dom. Rumenicha, Clanana, Domenego sin Grubese, Çincouich, Picioti, Jedriza sin Nikolin, Matio Scampich, Sidro sin Bertossin, dva Lupitina, Cuzmezin, Puciman, Plamegna, Jeronimo sin Justov, Matheus Scampich, opet tri Lupetina, de Sidro, Dominicus Lucianov, Grubesich, Cusma Jaueninus, opet jedan Lupetin, Paulus Glauininus, neki Andreas, neki Marcus Bonifacius i konačno Johannes Antonius Toscano); zatim stoje tu još dva dukala Fr. Foscaria od 13. lipnja 1431. i od 27. studenoga 1442.; rješidba sindaka za Terrafermu i Istru Dom. Trevisana oko god. 1450.; jedan list mletačkih dohodarskih upravitelja od 27. srpnja 1454.; potvrda sindaka za Terrafermu Ben. Barbariga za tri odluke u korist ove općine od 29. listopada 1523., i konačno odredba labinskoga podestata Luigia Contarinia o vršenju notarijata od 24. veljače 1537. Sve je to, osim onih triju odredaba, koje je potvrdio sindak Barbarigo, pisano latinskim jezikom, dok su one tri odredbe u jeziku talijanskom. — *Valentinelli* („Saggio di bibliografia istriana" pod br. 2019.) drži, da taj rukopis potječe iz XV. vijeka.

Rukopis je taj pobliže opisao i tiskom izdao: *Cam. de Franceschi* u „Archeografo Triestino", seriji III., knjizi IV. (god. 1898.), str. 133.—150. (uvod), i str. 151.—229. (statut sa svim dodacima).

2. Talijanskim jezikom.

1 rukopis labinskoga statuta talijanskim jezikom *bio je pohranjen u labinskom gradskom arhivu* do negdje god. 1836., kada ga je kupio ljekarnik *Millevoi*, a od ovoga *Tom. Luciani*, koji ga je ustupio *P.*

Kandleru, a taj ga je ustupio *tršćanskomu diplomatskom arhivu*, gdje se i danas nalazi (signature nema). — To je prijevod statuta od god. 1341., kojemu su za 29. glavom II. knjige nadodate još 23 glave (i početak 24. glave) kao 30.—52. glava te knjige. Osim toga ima tu pomenuta osuda Dom. Trevisania.

Dvije glave iz toga statuta pod natpisom „Tortura della Caldaia“ *priopćio* je već *P. Kandler* u svom časopisu „Istria“, god. 1848., str. 58. i d. Čitav taj statut uz uvod o povijesti Labina *priopćio* je *Carlo Buttazzoni* u „Archeografo Triestino“, seriji II., knjizi I., svesci 6., str. III.—XVI. (uvod) i str. 6.—61. (sam statut).

Jedan *prijepis* toga statuta (talijanskim jezikom) iz novijega doba nalazi se u *biblioteci V. Bogišića u Cavtatu*. Jedan također noviji prijepis toga statuta (talijanskim jezikom) nalazi se u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču*.

XXXIII. Grad Barban na Raši; iz god. 1576.—1743.

Rukopis toga statuta, pisan na papiru sa 86 odredaba iz god. 1576.—1743., nalazi se u *općinskom arhivu u Barbanu*. Drugi jedan rukopis nalazi se u *arhivu crkve sv. Nikole u Barbanu*. Original toga statuta imao je navodno A. Deletti. O tim rukopisima piše *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“, pod br. 3033.

XXXIV. Grad Buzet (Pinguente); od god. 1575. uz dodatke.

Statut taj *otisnut* je u Mlecima god. 1776., i to: sam statut od god. 1575. sa 134 glave i 8 kasnijih odredaba iz god. 1577.—1773. Buzetski statut već je god. 1437. potvrdio dužd Fr. Foscari, a god. 1575. taj je statut samo reformiran i obnovljen. — Jedan primjerak toga statuta pohranjen je u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču*.

O tome statutu govore: *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“ pod br. 2058. i *L. Manzoni* u „Bibliografia degli statuti, ordini e leggi dei municipii italiani“, knj. I., str. 374.

XXXV. Kaštel Oprtalj (Portole).

Jedan ulomak toga statuta, kako izvješćuje *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“ pod br. 2160., nalazio se u *P. Kandlera*, a za ovim valjada je prešao u *tršćanski arhiv*. — Stari talijanski prijevod toga statuta priopćio je *G. Vesnaver* u „Archeografo Triestino“, ser. II., knj. XI., str. 133.—180. Prema tome prijevodu imade taj statut 140 glava, no posljednje se tri nijesu sačuvale čitave.

XXXVI. Grad Motovun (Montona).

Statut motovunski često se spominje, napose ga spominje *P. Kandler* u časopisu „Istria“, god. 1850., str. 304., i *B. Schiavuzzi* u raspravi „Le istituzioni sanitarie Istriane nei tempi passati“ u časopisu „Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria“, knj. VIII. (9.).

XXXVII. Grad Pulj (Pola); od god. 1431. latinskim jezikom.

Ovaj statut, premda se u uvodu veli, da potječe iz god. 1431., bez sumnje je stariji. Statut je već postojao god. 1331., kad se Pulj podvrgnuo mletačkoj vlasti; ima već dodataka iz god. 1367., 1377., 1400., 1408. itd. Godine 1431. valjada je ovaj statut samo obnovljen; god. 1640. bio je ponovno redigovan, taj put talijanskim jezikom. *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“ veli, da u *općinskom uredu u Pulju* postoji originalni rukopis statuta od god. 1431. latinskim jezikom, pisan na 132 lista pergamene u formatu velike četvrtine.

Prema redakciji od god. 1640. *otisnula* je puljski statut sa svim dodacima god. 1843. uprava Starinarskoga Muzeja u Trstu kao 1. svesku svojih izdanja „Atti istriani“, str. 1.—268. U tom izdanju stoji najprije uvod, u kojem se razlaže postanak statuta od god. 1431., i popis puljskih građana god. 1641. i 1678., a za tim tek sam statut (str. 9.—178.). Statut ima 5 knjiga: 1. knjiga ima 37 dosta dugih glava, 2. ima 21 glavu, 3. ima 60 glava, 4. ima 43 glave, a 5. („delli estraordinarij“) ima 8 glava. Za statutom stoje „parti prese nel conseglio del comun et uomeni della città di Pola“ iz doba od god. 1367. do 1468. (na broju ih 112); zatim ima još potvrda neke tarife iz god. 1609., jedan dukal Fr. Ericia od 22. svibnja 1640. i konačno neki zavjet puljskih građana iz god. 1645.

XXXVIII. Grad Vodnjan (Dignano); od god. 1492. latinskim jezikom.

Jedan rukopis toga statuta pisan na pergameni spominje *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“ pod br. 2029. i 3031. i veli, da se taj rukopis nalazi u *vodnjanskom općinskom arhivu*; Valentinelli drži, da je to originalni rukopis. Statut taj imade 4 knjige, i to: 1. sa 46 glava, 2. sa 30 glava, 3. sa 42 glave i 4. sa 55 glava. Statutu samome nadodane su još neke kasnije ustanove. Jedan *prijepis* vodnjanskoga statuta iz god. 1856. pod natpisom „Legge statuaria di Dignano“ pohranjen je u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču.*

XXXIX. Mjesto Bal (Valle); od god. 1477.

Jedan rukopis toga statuta pohranjen je, kako izvješćuje *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“ pod br. 2028., u *arhivu c. kr. prizivnoga sudišta u Trstu.* Drugi se rukopis toga statuta, veli *Valentinelli* pod br. 3030., nalazi u *općinskom arhivu u Balu.*

Osim toga imade u *općinskom arhivu u Balu* i drugih različnih ustanova, koje se tiču Bala, a koje spominje *Valentinelli* pod br. 3032. i 3034.

XL. Grad Rovinj (Rovigno); od god. 1531. talijanskim jezikom.

Taj statut potvrdio je mletački dužd Andrea Gritti 27. srpnja 1531., pa se po tome i veli, da je od god. 1531.; no bez sumnje mnogo je stariji. Jedan rukopis toga statuta pohranjen u *općinskom arhivu u Rovinju;* taj je rukopis napisan na 86 listova pergamene negdje u XVII. vijeku, opisao ga je *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“ pod br. 2031. — *Valentinelli* je čuo, da je jedan rukopis toga statuta, pisan također na pergameni, imala općinska pisarnica u Rovinju (taj da je sada valjada u *obitelji Angelini*), jedan opet rukopis *obitelj Spongia u Rovinju*, a jedan *obitelj Grisoni u Kopru.* Dalje znade Valentinelli, da se jedan noviji *prijepis* toga statuta (iz XVII. vijeka) nalazi u *c. kr. prizivnoga sudišta u Trstu;* dva opet novija prijepisa na papiru u *biblioteci sv. Marka u Mlecima.* Jedan noviji rukopis toga statuta nalazi se i u *biblioteci c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču.* — God. 1720. htjeli su Rovinjani tiskati taj statut, ali je to tiskanje obustavila mletačka vlada. — Otisnuo je taj statut tek god. 1851. *P. Kandler* kao prilog časopisu „Istria“ (str. 1.—135.). Prema tome izdanju imade taj statut 3 knjige: 1. sa 51 glavom, 2. sa 98 glava, a 3. sa 62 glave; za statutom stoje još 3 tarife i pomenuta već potvrda iz god. 1531.

XLI. Mjesto Vrsar (Orsera); od god. 1609. talijanskim jezikom.

Rukopis se vrsarskoga statuta nalazi u *vrsarskoga općinskog poglavarstva*, a drugi rukopis u *obitelji markiza de Polesini.* Ova dva rukopisa spominje *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“ pod br. 2042.

XLII. Grad Poreč (Parenzo); od god. 1363. latinskim jezikom.

Statut porečki bez sumnje je stariji od god. 1363.; kako se vidi iz uvoda, on je god. 1363. samo reformiran i obnovljen.

Rukopis toga statuta pisan na pergameni *(latinskim jezikom)* negdje u XV. vijeku pohranjen je, kako javlja *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“ pod br. 2022., *u porečkoga sudišta.* Statut taj već je rano pre-

veden na talijanski. Rukopis *talijanskoga* prijevoda, kojim su se služili kod suda, došao je preko obitelji Vergottin u ruke *P. Kandleru*, i on ga je publicirao god. 1846. kao svesku 2. zbirke „Atti istriani". Prema tome izdanju ima taj statut osim uvoda tri knjige, i to: 1. knjigu sa 18 glava, 2. sa 107 glava, a 3. sa 101 glavom.

XLIII. Grad Novigrad (Cittanova); od god. 1450. talijanskim jezikom.

Rukopis toga statuta, pisan na pergameni iz XVI. vijeka, pohranjen je, kako izvješćuje *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana" pod br. 2030., u *biblioteci sv. Marka u Mlecima.* Statut taj otisnuo je kao prilog časopisu „Istria" god. 1851. *P. Kandler.* — Statut ima osim uvoda 8 knjiga, i to: 1. knjigu sa 21 glavom, 2. sa 27 glava, 3. sa 24 glave, 4. sa 36, 5. sa 35, 6. sa 38 glava, 7. sa 44 glave, a 8 sa 46 glava.

XLIV. Mjesto Grižnjan (Grisignana); od god. 1558. talijanskim jezikom.

Rukopis, pisan na 105 listova pergamene i 16 listova papira, pohranjen je u *općinskom arhivu u Grižnjanu*, a opisao ga je *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana" pod br. 2034. Jedan *prijepis* toga rukopisa nalazi se i u *c. kr. prizivnoga sudišta u Trstu.*

XLV. Dva Kaštela (Due Castelli); iz XIV. vijeka latinskim jezikom.

Rukopis toga statuta, pisan na pergameni, opisao je *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana", pod br. 2017., i *Manzoni* u „Bibliografia degli statuti italiani", sv. I., str. 164.

XLVI. Grad Buje; od 1371. talijanskim jezikom.

Jedan rukopis toga statuta, pisan na pergameni, spominje *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana", pod 2131., drugi opet u „Bibliotheca manuscriptorum ad S. Marci Venetiarum", sv. III., str. 129. *Otisnuo* je taj statut *P. Kandler* u časopisu „Istria", god. 1850., str. 265.—285.

XLVII. Mjesto Sv. Lovreč (San Lorenzo); talijanskim jezikom.

Rukopis toga statuta nalazio se, kako izvješćuje *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana" pod br. 2035., u *Carla de Franceschia;* bio je napisan na papiru, a potjecao je iz god. 1600.

XLVIII. Grad Umag (Umago); od god. 1528. latinskim jezikom.

Rukopis toga statuta nalazi se u *tršćanskom Diplomatskom arhivu.* Jedan *prijepis* toga statuta nalazi se u *obitelji de Franceschi u Umagu,* a jedan, talijanskim jezikom, u *c. kr. prizivnoga sudišta u Trstu.*

Statut taj u latinskom jeziku otisnuo je *B. Benussi* u „Atti e memorie dellà società istriana di archeologia e storia patria“, sv. VIII. (9.), str. 242.—313. — Prema tome izdanju ima taj statut četiri knjige: 1. sa 26, 2. sa 46, 3. sa 50 glava, a 4. sa 82 glave; nadodate su iz neke stare knjige o daćama odredbe o daćama na kruh i meso. — Rukopis ovoga statuta spominju: *B. Benussi* u „Atti e memorie“, VIII., str. 227.; neki *C. S.* u „Pagine istriane“, I. (1903.), str. 236.; *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia italiana“ pod br. 2161.

XLIX. Grad Piran; od god. 1307. latinskim jezikom.

P. Kandler veli u članku „Primo codice delle leggi“ u časopisu „L' Istria“, VII, str. 45., da je *postojao* i neki stariji statut grada Pirana od god. 1274., pa donosi ulomak toga statuta pod natpisom: „Fragmentum Statutorum Terrae Phyranni, currente anno Domini 1274.“ kao prilog časopisu „Istria“ na jednom arku u formatu četvrtine. — *P. Kandler* dalje („Istria“, VII., str. 45.) pripovijeda, da je *vidio* u *piranskom gradskom arhivu* više rukopisa statuta od god. 1307. pisanih na pergameni, i to: 2 iz god. 1307., 2 iz god. 1332., 1 iz god. 1358., a 1 iz god. 1384. No *Valentinelli* nekoliko godina poslije toga nije od svih tih rukopisa našao više ni jednoga („Saggio di bibliografia istriana“, pod br. 2018.).

Piranski statut bio je *otisnut* pod natpisom: „Statuta, leges ac iura communis terrae Pirani translata in vernaculam linguam summo studio, ac diligentia D. Nicolai Petronij I. U. Doct. D. Petri filii, Patricij nuper in lucem data; currente anno nativitatis Domini nostri Jesu Christi MDCVI.“, i to odmah latinskim i talijanskim jezikom; obuhvata ta knjiga 142 lista. — Kasnije bio je piranski statut nadopunjen, pa su i ovi *novi zakoni otisnuti* uza stari statut pod natpisom: „Novae leges, ordines, correctiones, declarationes, additiones et absolutiones statutorum communis terrae Pirani; translatae in vernaculam linguam summo studio ac diligentia D. Nicolai Petronij I. U. Doct. D. Petri filii Patricij, nuper in lucem data, currente anno nativitatis Domini nostri Jesu Christi MDCVI.; cum tabula titulorum amplissima“. Ovih zakona ima svega 100 listova. — Jedan *primjerak* tih piranskih statuta i zakona nalazi se u *c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču.* — O piranskim statutima piše i *Manzoni* u „Bibliografia degli statuti, ordini e leggi dei municipi italiani“, sv. I., str. 375.

L. Općina Ižula (Insula, Isola); od god. 1360. latinskim jezikom.

Navodno originalni rukopis ižulskoga statuta nalazi se, kako *Morteani* veli, u *istarskom pokrajinskom arhivu;* rukopis taj pisan je na pergameni, a obuhvata 86 listova. Osim ovoga originalnoga rukopisa latinskim jezikom spominje *Morteani* dva novija rukopisa talijanskim jezikom a pisana na papiru; jedan od tih sa 96 vrlo istrošenih listova, nalazi se u *poglavarstva u Ižuli* (taj isti spominje i *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“ pod br. 2021), a drugi u *tršćanskoj gradskoj biblioteci.* Rukopis, na kome su pobilježene kasnije odluke ižulskog vijeća, dukali i odluke sindika za Istru i Terrafermu iz god. 1417.—1719., a ima 183 lista, spominje *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“ pod br. 2026.

L. Morteani otisnuo je taj statut latinskim jezikom prema originalnome rukopisu u „Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria“, sv. IV. (5.), str. 353.—421. i sv. V. (6.), str. 155.—222. Prema tome izdanju sastoji se ižulski statut od 3 knjige, i to: 1. knjiga sa 95 glava, 2. sa 113 i 3. opet sa 113 glava; tome je *Morteani* nadodao još neke isprave iz god. 1220.—1511., koje se tiču Ižule.

LI. Grad Kopar (Justinopolis, Capo d'Istria); od god. 1394. (1423.) latinskim jezikom.

Taj statut toliko je od god. 1394., koliko ga je te godine mletački dužd Ant. Venier potvrdio; ponovno je potvrđen god. 1423. Kako se iz jedne bilješke *P. Kandlera* na najstarijem rukopisu vidi, držao je on, da je taj statut složen god. 1380. (Vidi *Valentinellia:* „Saggio di bibliografia istriana pod br. 2027.). — Najstariji rukopis toga statuta, po mnijenju Valentinellievu iz god. 1423., pohranjen je u *biblioteci c. kr. gimnazije u Kopru.* Rukopis je pisan na pergameni, obuhvatao bi 154 lista, no 5., 6., 11., 94., 97. i 150. list je ispao, dok je 19. list vrlo oštećen; inače se rukopis dosta lako čita. O njemu je pisao i *C. Buttazzoni* u „Archeografo Triestino“, seriji II., knj. II., str. 87.—92.

Koparski statut *tiskan* je god. 1668. pod natpisom: „Statuta Justinopolis metropolis Istriae Augustino Barbadigo praet. atque praet. D. Carolo Vergerio duumviris; typis data Venetiis, MDCLXVIII.“ Statut se sastoji od 4 knjige, dotično od 5 knjiga, i to: 1. sa 47 glava, 2. sa 104, 3. sa 52 glave, a 4. sa 41 glavom; na ove četiri knjige staroga statuta od god. 1394. (1423.) nadovezana je 5. knjiga, „in quo multae litterae ducales, terminationes et partes (sc. captae in consiliis Justinopolis) continentur“; najstariji od tih dodataka potječe iz god. 1394., a posljednji iz god. 1665. — Ta knjiga imade i opsežan alfabetski indeks za prve četiri knjige statuta (str. 285.—307.). — Jedan primjerak tiskanoga toga statuta nalazi se u

biblioteci kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu pod signaturom SM. 27. B. 2., a jedan kod *c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču.*

O rukopisima, koji su pohranjeni u *starom gradskom arhivu koparskom,* piše *F. Majer* u časopisu „Pagine istriane", sv. I.—V. (god. 1903.—1907.).

LII. Grad Milje (Muggia); iz XIII. vijeka latinskim jezikom.

Stari rukopis toga statuta, pisan na pergameni, nalazi se u *općinskom arhivu grada Milje;* o njemu piše *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana" pod br. 2016. Drugi jedan rukopis, također latinskim jezikom, nalazio se u *P. Kandlera;* o njemu piše *Valentinelli* pod br. 2025. — Statut je bio preveden talijanski, pa se rukopis takova prijevoda nalazi kod *c. kr. prizivnoga sudišta u Trstu.* Jedan rukopis toga statuta nalazi se i u *biblioteci kr. senata u Rimu;* o njemu piše *Manzoni* u „Bibliografia degli statuti, ordini e leggi dei municipi italiani", I., str. 312.

Dio toga statuta priopćio je *P. Kandler* u časopisu „Istria", IV., str. 101.—104.

LIII. Grad Trst.

1. Statut od god. 1150., pravije iz početka 14. vijeka latinskim jezikom.

Rukopis toga statuta pisan na 182 lista pergamene nalazi se u *tršćanskom Diplomatskom arhivu. Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana" pod br. 2015. drži, da taj rukopis potječe iz god. 1313. — O statutu opsežno raspravlja *Dom. de Rossetti* u „Archeografo Triestino", seriji I., knj. II. (god. 1830.), str. 106.—126. — *Otisnuo* je taj statut *P. Kandler* pod natpisom: „Statuti municipali del comune di Trieste" god. 1849. (str. XLIV + 108); podjedno je *Kandler* dokazao, da taj statut ne potječe iz god. 1150., kako se u njemu veli, nego negdje iz god. 1314.—1319.

2. Statut od god. 1350. latinskim jezikom.

Navodno originalni rukopis ovoga statuta napisan na 338 listova pergamene nalazi se također u *tršćanskom Diplomatskom arhivu.* O njemu piše *Rossetti* u „Archeografo Triestino", seriji I., sv. II., str. 127.—149., i *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana", pod br. 2020.

3. Statut od god. 1365. latinskim jezikom.

Navodno originalni rukopis ovoga statuta napisan na 301 listu pergamene nalazi se također u *tršćanskom Diplomatskom arhivu.* O njemu

piše *Rossetti* u „Archeografo Triestino“, seriji I.. sv. II., str. 149. i d. i *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“, pod br. 2023.

4. Statut od god. 1421. latinskim jezikom.

Od originalnoga rukopisa ovoga statuta sačuvao se samo jedan list pergamene; no pored toga postoji drugi rukopis toga statuta s 2. i 3. knjigom, pisan na 101 listu papira, također iz XV. vijeka; oba ova rukopisa sada su u *Tršćanskom diplomatskom arhivu.* O tome statutu i njegovim rukopisima piše *Rossetti* u „Archeografo Triestino“, seriji I., sv. II., str. 177. i d., i *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“, pod br. 2024.

5. Slatut od god. 1550. s dodacima iz god. 1552.

Originalni rukopis toga statuta pisan na 112 numeriranih i 7 nenumeriranih listova pergamene nalazi se u *tršćanskom Diplomatskom arhivu.* — Statut taj dva je puta tiskan: 1. put god. 1625. u Trstu, 2. put god. 1727. u Vidamu. — O tom statutu piše *Rossetti* u „Archeografo Triestino“, ser. I., sv. II., str. 185.—194., i *Valentinelli* u „Saggio di bibliografia istriana“, pod br. 2033.

6. Statut od god. 1767. njemačkim i talijanskim jezikom.

Statut taj odmah je tiskan njemačkim i talijanskim jezikom pod natpisom: „Allerhöchst kaiserlich-königliche normal-Resolution über das Statutum der Stadt Triest in Rechts-Sachen, de dato 18. Maji 1767.“

Mnogo ulomaka iz tršćanskih statuta otisnuo je *D. de Rossetti* kao prilog svojoj raspravi „Storia e Statuti delle antiche Selve Triestine“ u „L'Archeografo Triestino“, seriji I., sv. III. (god. 1831.), str. 81.—141. Mnoge ustanove, koje se tiču Trsta, sadržane su u *Kandlerovim* „Documenti per servire alla conoscenza delle condizioni legali del municipio ed emporio di Trieste divisi in due parti: nella prima si contengono i documenti dall'anno 948. fino alla creazione dell'emporio, nella seconda dalla creazione dell'emporio impoi“ tiskanima u Trstu god. 1848.

LIV. Tržić (Monfalcone); od god. 1625.

Jedan rukopis toga statuta, koji da se nalazi u *općinskom arhivu*, i drugi, koji da se nalazi u *mjesnoga župnika*, spominje *Berlan* u „Statuti italiani, saggio bibliografico“, str. 74.

Osim statuta od god. 1625. imade Tržić: „Ordini e Tariffe per la terra di Monfalcone“ iz god. 1675.

LV. Grad Gradiška.

Neki rukopis gradiškoga statuta, kako navodi *Berlan* u „Statuti italiani", *nalazio* se je u *prof. Valsecchia* u Padovi.

U biblioteci pak *c. kr. vrhovnoga sudišta u Beču* nalazi se rukopis pod natpisom: „Consuetudines Gradiscanae antiquitus et per novas ordines introductae, observatae, et descriptae ab excell^mo^ domino Hieronymo Garzonio ser^mi^ Caroli Archiducis Austriae Consiliario et Vicario Ill^mi^ Domini Jacobi Comitis de Athemis Gradiscae Praefecti et superioris Archiducis Consiliario, Camerario etc. per totum tempus vicariatus sui, qui coepit Calendis Januariis MDLXXV." Rukopis taj potječe iz novijega doba, a obuhvata 41 stranicu.

Noviji se prijepis gradiškoga statuta nalazi u *biblioteci V. Bogišića u Cavtatu*, a dao ga je prirediti valjada sam Bogišić.

LVI. Grofija Gorica; od god. 1605. latinskim jezikom.

„Constitutiones illustrissimi comitatus Goritiae" po više su puta otisnute i nadopunjivane, napose god. 1605., 1651., 1670., 1688. i 1697.; tako su isto više puta otisnuti: „Libri declaratorii in ill. comitatus goritiensis patrias constitutiones" od *I. P. Morellia,* napose god. 1667., 1669. i 1675. — O statutima goričkima piše *Valentinelli* u „Bibliografia del Friuli" pod br. 1626.—1629. i *Berlan* u „Statuti italiani", str. 50.—53.

G. Manje statutarne ustanove.

LVII. Popis običajnoga prava za teritorij između Zadra i Nina iz god. 1551. i 1553.

Taj popis sastavljen je prvobitno hrvatskim jezikom, ali nam se na žalost nije sačuvao, koliko je nama poznato, nijedan primjerak; sačuvala su se samo dva rukopisa *talijanskoga prijevoda.* Jedan se od tih rukopisa nalazi u *biblioteci samostana Male Braće u Dubrovniku* pod signaturom 946. Pisan je taj rukopis na 18 strana papira; do strane 14. seže statut od god. 1551., koji obuhvata 27 točaka; dalje slijedi do strane 18. dodatak od 20. ožujka 1553. Na svršetku je zabilježeno, da je taj statut preveo Joannes de Morea. Zatim slijede još potvrde, da je taj prijepis valjano sačinjen, to potvrđuje konačno zadarski conte Gio. Bragadin. — Točan sadržaj ovoga rukopisa donosi *V. Bogišić* u članku „Spomenik narodnoga običajnoga prava iz 16. vijeka", priopćenu u „Radu Jugoslavenske akademije", knj. I., str. 229.—236.

Drugi se rukopis toga statuta našao uz druge različne bilješke u *Fanfogninoj biblioteci u Trogiru*, pa ga je god. 1906. uz hrvatski prijevod otisnuo *L. Thallóczy* u „Glasniku zemaljskoga muzeja za Bosnu i Hercegovinu" pod natpisom: „Hrvatsko običajno pravo od god. 1551. i 1553." (str. 17.—36.), a poslije je taj statut i preveo njemački u „Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina", sv. XI, str. 294.—309. — Prema tome izdanju rukopis se u Fanfogninoj biblioteci samo u nekim neznatnim stvarima razlikuje od rukopisa u biblioteci samostana Male Braće u Dubrovniku.

U nekoliko rijetkih primjeraka bio je taj statut *otisnut* i u knjižici „Consuetudine croate da Zara a Nona" god. 1862.; na žalost, nijesam imao prilike, da tu knjižicu vidim i da se uvjerim, da li odgovara pomenutim rukopisima.

LVIII. Zakoni grada Nina.

Nin nema svoga statuta. No mnogo zakonskih ustanova ima u knjigama ninskih vijeća. U *zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* (signature nema) pohranjene su 3 debele knjige pod natpisom: „Libri consiliorum communis Nonae". Kao 4. knjiga nadodata je knjiga, u kojoj su sadržani „privileggi della magn^{a} Comm. di Nona"; prepisao je ove ninske privilegije *P. Ferrari-Cupilli*.

Na običaje, odluke ninskih vijeća i različne privilegije, a ne na kakav osobiti ninski statut misli se i u ugovoru, kojim se Nin god. 1329. podvrgava mletačkoj vlasti (u „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium", I., str. 375.) i u naputku od 15. kolovoza 1356., što ga je izdala mletačka vlada ninskomu knezu Nik. Loredanu (u „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium", III., str. 330.).

LIX. Zakoni mjesta Rogoznice, Makarske i Primorske Krajine uopće.

1. Ni *Rogoznica* nema statuta u pravome smislu; ima tek kratke popise nekih ustanova. Tako imade jedan popis više javnopravnih odredaba, koje su stvorili rogoznički plemići, kad su se ovdje naselili, od 5. travnja 1235., uz nadopunjak od 7. veljače 1236. Ti popisi od 5. travnja 1235. i od 7. veljače 1236. *otisnuti* su u zbirci „Stampa delli nobili di Rogosnizza", koja je pohranjena u *zemaljskom arhivu kod c. kr. namjesništva za Dalmaciju u Zadru* (signature nema). Zakon od 5. travnja 1235. *otisnut* je i u časopisu „La Dalmazia" od god. 1845. u broju 22.

2. U pomenutoj zbirci „*Stampa delli nobili di Rogosnizza*" nalaze se na str. 45.—53. i „Capituli e privileggi di Macarsca e Craina", a obuhvataju 24 glave.

3. *Nik. Zv. Bjelovučić* našao je u *P. Andrijaševića u Gracu u gornjem Primorju* hrvatski prijevod ugovora, kojim se Makarska podvrgava mletačkoj vlasti, i *otisnuo* je te ustanove pod natpisom: „Ugovor makarsko-primorskih knezova s mletačkom republikom god. 1646." u „Starinama", knj. 32., str. 318.—322. — Ugovor taj „Za gliubav puka iztumaçi ia fra Andria Miossich", no rukopis, koji je našao Bjelovučić, ne potječe od Andrije Kačića Miošića, nego je mnogo kasniji prijepis Kačićeva prijevoda. — Talijanskim jezikom publicirao je taj isti ugovor *Lulich* u svom „Compendio storico-cronologico di Makarska e del suo litorale ossia Primorje", str. 41.—45

LX. Zakoni grada Omiša.

1. U *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* pohranjen je pod signaturom IV. b. 6. rukopis s natpisom: „Privileggi di Almissa e liber statutorum Almissi a. 1574." To je prijepis dviju starih rukopisa, koji je god. 1872. priredio i poklonio Jugoslavenskoj akademiji *Ant. Šimonić* Same te stare rukopise poklonio je Šimonić, kako se iz jedne njegove bilješke vidi, V. Bogišiću, onda profesoru u Odesi. No u sadašnjoj Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu nijesam našao ni jednoga ni drugoga rukopisa. Kako se iz ovoga Šimonićeva rukopisa vidi, u prvom od tih starih rukopisa bili su privilegiji ugarsko-hrvatskoga kralja Andrije od god. 1207., ugarsko-hrvatskoga kralja Bele od god. 1258., (dukljanskoga) kralja Georgija od god. 1315.[1], kralja bosanskoga Ostoje od god. 1408., dužda Franc. Foscaria od god. 1444. i 1452., zatim različne ustanove omiških knezova i omiških vijeća, i neke odredbe mletačkih proveditora za Dalmaciju i Albaniju; konačno tu je prepisan čitav proces o tome, da li je Luka Ivanov Petričić plemenita roda ili nije. Drugi od tih rukopisa, koji bi imao sadržavati omiški statut, bez sumnje je, sudeći po Šimonićevu prijepisu, bio vrlo manjkav ili oštećen; tu je prepisano samo nekoliko glava iz toga statuta, a one imaju i redne brojeve, ali u isprekidanom i pomiješanom redu (t. j. brojeve: 2, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 12, 13, 13, 14, 14, 15, 35, 58, 61, 67, 70, 75, 76, 78, 82, 83, 84, 84, 84, 85, 85, 85, 100, 50, 51, 41, 40, 98 i 99); ustanove sadržane u tome statutu tiču se pak ponajviše privatnoga (nasljednoga) prava, tek nekoliko prvih tiče se općinskoga ustrojstva. Statut sadržan u tom rukopisu kao i stariji privilegiji pisani su latinskim jezikom.

2. Jedna se zbirka omiških privilegija nalazi u *biblioteci arheologičkoga solinskoga muzeja u Spljetu* pod signaturom 926. Svaki privilegij ispisan

[1] Biti će to Georgije sin Bodinov, samo je godina pogrješno označena sa 1315. mjesto 1115.

je tu najprije latinskim jezikom, a zatim slijedi talijanski prijevod. Tu stoje napose: privilegiji Andrije kralja ugarsko-hrvatskoga od god. 1207., Bele kralja ugarsko-hrvatskoga od god. 1258., (dukljanskoga) kralja Georgija od god. 1315., bosanskoga kralja Ostoje od god. 1408., mletačkoga dužda Franc. Foscaria od god. 1444. i 1452. — Svega ima taj rukopis 42 strane papira.

3. U *istoj biblioteci* nalazi se pod signaturom 927. još jedna zbirka kasnijih privilegija mletačkih duždeva iz 16. i 17. vijeka, koji se tiču Omiša. Rukopis je pisan na pergameni, a ima 51 stranu.

4. U *arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu* nalazi se pod signaturom I. c. 51. još jedna zbirka omiških privilegija. U ovom rukopisu prepisani su osim onih privilegija, koji su i u zbirci navedeni pod 2., i kasniji privilegiji i odredbe mletačke vlade iz 17. i 18. vijeka, a tiču se Omiša. Prepisane su ovdje i različne tarife. Rukopis je pisan na papiru, kako je na prvoj strani označeno, god. 1797. U njemu je najprije kazalo na 6 listova, zatim su 3 prazna lista, onda 103 lista različnih privilegija, odredaba i tarifa, zatim nešto 20 praznih listova, pa opet 10 listova nekih odredaba, onda opet nešto 30 listova praznih. a konačno na 11 listova popis svih isprava, koje su bile pohranjene u ono doba u omiškom arhivu.

DO NOT CIRCULATE

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 07807 7511
MAR 31
UNIV. MICH.
LIBRARY

14. **Hrvatski spomenici u kninskoj okolici uz ostale suvremene dalmatinske iz dobe narodne hrvatske dinastije.** Napisao Frane Bulić. 1888. Cijena 5 K. 20 fil.
15. **Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima.** Napisao dr. T. Maretić. 1889. Cijena 7 K.
16. **Dviestogodišnjica oslobodjenja Slavonije.** I. dio: Slavonija i druge hrvatske zemlje pod Turskom i rat oslobodjenja. Napisao T. Smičiklas. 1891. Cijena 3 K. — II. dio: Spomenici o Slavoniji u XVII. vijeku (1640—1702). Skupio T. Smičiklas. 1891. Cijena 6 K.
17. **Kolunićev zbornik.** Hrvatski glagolski rukopis od godine 1486. Izdao M. Valjavec. 1892. Cijena 5 K.
18. **Zadarski i Ranjinin lekcionar.** Za štampu priredio Milan Rešetar. 1894 Cijena 6 K.
19. **Sbornik jugoslavenskih umjetnih spomenika.** Prvi svezak: Zavjetna spomenslika slavenskih apostola i srodni joj spomenici. Razpravio Prof. Dr. Luka Jelić. 1895. Cijena 4 K.
20. **Život i djela dra. Franje Račkoga.** Napisao T. Smičiklas. 1895. Cijena 1 K.
21. **Akcenti u glagola.** Napisao Gjuro Daničić. 1896. Cijena 1 K. 40 fil.
22. **Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII.** Collegit et digessit I. Kukuljević de Saccis. Zagrabiae 1896. Cijena 12 K.
23. **Nacrt života i djelâ biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice.** Napisao i sabrao T. Smičiklas. 1906. Cijena 2 K.
24. **Statuti primorskih gradova i općina. Bibliografički nacrt.** Napisao dr. Ivan Strohal. Cijena 2 K.

Razreda matematičko-prirodoslovnoga.

1. **Flora croatica.** Auctoribus Dr. Jos. Schlosser et Lud. Farkaš-Vukotinović 1869. Cijena 12 K.
2. **Fauna kornjaša trojedne kraljevine.** Od dra. J. K. Schlossera Klekovskoga. 1877—1879. Knj. I., II., III. Cijena svakoj knjizi 6 K.
3. **Izvješće o zagrebačkom potresu 9. studenoga 1880.** Sastavio J. Torbar. 1882. Cijena 4 K.
4. **Flora fossilis Susedana (Susedska fosilna flora. — Flore fossile de Sused.)** Auctore Georgio dr. Pilar. 1883. Cijena 16 K.
5. **Geografijske koordinate** ili položaji glavnijih točaka Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i djelomice susjednih zemalja, imenito Bosne i Hercegovine, Istre, Kranjske itd. Sastavio dr. Gj. Pilar. 1890. Cijena 8 K.
6. **De piscibus fossilibus. — Fosilne ribe** Komena, Mrzleka, Hvara i M. Libanona. Napisao dr. Drag. Gorjanović-Kramberger. 1895. Cijena 7 K.
7. **Gragja za neogensku malakološku faunu** Dalmacije, Hrvatske i Slavonije uz neke vrste iz Bosne, Hercegovine i Srbije. — **Matériaux pour la faune malacologique néogène** de la Dalmatie, de la Croatie et de la Slavonie avec des espèces de la Bosnie, de l'Herzégovine et de la Serbie. Složio Spiridion Brusina. Sa 21 tablicom. 1897. Cijena 12 K.

IV. Znanstvena djela za opću naobrazbu.

1. **Historija srednjega vijeka za narod hrvatski i srpski.** Napisao N. Nodilo. Knj. I. **Rimski svijet na domaku propasti i Varvari.** 1897. Knj. II. **Bizantija i germanski zapad do smrti cara Justinijana I.** (476—565.) 1900. Knj. III. **Varvarstvo otima mah nad Bizantijom, do smrti cara Heraklija** (566—641) 1905. (Ispor. knjige pod V. 8.) Cijena svakoj knjizi 2 K.
2. Knj. IV. **Naša narodna epika.** Napisao T. Maretić. 1909. Cijena 2 K. 50 fil.

V. Knjige, koje su prešle u svojinu Akademije ili su izašle njezinim troškom:

1. **Jugoslavenski imenik bilja.** Sastavio dr. B. Šulek. 1879. Cijena 4 K.
2. **Povjestni spomenici južnih Slavena.** Izdao I. Kukuljević. Knj. I. (Acta croatica.) 1863. Cijena 6 K.
3. **Рјечник из књижевних старина српских.** Написао Ђ. Даничић. Књига III. Cijena 6 K.
4. **Живот св. Саве и Симеуна** од Доментијана. На свијет издао Ђ. Даничић. Cijena 2 K. 60 fil.
5. **Животи краљева и архиепископа српских** од Данила. На свијет издао Ђ. Даничић. Cijena 2 K. 60 fil.
6. Kurelac: **Stope Hristove.** Cijena 1 K.
   „ **Jačke.** Cijena 2 K.
7. Rački: **Assemanov evangjelistar.** Cijena 6 K.
8. **Historija srednjega vijeka za narod hrvatski i srpski.** Napisao N. Nodilo. Knj. III. Varvarstvo otima mah nad Bizantijom, do smrti cara Heraklija (566—641.) U Zagrebu 1905. (Vidi knjige pod IV. 1.) Cijena 2 K.